

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti
Karma Ekonomide Plânlama ve Gelişme Semineri

Ö Z E L S A Y I

- 3 Sevgili Okuyucularımız BANKA Dergisi
8 Gelişen Ekonomilerde Kamu Sektörü-
nün ve Özel Sektörün Rolü - Milletlerarası
Tecrübe E. C. PARSONS
- 11 Karma Ekonomi - Pakistan Tecrübesi Prof. Güstav V. PAPANEK
14 Karma Ekonomi - İtalyan Tecrübesi Prof. Glauca della PORTA
16 Türk Anayasasının İktisadî Esasları ve
Türkiyede Siyasi Partilerin İktisadî
Görüşleri Prof. Vakur VERSAN
- Karma Ekonomide Devlet Teşekkülleri
Türkiye Kalkınma Plânının Felsefe ve
Uygulanmasında Kamu Sektörü ile
Özel Sektörün Yeri Prof. W. FRIEDMANN
Prof. Osman OKYAR
- 24 Türkiye'de Karma Ekonominin Doğurduğu
İktisat Politikası Sorunları Açık Oturum
- 45 Karma Ekonomide Kamu ve Özel Sektör
Yatırımlarının Finansmanı - Milletlerarası
Tecrübe Dr. Yaacov ARNON
- Türkiye'de Kamu Sektörü ve Özel Sektör
Yatırımlarının Finansmanı İçin Mevcut
İmkânlar ve Müesseseler - Maliyetleri ve
Ekonomik Gelişme Üzerindeki Tesirleri Prof. Besim ÜSTÜNEL
- 49 Sanayi ve İşçi Teşekküllerinin Devlet Plân-
lamasına Katılması - Milletlerarası Tecrübe
Plânlı Karma Ekonomide Özel Sektöre
Rehberlik - Türkiyede Karşılaşılan
Problemler Philippe BERNARD
- 52 Hindistan'ın Plânlı Ekonomisinde Özel
Sektörün Yeri Dr. İbrahim ÖNGÜT
- 55 Türkiye'de Endüstri Alanında Kamu Sek-
törü - Özel Sektör Rekabeti - Çalışma Dü-
zeni ne Olmalıdır? B. D. GARWARE
- 75 Türkiye'de İktisadî Devlet Teşekküllerinin
Yeniden Organizasyonu Problemi Açık Oturum
- Türkiye'de İktisadî Devlet Teşekküllerinin
Sevk ve İdare Sorunları Osman Nuri TORUN
- 79 Haftanın Özeti Celâl İMRE
Dr. Yaacov ARNON

BANKA

AYLIK MESLEK ve FİKİR DERGİSİ P.K. 769 Galata . İstanbul

Sahibi	: Banka Yayınları ve Kültür Ltd. Şti. adına: Dr. Nezh H. NEYZİ
Yazı İşleri Müdürü	: Alp GÜRUS
Basıldığı Yer	: YENİLİK BASIMEVİ Cemâl Nadir Sokak, Büyük Milâs Han, No, 46 - Sirkeci
İdare Yeri	: İmam Sok. No: 1 Kat: 5 - Beyoğlu
Yönetim Komitesi	: Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU Necdet DURAKBAŞA Dr. Mustafa A. AYSAN Alp GÜRUS Dr. Nezh H. NEYZİ
Fiyatı	: 2,5 TL.
Abone	: Yıllık 30 TL. Altı Aylık 15 TL.
İlân Tarifesi	: Arka Dış Kapak 800 TL. Arka İç Kapak 500 TL. Ön İç Kapak 650 TL. İç Sahifeler 400 TL.

Abone ve ilân bedelleri Derginin T.C. Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesindeki 768 numaralı ve T. İş Bankası A.Ş. Parmakkapı Şubesindeki 271 Numaralı hesabına gönderilebilir.

Dergimize gönderilen yazılar yayınlansın yayınlanmasın iade olunmaz. Yayımlanan yazılar rızamız olmadan iktibas edilemez.

Haberleşmelerin, «BANKA, Aylık Meslek ve Fikir Dergisi P.K. 769 Galata-İstanbul» adresi ile yapılmasını rica ederiz.

Basıldığı Tarih: 2-10-1965

SEVGİLİ OKUYUCULARIMIZ

Geçen sayımızın önsözünde belirtildiği gibi Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nin Kilyosta 13/Ağustos-4/Eylül/1965 tarihleri arasında «Karma Ekonomi Sisteminde Plânlama ve Gelişme» konusunda düzenlediği konferans, Yönetim Komitemiz üyelerince önemine uygun şekilde yakın bir ilgi ile izlenmiş, ele alınan konunun yurdumuzun kalkınma meselesi ile doğrudan ilgisi göz önüne alınarak bu sayımız konferans tebliğlerine ve Karma Ekonomi Mes'elelerine ayrılmıştır.

Başbakan sayın Ürgüplü'nün konuşmasıyla açılan, iki hafta Kilyosta bildiriler üzerinde tartışmalarla devam eden ve ilgi çekici iki açık oturumla süslenen konferansa, hem kamu, hem de özel teşebbüs savunucuları davet edilmiş; Yurdumuzun kalkınma meselesi, bu meseleye çözüm yolu olarak gösterilen sistemlerin fayda, zarar ve etkileri yönünden etraflıca incelenmiştir. Konferans Heyetini bu başarılı çalışmasından yana kutlarız.

Konferans'a yerli ve yabancı uzmanlar tarafından sunulmuş bildiri-ler, bildiriler üzerinde yapılan müzakereler, her iki haftanın sonunda yapılan özetlemeler ve iki açık oturumun tartışmaları izlenip incelendikten sonra aşağıdaki sonuçlara ulaşmak mümkün olmaktadır:

— Gelişen ülkelerde kalkınma, ancak ülkenin maddi ve manevî bütün kaynaklarının kalkınma amacına yöneltilmesi ile mümkündür. Bu amacın gerçekleştirilmesinde hem özel teşebbüsün, hem de devlet teşebbüsünün önemli hizmetleri olabilir.

— Dünyanın çeşitli ülkelerinin, ekonomik sistemlerin kalkınma üzerindeki etkileri ile ilgili tecrübeleri, hem özel teşebbüsün, hem devlet teşebbüsünün, hem de karma teşebbüslerin başarılı örnekleri ile doludur.

— Sağ ve sol iki uçtan aksi öne sürülmekle beraber, karma ekonomi bir yaşayış düzeni, bir ekonomik realite olarak dünyanın bütün ülkelerinde kendisini kabul ettirmiştir. Yirminci asırda tamamen özel menfaat ve teşebbüs üzerine kurulmuş ekonomiler sosyalleşmekte, ta-

mamen sosyalist ekonomiler özel menfaat ve teşebbüse gittikçe daha fazla yer vermektedirler.

— Kârlılık, podüktivite ve verimlilik, hem özel iktisadî teşebbüsler, hem de devlet iktisadî teşebbüsleri için önemli ve elde edilmesi gerekli gayelerdir. Ancak devlet teşebbüsünde bazı sosyal amaçların gerçekleştirilmesi için kısa vadeli kâr gayesinden fedakârlıkta bulunmak mümkündür ve sosyal bakımdan zarurî olabilir. Bu takdirde teşebbüsün hasılâtı masraflarını karşılayamayacaktır. Fakat bu durumda sosyal sebeplerle ortaya çıkan hasılât düşüklüğü veya masraf fazlalığının ayrıca belirtilmesi ve bu suretle ekonomik teşebbüs faaliyetinin, kârlılık ve verimlilik gibi işletmecilik bakımından uygulanması mümkün ölçülere vurulması gerekir. Bu ölçüler, her türlü ekonomik faaliyetin değerlendirilmesi için uygulanması şart olan ölçülerdir. Bu ölçülerin yokluğunda değerlendirme mümkün olamaz.

— «Özel teşebbüslerin bütünü sosyal bakımdan zararlıdır; çünkü; (şuursuz) kâr gayesi güderler, işçileri istismar ederler, yeter derecede ve sosyal bakımdan faydalı yatırımlar yapmazlar, ekonomik kalkınma amaçlarını nazara almazlar, plânlamayı baltalarlar, vergi kaçıırırlar v.s.» şeklindeki görüş ne kadar hatalı ise «devlet teşebbüslerinin hepsi zararlı ve verimsiz çalışmaktadırlar; bu sebeple hepsinin özel teşebbüse devri ve bundan sonra da devlet teşebbüsüne girilmemesi gerekir» şeklindeki görüş de o kadar hatalıdır. Bu bakımdan Prof. A. H. Hanson'un bildirisini ilgi çekicidir.

— Karma ekonomi düzeninde özel ve devlet teşebbüslerinin yerini ve ekonomik hayattaki rolünü oranlara vurmaya imkân yoktur. Hattâ sanayi şubeleri itibarile dahi ayırım yapmak imkânsızdır. Herhargibir teşebbüs projesi, kârlılık, verimlilik, sağlayacağı döviz tasarrufu, geri ödenme süresi, yatırım randımanı, sosyal fayda, kaynak yaratma derecesi gibi ölçüler ve imkânlarla değerlendirildiği gibi, en uygun organizasyon ve teşebbüs şeklinin ne olabileceği yönünden de değerlendirilmelidir. Bu konudaki mesele, belirli bir ekonomik faaliyet için en uygun teşebbüs şeklinin (özel veya devlet) ne olduğunu tayin etmektir. Bu bakımdan bir karma ekonomi düzeninde üretim araçlarının yarısı devletin elinde yarısı özel teşebbüste bulunmalıdır gibi bir ölçünün tayinine imkân olmadığı gibi, madencilik veya bankacılık devlet teşebbüsü şeklinde teşkilâatlanmalıdır; diğer alanlar özel teşebbüse bırakılmalıdır şeklinde bir ön yargının yapılabilmesi de mümkün değildir. Bu bakımdan en iyi ölçü belirli teşebbüslerin içinde bulunduğu ve bulunacağı şartlardır. Bu sebeple, her teşebbüs memleketin bulunduğu iktisadî merhaleye, imkân ve şartlara göre ayrı ayrı incelenmeli ve en uygun organizasyon ve sahiplik şeklinin ne olacağı ondan sonra kararlaştırılmalıdır.

— Kâr eden veya etmesi gereken ve özel teşebbüse çekici hale gelmiş olan devlet teşebbüslerinin özel teşebbüse devredilmesi, devletin plânlama ve ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmasını çabuklaştıracaktır. Demokratik bir ülkede vergi yoluyla yaratılacak fonların miktarı sınırlı olacaktır. Oysa ekonomik kalkınma, belirli andaki devlet bütçesi imkânlarını zorlayan miktarda yatırımların yapılmasını gerektirecektir. Ayrıca özel teşebbüs ve ferdi başarı fırsatlarını daraltmak, ekonomik kalkınma amacına dahi zarar verebilecektir. Bu sebeble, geçmişte çeşitli gerekçelerle (büyük yatırımları gerektirmesi, işe başlama ile kâra geçme arasında geçen sürenin uzunluğu gibi) özel teşebbüse çekici gelmemiş olan alanlarda girişilmiş devlet teşebbüslerinin devrinden doğacak fonlar, içinde bulunulan zamanda aynı özelliği taşıyan diğer alanlara yatırılmak suretiyle devlet elile yapılan temel yatırımların hacmi, fon kaynaklarını fazla zorlamadan arttırılabilir.

— Karma ekonomi düzeni kabul edilip devam ettirilecekse, «özel» den «devlete» ve «devlet»ten «özel»e, teşebbüslerin devri işini mümkün hale getirmek şarttır. Bu bakımdan ülkede bir sermaye piyasasının kurulup geliştirilmesi ve hem özel, hem de devlet teşebbüslerinin «halka açık anonim şirketler» halinde teşkilâtlandırılmasının ve bunun teşvik edilmesinin büyük önemi vardır. Bu bakımdan İsrail Maliye Bakanlığı Müsteşarı Dr. Yaacov Arnon'un bildirisini ilgi çekicidir.

— Karma ekonomi düzeni içinde hem devlet fonlarından, hem de özel sermayeden yararlanan «karma teşebbüsler» yeni ve ilgi çekici sonuçlar veren bir teşkilât şekli olarak ortaya çıkmıştır. Bu türlü organizasyon şekilleri ile hem devletin sosyal ve ekonomik gayelerini verimli bir şekilde karşılaması sağlanmakta ve hem de özel teşebbüs ve ferdi çalışmanın yaratıcılığında faydalanılmaktadır. Bu bakımdan İtalyan Tecrübesini anlatan Dr. Glauco della Porta'nın bildirisinde ilgi çekici açıklamalar vardır.

— Gelişen bir ekonomide en önemli mesele, ekonomik teşebbüslerle idare edecek yeterli sayı ve vasıfta işletme yöneticisinin yetişmemiş bulunmasıdır. Karma ekonomi düzeninde de yönetici ve ehil personel yetiştirilmesi, gelişen ülkelerdeki ekonomik kalkınma çabasının önde gelen meselesi olmaktadır. Bu konuda hem özel, hem de devlet teşebbüslerine önemli görevler düşmektedir. Bu bakımdan Makine ve Kimya Endüstrisi Genel Müdürü sayın Celâl İmre'nin ve Prof. Hanson'un bildirisini ilgi çekicidir.

— Ülkenin iktisadî düzeni ile sosyal ve siyasî düzeni arasında çeşitli ilişkiler vardır. Karma ekonomi düzeninin de kendine has etkiler yap-

tığı muhakkaktır. Bu ilişkiler ve özellikleri gelecek yıllardaki sosyo-ekonomik araştırmalara konu teşkil etmelidir.

— Karma ekonomi düzeni ile ekonomik planlama birbiri ile çelişik oluşlar değildir; diğer bir deyişle karma ekonomide özel teşebbüsün plan hedeflerinden ayrılması ihtimali, ekonomik planlamayı imkânsızlaştıracak bir olumsuz faktör değildir. Devlet teşebbüsleri bakımından ekonomik planın uygulanması daha kolay olmakla beraber, yatırım kararlarını bağımsız olarak alan ve almasında fayda bulunan özel teşebbüsün plan hedeflerine yöneltmesi mümkündür. Bu bakımdan devletin gerekli teşvik tedbirlerini alması şarttır. Ehil yöneticilerin idaresi altındaki özel teşebbüs de plan hedeflerini ergeç kendi programına dahil edecektir; bunda ayrıca menfaati vardır.

— Verimli bir işletme yönetimi için yöneticilerin faaliyetin ekonomik amaçları ile uyuşabilir kararları bağımsız olarak alabilmelerini sağlamak şarttır. Karma ekonomi düzeninde devlet teşebbüslerinin politikacıların baskısından kurtarılması çok güçtür. Bu baskıyı ortadan kaldırmak için yeni teşkilât şekilleri üzerinde durulmalı ve araştırmalar yapılmalıdır.

Uluslararası tecrübeler ve yerli uzmanlar tarafından öne sürülen fikirlerden elde edilen bu sonuçlar Yurdumuzda alınabilecek bazı tedbirler hakkında fikirler vermektedir ve bizce konferansın büyük faydası buradadır.

1 — Özel teşebbüs ve devlet teşebbüsü veya kapitalizm-sosyalizm konusunda Yurdumuzdaki tartışmaların çoğu ekonomik kalkınma meselelerimize çözüm yolu bulmak bakımından yetersiz ve kızgın münakaşalara sebep olmaktadır. Bir ön-yargı şeklinde kapitalizm ve sosyalizmin fayda ve zararlarını tartışmak yerine, belirli ekonomik faaliyetler için en uygun teşkilât şeklinin ne olduğu meselesi araştırılmalı, tartışmalar bir sistemi topyekün kabul veya red etmek gibi aşırı noktalardan daha belirli tedbirler üzerine getirilmelidir. Çünkü karma ekonomi düzeni içinde söz konusu olan, belirli bir faaliyetin devlet tarafından mı, yoksa özel teşebbüs tarafından mı organize edileceği meselesidir.

2 — Devletin ve özel teşebbüsün yeterli işletme yöneticisi yetiştirmek için eğitim programına daha büyük önem vermesi ve plânlı bir şekilde bu alana daha büyük çaba harcanması şarttır.

3 — Hem özel hem devlet teşebbüsü kârlılık, produktivite ve verimlilik görüşü açısından değerlendirilebilir ve değerlendirilmelidir. Esasen 440 sayılı kanunla devlet teşebbüsleri Yurdumuzda bu temele oturtulmak istenmiştir.

4 — Özel teşebbüs ve devlet teşebbüslerinin «halka açık anonim şirketler» haline getirilmesi imkânları araştırılmalıdır.

5 — Bazı alanlarda, Yurdumuzda da denendiği gibi «karma teşebbüs»lerin kurulması teşvik edilmelidir.

6 — İktisadi devlet teşekküllerimizin bazı müesseselerinin özel teşebbüse devir imkânları ve bu devirden elde edilen fonların yeni devlet teşebbüsleri ve yatırımlarının gerçekleştirilmesine tahsisi imkânları araştırılmalıdır.

7 — Özel teşebbüsü plân hedeflerine uydurmak amacıyla daha etkili teşvik tedbirleri alınmalıdır.

8 — Piyasa ekonomisi şartlarına göre çalışacak bir sermaye piyasasının kurulup geliştirilmesi amacıyla Devletçe tedbirler alınmalıdır.

9 — Sermaye ve para piyasalarının gelişme amacına uygun hale getirilmesi için bankacılık sisteminin de re-organizasyonuna ihtiyaç vardır.

Karma ekonomi ve kalkınma meseleleri üzerinde böylesine olumlu tebliğ ve tartışmalara imkân hazırladığından dolayı Konferans ne kadar övülse yeridir. Ancak bundan sonraki konferanslarda gözönünde bulundurulması ümidile bazı temennileri ilgililere sunmayı lüzumlu bulmaktayız:

— Konferanslar, bildiriler üzerindeki tartışmalar ve açık oturumlardan ibaret kalmış, hafta sonlarında yapılan özetlemeler, Yurdumuz için alınabilecek tedbirlerin neler olabileceği konusunda bir «konferans görüşü»nü ifade edilmesi sonucuna varamamıştır. Bu tedbirlerin bulunup çıkarılması dinleyiciye ve konferanslara katılanlara bırakılmıştır. Bundan sonraki konferanslarda üzerinde anlaşmaya varılabilecek bazı tedbirlerin «konferans görüşü» şeklinde ifade edilmesinin sağlanması faydalı olabilir.

— Bir kaç yıldır düzenlenen konferansların konusu çok geniş olduğu için tartışmalara pek az zaman kalmaktadır. Daha belirli konuların tesbit edilmesi imkânları araştırılmalıdır. Bir örnek olmak üzere, «İktisadi Devlet Teşekküllerinin Yeniden Düzenlenmesi» ya da «Karma Ekonomide Teşebbüs Şekilleri» gibi konular tesbit edilerek ele alınan mesele daha derinine incelemeye tâbi tutulabilir.

Saygılarımızla
BANKA Dergisi

Birinci Gün

Seminerin İlk Gününde OECD Kalkınma Dairesi Başkan Vekili MR. E. C. PARSONS Konuştu

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti tarafından tertip edilen ve Kilyos Otelı Seminer Salonunda başlıyan (Karma Ekonomi) seminerinin ilk gününde OECD Teşkilâtı Kalkınma Dairesi Başkan Vekili Ernest Parsons konuşmacı olarak görev almış ve Karma Ekonomide devlet ve özel sektörün faaliyet alanlarını kesin olarak ayırmağa ve sınırlamağa lüzum olmadığını belirterek meseleye doktriner açıdan yaklaşmanın bir fayda sağlamadığını, esas meselenin süratli kalkınmanın mevcut şartlar altında ve dış kaynakları topyekün seferber edilecek ve politik yönden en fazla benimsenecek formülü seçmek olduğunu söylemiş, karma ekonomiyi devlet kuvvet ve otoritesi (ve mali kaynakları) ile özel teşebbüsün elâstikiyet ve kabiliyetlerini birleştiren bir sistem olarak tanımlamıştır.

Mr. Parsons devletin sorumlu olduğu görevleri;

- 1) Ekonomide iç ve dış dengeyi sağlamak,
- 2) Yol, enerji, eğitim, savunma gibi temel hizmetleri ifa etmek,
- 3) Bir kalkınma plânının uygulanmasını sağlamak,

olarak üç grupta toplamış ve devletin esas görevinin öncülük olduğunu belirterek «Ancak devlet kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek veya öncülük yapmak maksadile kurduğu işletmeleri zamanı gelince özel sektöre devretmeğe hazır olmalıdır. Bu, karma ekonomi sisteminin temel şartlarından» demiştir.

Konferansçı karma ekonomide kalkınma hedeflerinin gerektirdiği tasarrufu sağlamak için müessir bir vergi sistemi kurulmasının zaruri olduğunu ifade etmiş, bu sistemin bir taraftan, özellikle vasıtasız vergileri arttırmak suretiyle devlet gelirlerini yükseltirken diğer taraftan verimli yatırımları baltalamaması gerektiğini belirtmiş ve «demokratik bir cemiyetin gelişme arzusunun en kesin ölçüsü müessir bir müterakki vergilendirmeyi kabul edip etmemesidir» demiştir.

Münakaşalar esnasında karma ekonominin tarifi üzerinde durulmuş ve karma ekonominin sosyalizme bir geçiş safhası teşkil edip etmediği Konferansçıdan sorulmuştur. Konferansçı karma ekonominin kendi başına bir sistem teşkil ettiğini, bir tarifin yapılamayacağını belirtmiş, ancak bazı kuralları olduğunu ifade etmiştir. Bunlar :

- 1) Devletin kurduğu müesseseleri zamanı gelince özel sektöre devretmeği kabul etmesi,
- 2) Devlet teşebbüsleri ile özel teşebbüs arasında rekabet eşitliği,
- 3) Özel teşebbüsün teşviki için gerekli tedbirlerin alınması.

Kurallar konusunda yapılan tartışmada, başlangıçta ve uzun bir süre için devletin kamu teşebbüslerini (halka satma) kararını alamayacağını, esasen sermaye piyasası kuruluncaya kadar kamu teşebbüslerinin satış imkânı olmadığı ileri sürülmüş ayrıca devletçiliğe dayanan bir kalkınma politikasında başlangıçta rekabet eşitliği de bahis konusu olamayacağı, kaynakları harekete geçirme sorumluluğunu taşıyan devlete, kredi, ithalât imkânları gibi konularda öncelik verilmesi gerektiği, rekabet eşitliğinin Türkiye'de 35 yıl sürdüğü ifade edilmiştir.

Konferansçı başlangıçta eşitsizlik olabileceğini kabul etmekle beraber devlet bütün kaynaklara el attığı takdirde özel teşebbüsün gelişmesinin imkânsız hale geleceğini, verilen hakları geri almanın çok zor olduğunu ifade etmiştir.

Kapitalist sistemde fiat mekanizmasının sağladığı verimlilik ve sosyalist sistemde merkezi plânlamanın getirdiği dinamizmin karma ekonomide mevcut olamayacağı iddiasına karşı konferansçı gelişmiş ekonomilerdeki denemeler sonunda iki sistemin birbirine yaklaştığını, az gelişmiş ekonomilerde ise devlet veya özel teşebbüsten hangisinin daha verimli olacağını önceden bilinemeyeceğini, iki sistemin getireceği imkânların denenmesinden önce karar vermenin doğru olmadığını, esasen karma ekonominin bu hususta denemelere imkân veren bir sistem olduğunu belirtmiştir.

Karma ekonominin ilmi açıdan tutarlı ve entegre bir sistem olmadığı; devlet sektörü ve özel teşebbüse verilen önemin daha ziyade siyasi faktörlere bağlı olduğu iddiasına karşı, Konferansçı temel seçimin politik olduğunu ve esas itibarıyla ferdin cemiyetteki rolü, şahsi teşebbüs ve hürriyet gibi değerleri ile ilgili olduğunu ancak bu seçim yapıldıktan sonra ekonominin nasıl yürütüleceği konusunda politika dışı kaideler konması gerektiğini söylemiştir.

Karma ekonomi sistemi ile kalkınmada başarı şartı olan müterak-

ki vergilendirme şartının hiç bir zaman yerine getirilmediği iddia edilmiş, buna karşı Konferansçı bu problemin devlet teşebbüsü kurmakla halledilemeyeceğini belirli bir disiplin ve fedakârlığı kabul edemiyen bir memleketin belki hiç bir zaman kalkınamayacağını ve problemi ver-gileme yerine devlet sosyalizmi ile halletmenin çok daha büyük problemler getirebileceğini söylemiştir.

Özel sektörde, sermaye ve teşebbüs unsuru mevcut olmadığı takdirde, devletçilik zorunlu olmaz mı sorusuna karşı Konferansçı, «temel şartlar mevcut olmadığı takdirde, devletçiliğin zaruri olacağını, ancak önce diğer yolların araştırılması gerektiğini» belirtmiştir. Kamu teşebbüslerinin menfi tesirleri konusundaki bir soruya, Konferansçı, devlet teşebbüsleri kurulurken politik sebeplerle veya sosyal gayelerle bu teşebbüslerin özel teşebbüs ile rekabet edemeyecek hale getirilmesinin mahzurlu olduğunu ileri sürmüş, ayrıca devlet teşebbüslerinin makul bir ölçüde kurulmasının gerektiğine işaret etmiş, erken safhada çok büyük teşebbüsler kurmanın idari bakımdan güçlükler doğuracağını ve ayrıca özel sektörün yatırıma gidebilecek kaynaklarını büyük ölçüde daraltacağını belirtmiştir.

*Diğer bütün Sigorta
nevileri ile birlikte ...*

**MAKİNA
SİGORTASI**

- Bilimum İşletme kazaları
- Dikkatsizlik, İhmal
- Kötüniyet, Sabotaj
- Konstrüksiyon hataları
- Materyal hataları
- Fiziki infitaklar
- Kazanlarda su nok.
- Santirfüj kuvvet
- Kısaevre
- Fırtına
- Don

**ŞEKER SİGORTA
ANONİM ŞİRKETİ**

İ k i n c i G ü n

İkinci Günde GUSTAV V. PAPANEK Pakistan Tecrübesini Savundu

(Karma Ekonomi) seminerinin ikinci günü çok ilginç geçmiş, 1961 yılından beri Pakistan Milli Plânlama Komitesinin başında çalışan Harvard Üniversitesi Profesörlerinden Gustav V. Papanek Karma Ekonomi Pakistan tecrübesini anlatırken, yerli ve yabancı delegeler sistemin uygulanışının sosyal adalet ilkeleri ile bağdaşmadığını, bu kalkınmada dış yardımın da büyük payı olduğunu iddia etmişler; Papanek ise «1947 yılında bağımsızlığını kazanan Pakistan dünyanın en fakir ülkelerinden birisi idi. Kalkınmada ümidi yoktu. Fakat bugün sanayide % 15 gelişme hızı ile İsrail ve Japonya dışında en yüksek gelişme oranına ulaşmış, tarımda da % 3,5 ile pek az ülkenin erişebildiği bir gelişme elde etmiştir. Bununla beraber uygulanan kalkınma politikasının sosyal adalet bakımından menfi sonuçlar doğurduğu doğrudur. Ancak, bu politika sayesinde milyonlara varan işsizlik büyük ölçüde azalmış ve Pakistan tam istihdam imkânlarının tartışıldığı bir ülke olmuştur. Evet, Pakistan için kısmi de olsa bir sosyal adalet dengesizliği söz konusu olabilir. Fakat; Devlet Sosyalizmi altında ne iktisadi gelişme ve ne de sosyal adalet elde etmek gerçekleştirebilir» demiştir.

Papanek sözlerine devamla: «Pakistan'da bugün uygulanan plânlama ve karma ekonomik düzen bu ülkenin gelişmesinde çok büyük bir rol oynamıştır. Sanayide elde edilen başarı daha ziyade özel sektöre aittir. Ancak Hükümetin uyguladığı iktisat politikası özel sektörün gelişmesinde çok büyük rol oynamıştır. Hükümet önce ithalâtı kısıtlamak suretiyle sanayide büyük kâr imkânları yaratmış, aynı zamanda sermayenin dışarı kaçırılmasını önleyerek elde edilen kârların yeniden yatırımlara gitmesini sağlamıştır.

Hükümet ayrıca Pakistan Sınai Kalkınma Müessesesi (Industrial Development Corporation) vasıtasile özel sektörün ilgilenmediği veya kârlı bulmadığı sahalarda teşebbüsler kurmak suretiyle de sınai gelişmeye hizmet etmiştir. Pakistan'ın kalkınmasında çok önemli rol oynadı.

miş olan bu müessesenin özelliği bir müteşebbis gibi kurucu bir rol oynaması fakat teşebbüsler kârlı hale geldikten sonra bunları halka satmasıdır. Alınan teşvik tedbirleri ile sanayi alanında meydana gelen süratli gelişme sonucunda rekabet artmış, maliyetler ve fiyatlar düşmeye başlamıştır.

Pakistan'da uygulanan karma ekonominin özelliği, devlet müdahalesinin geniş fakat dolaylı olması, bir taraftan sanayide cazip kazanç imkânları yaratırken diğer taraftan sanayinin gelişme yönlerini tesirli bir şekilde kontrol etmesidir» demiştir.

Tartışmalar sırasında Pakistan kalkınma politikasının faide ve mahzurları üzerinde durulmuş, bazı uzmanlar bu politikanın süratli bir kalkınma imkânı yaratmakla beraber sosyal bünyede yarattığı dengezsizlik açısından bugün gelişen memleketler için kabul edilebilecek bir model olmadığını ileri sürmüşler, az gelişmiş ülkelerdeki devrimin yalnız ekonomik değil, aynı zamanda sosyal bir mahiyet arzettiğini belirtmişlerdir.

Prof. Aydın Yalçın Pakistan kalkınmasının Türkiye'ye de örnek olabileceğini halbuki 5 Yıllık Kalkınma Plânımızda kamu sektörüne ağırlık veren Hindistan modelinin kabul edildiğini, ancak bu görüşün zamanla yanlış olduğunun anlaşıldığını belirtmiş, sosyal adalet konusunda da «en büyük adaletsizlik işsizliktir» demiştir.

Buna karşı Prof. Besim Üstünel, Türkiye için Pakistan tecrübesinden alınacak bir ders olmadığını, Türkiye'nin aynı şartlar altında bu denemeleri 1930'larda geçirdiğini ileri sürmüştür.

Prof. Osman Okyar, Hindistan'daki karma ekonominin özel sektörü geliştirmek maksadıyla kurulmuş olduğunu, bu açıdan Türkiye'de kabul edilen sistemden farklı bir mahiyet taşıdığını ifade etmiştir.

Konferansçı, Pakistan'da uygulanan sistemin klâsik bir kapitalist düzen olmadığını, en önemli kararları Hükümetin verdiğini fakat bu kararları özel sektörün uyguladığını belirtmiş, sosyalizm ile devlet mülkiyetinin aynı anlam taşımadığını, konuya sosyalist gayelerin gerçekleşmesi açısından bakıldığı takdirde Pakistan'da bugün müstehlikin Hindistan'dan daha iyi durumda olduğunu ileri sürmüştür.

Prof. Friedmann sosyal devrimlerin bir ülke halkının en geri ve fakir durumdayken değil kalkınma hareketi başladıktan ve kalkınmanın nimetleri anlaşıldıktan sonra meydana geldiğini ileri sürerek uzun süreli kalkınmada sosyal adaletin önemine işaret etmiştir.

Devlet teşebbüslerinin halka intikal ettirilmesi şekli konusunda sorulan soruya cevaben Konferansçı, ilk zamanlarda bu teşebbüslerin büyük bir kısmının (meselâ yarısının) sanayi alanında faaliyet gösteren zengin bir aileye, kalanının da halka arz edildiğini fakat sonradan devletin şirket hisselerini yavaş yavaş piyasaya arz edip hisseler teşebbüsü kontrol edebilecek bir grupun eline geçinceye kadar idareyi elinde tuttuğunu söylemiş; Pakistan'da halk efkârının işletmelerin satılmasına karşı tepki gösterip göstermediği sorusuna cevaben de halkın satış fikrine değil daha çok devletin teşebbüsleri maliyet fiatına satarak bazı gruplara büyük kazançlar sağlamasına itiraz ettiğini belirtmiştir.

Mr. Parsons Pakistan'ın gelişmesinde dış yardımın çok büyük bir rol oynadığını dış yardımların milli hasılanın %8'ini teşkil ettiğini meselâ Türkiye'de bu nispetin %3 olduğunu, bu sebeple devletin kalkınma için gerekli kaynakları vergilendirme yoluyla temin etmesine lüzum kalmadığını belirtmiş, Pakistan kalkınmasını değerlendirirken bu hususun göz önünde tutulmasının gerektiğini ilâve etmiştir.

Pakistan'ın kalkınma tecrübesinden başka ülkelerin ne şekilde faydalanabileceği konusundaki soruya cevaben Konferansçı bu tecrübenin, iktisadî müşevviklerin çok önemli rol oynayabileceğini ve doğrudan müdahale yerine dolaylı kontrollerin daha tesirli olabileceğini gösterdiğini ifade etmiştir.

**ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMIYE
SOSYAL HİZMET**

**EMNİYET
SANDIĞI**

Üçüncü Gün

İtalyan PROF. DELLA PORTA Karma Ekonomi İtalya Tecrübesini Anlattı

Seminerin üçüncü gününde Roma şehri Belediye Başkanlarından İktisat Tarihi Profesörü Glauco della Porta söz almış, (Karma Ekonomi İtalyan tecrübesi)ni anlatırken dünyanın 7000 yıllık iktisadi tarihinde saf bir kapitalizmin sadece bir asır ve bir ülkede (19 ncu asır İngilteresinde) görüldüğünü, bunun dışında düzenin her zaman bir karma ekonomi düzeni olduğunu söylemiştir.

Prof. Porta İtalyadaki Karma Ekonomi düzeninin belirli bir ideolojinin değil, sanayi alanında lüzum doğdukça alınması gereken bir seri tecrübi ve pragmatik tedbirlerin sonucu olduğunu belirttikten sonra: «Bugün Türkiyede tartışılan meseleler 35 yıl önce İtalyada tartışılıyordu. Pragmatik bir tutumla bu problemler zamanla halledildi. Onun için iyimserim» demiş ve Karma Ekonominin özellikle Güney İtalya kalkınmasında çok önemli rol oynadığını, bu başarıya gidilirken de ilk defa gerekli alt yatırımların yapılmasından sonra kamu teşebbüsleri vasıtasıyla özel sektöre geçiş hazırlandığını söylemiş; İtalyadaki mevcut kamu teşebbüslerinin üç gruba ayrıldığına işaret ederek şu izahatı vermiştir: «İtalyada mevcut kamu teşebbüsleri üç gruba ayrılmaktadır:

A. Kamu hizmeti gören ulaştırma, haberleşme müesseseleri ve bazı devlet monopolleri;

B. İki Dünya Harbi arasında güç durumunda olan özel müesseseler ve bankaları kurtarma işlemlerini takiben devralınan ve İRİ (Sınai İmar Müessesesi) kontrolü altında olan gruba ait teşebbüsler;

C. İkinci Dünya Harbinden sonra devletin belirli alanlardaki ekonomi politikasının gerçekleştirilmesi için kurulan müesseseler (bunların en önemlisi hidrokarbon kaynaklarını işleten ENİ'dir.)

İtalyan karma ekonomi sisteminin en önemli özelliği kamu sektö-

ründe İRİ müessesesi altında toplanan (Devlet Holdingler) dir. İRİ özel bir kanunla kurulmuş ana holding müessesesi olup, kaynaklarını kısmen devletten, kısmen tahvil ihracı suretiyle sermaye piyasasından temin etmekte ve kendisine bağlı müesseselerin mali idaresinden, işletme kontrolundan ve yatırımlarının tanziminden sorumlu bulunmaktadır.

İRİ'nin kontrolü altındaki bütün teşebbüsler sermaye şirketi olarak kurulur ve işletilir, ve aynı alanda çalışan özel firmalarla eşit şartlarla rekabet eder. Bu teşebbüslerin sermayelerine özel teşebbüs de iştirak edebilmektedir.

AKSİGORTA

Yangın — Nakliyat — Kaza — Trafik — Hayat
Sigortalarınız için hizmetinizdedir.

Adres : Karaköy Meydanı, Aksu Han Kat : 4
Telefon : Müdüriyet : 49 33 29
Santral : 44 75 35 (5 hat)

Kurucusu Akbank'ın bütün şubelerine veya diğer acentelerine
müracaatınız kâfidir.

D ö r d ü n c ü G ü n

Prof. VERSAN «Türk Anayasasının İktisadi Esasları ve Türkiye'de Siyasi Partilerin İktisadi Görüşleri»ni,

Prof. FRIEDMANN «Karma Ekonomide Devlet Teşekkülleri»ni,

Prof. OKYAR «Türkiye Kalkınma Planının Felsefe ve Uygulanmasında Kamu Sektörü ile Özel Sektörün Yeri»ni, anlattılar

Dördüncü günde ikisi Türk biri yabancı olan üç konuşmacı görev almışlardır.

İlk konuşmacı İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörü **Dr. Vakur Versan** Türk Anayasasının İktisadi Prensipleri ve Türkiye'deki Siyasi Partilerin İktisadi Görüşleri üzerinde durmuş ve «Türkiye'deki partiler içinde İşçi Partisi istisna edilecek olursa diğer partiler genel olarak liberal bir iktisat siyasetini ön görmektedirler. CHP Devletçiliği esas almıştır, AP ferdî teşebbüsü temel prensip olarak kabul etmiştir. Fakat bununla beraber siyasi partilerin parti programlarının esasları ne olursa olsun Türkiye'de siyasi partiler iktisadi bakımdan bir noktada birleşmektedirler ki o da Karma Ekonomidir. Diğer bir tabirle, partiler gerek nazariyatta ve gerekse tatbikatta fert ve devlet teşebbüslerinin yanyana çalışacağı bir ortam yaratmak amacını gütmektedirler. Bu da Anayasada ifadesini bulan Türkiye'nin sosyal ve ekonomik gerçeklerinin yarattığı bir durumdur,» demiştir.

Prof. Versan, Anayasa konusunda ise: «Türkiye'de devleti üstün bir hukuk kaidesiyle bağlamak fikri ve hareketi oldukça yenidir. Yani aşağı yukarı yüz elli yıllık bir maziye sahiptir. Çeşitli hamlelere rağmen denilebilir ki bu hareket Osmanlı İmparatorluğunda hiçbir zaman başarılamamıştır.

Anayasa fikri Türkiye'de Cumhuriyet İdaresi ile gelişmiştir. 1924

Anayasası önceleri genel olarak ekonomik bir özellik taşımadığı halde 1937 tadilatı ile devletçilik prensibini kabul etmiştir. Bu bir doktrin neticesi olarak değil fakat zamanın şartlarının yüklediği bir zaruret olarak izah edilebilir.

«1961 Anayasası ise devrimizin şartlarına uygun olarak sosyal devlet prensibini benimsemiş ve ferdi hüviyetleri ile toplumun menfaatini bağdaştıracak hükümler kabul etmiştir. Anayasanın ekonomik bakımdan esas karakteristiği demokratik bir nizam içerisinde plânlı bir kalkınmayı sağlamaktadır,» demiştir.

Konferans sonunda, Anayasanın sarih olarak hangi iktisadi sistemi kabul ettiği yolunda sorulan bir suale karşı konuşmacı; bugünkü Anayasanın demokratik düzene saygı göstermesi şartı ile muhtelif siyasi partilerin programlarını uygulayabilmelerine müsait bir nitelikte olduğunu belirtmiştir.

Partilerin sağ sol tasnifindeki yerlerinin ne olduğu yolundaki bir soruya ise Prof. Versan, «Programların muhtevası arasındaki farklar mahfuz kalmakla beraber muhtelif partilerin yelpazede aynı yeri işgâl ettikleri söylenebilir. Bu yönden bir incelemede Türkiye İşçi Partisinin özellikle bir ayrı çehre gösterdiği belirir,» demiştir.

Günün ikinci konuşmacısı Columbia Üniversitesi Profesörü **Wolfgang Friedmann** «Karma Ekonomide Devlet Teşekkülleri» konusuna eğilmiş Karma Ekonomide kamu sektörünün kâr etmesinin şart olduğunu yatırımların sosyal gayelerle yapıldığı için sosyal kârın konu içi olduğunu, iktisadî devlet teşekküllerinin başarısının ticarî kârla değil, sosyal kâr ile ölçülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Karma ekonomide devlet teşebbüslerinin rolünün sosyalist ekonomilerdeki teşebbüslerden farklı bulunduğunu, karma sistemde kamu teşebbüslerinin özel teşebbüsle birlikte faaliyette bulunduğunu ve monopole sahip olduğu durumlar dışında özel sektörle rekabet halinde olduğunu, ayrıca devlet teşebbüslerinin fonksiyonlarının bir plân çerçevesi içinde veya müstakil üniteler halinde faaliyetlerine göre değişebileceğini anlatmış ve, «Devlet teşebbüslerinin gayesi ideolojik, iktisadî veya sosyal olabilir ve bu gayeler teşebbüslerin faaliyetlerini etkiler. Geri bir bölgenin kalkındırılması gibi sosyal gayelerin ön plânda olduğu hallerde devlet teşebbüslerinin piyasada rekabeti bahis konusu değildir. Fakat gelir getiren bir iktisadî devlet teşebbüsünün,

kâr gayesiyle kurulmuş olmasa dahi hususi teşebbüs gibi genel verimlilik kaidelerine bağlı olarak çalışması gereklidir.» demiştir.

Prof. Friedmann kamu iktisadi teşebbüslerinin tasnifini yapmış, maksada göre üçe ayırmıştır.

- 1) Genel kalkınma müesseseleri,
- 2) Sanayi kalkınma bankaları,
- 3) İşletmecî devlet teşekkülleri.

Devlet işletmeleri organizasyon ve hukukî şekilleri açısından da,

- 1) Genel bütçeye bağlı devlet idareleri,
- 2) Mülkiyeti tamamen devlete ait olan kamu teşebbüsleri,
- 3) Tamamen veya kısmen devlet sermayesiyle kurulan ticarî şirketler olarak üçe ayrılabilir. Her üç şeklin de iyi ve kötü tarafları vardır. Ticaret şirketi olarak kurulan devlet teşekkülleri karma teşebbüs şeklindeki kuruluşlara ve gerekli hallerde hisselerin halka veya diğer kamu teşebbüslerine devredilmesine imkân vermesi bakımından faydalıdır. Karma teşebbüs gerek az gelişmiş memleketlerde gerek gelişmiş ülkelerde gittikçe önem kazanmaktadır.

Karma ekonomide devlet teşebbüslerinin karşılaştığı başlıca problemler finansman ve idare açısından muhtariyet ve özel sektör ile rekabet konularında ortaya çıkmaktadır. Kamu teşebbüsleri hiç bir zaman tamamen özel teşebbüs gibi işletilemez. Aksi halde kuruluş maksatları kaybolabilir. Ancak İtalya'da olduğu gibi bir denge kurulabilir. Kamu teşebbüsleri her zaman devletin murakabesi altında bulunacaktır. Ancak murakabe ve müdahalesinin teşebbüslerin verimli bir şekilde çalışmasına engel olmayacak şekilde düzenlenmesi gerekir» demiştir.

Kamu teşebbüslerinde uygulanacak politika konusunda Konferansçı teşebbüslerin kâr etmesi ile kârlılık ilkelerine göre idare edilmeleri arasında fark olduğunu belirtmiş, bir kamu teşebbüsünün kâr etmemekle beraber kârlılık prensibine göre çalışması suretiyle iktisadî ve sosyal gayelerini gerçekleştirebileceğini ifade etmiştir.

Sosyal gayelerle veya gelir dağılımını etkilemek maksadile kurulan ve devamlı zarar eden müesseselerin sosyal adaleti gerçekleştirmek için iyi bir vasıta olmadığı ve bu gibi gizli subvansiyonlardan sadece belirli grupların istifade ettiği ileri sürülmüştür. Münakaşalar sırasında Türkiye'de kamu teşebbüslerinin bir çok hallerde belirli bir bölgede istihdam yaratmak gayesiyle kurulduğu ileri sürülmüş, Konferansçı, bu politikanın ancak bazı hallerde kabul edilebileceğini fa-

kat geri bölgelerdeki istihdam problemini halletmek için kurulan kamu teşebbüslerinin Batıda da örnekleri olduğunu belirtmiştir. Kamu ve özel teşebbüs arasındaki rekabet konusunda yapılan tartışmada Konferansçı rekabet eşitliği sağlamak için idari mahkemelerden de faydalanılabileceğini belirtmiştir. Kamu teşebbüslerinin kalkınmada oynayacakları rol konusundaki tartışmada Konferansçı özellikle kalkınma müesseselerinin (Development Corporations) az gelişmiş ülkelerde plân hedeflerini gerçekleştirmek için en müessir âletlerden biri olduğunu ifade etmiştir.

Devlet sermayesi ile özel sermayeyi birleştiren karma teşebbüslerin faydaları konusunda sorulan bir soruya cevaben Konferansçı, özellikle devlet sermayesi ile yabancı sermayenin işbirliğinin faydalı sonuçlar doğurabileceğini ve bu gibi teşebbüslerin kısa vadeli kâr arayan yabancı sermaye ile uzun süreli milli menfaatleri ön plânda tutan kamu sektörü arasında bir denge sağlayacağını belirtmiş, Türkiye'de Sümerbank ile Mannesman tarafından kurulan müşterek teşebbüsü bu işbirliğinin bir örneği olarak göstermiştir.

..

Günün son konuşmacısı Erzurum Atatürk Üniversitesi Rektörü **Prof. Osman Okyar** Özel Sektörle Kamu Sektörünün Plân Felsefesindeki Yerleri ve Plânın Uygulanması konusunu incelemiş Türkiye'de yatırımların %60 İktisadî Devlet sektörünün, %40 Özel Sektörün diye mütalâa edildiği; bunun yanlış olduğunu özel sektörün enfastrüktür harcamaları içine almayan böylece %20'ye düşen iktisadî devlet sektörü ile kıyaslanamayacağını belirtmiş, «İktisadî Devlet Sektörüne sadece bağımsızca fiat tesbit edebilen ve kâr gayesi güden devlet yatırımları dahil edilmelidir» demiş, plânın gayesini ise şöyle izah etmiştir.

Plânda gelişen gruplar gibi ele alınan iki sektör aslında % 7 kalkınma hızını sağlamayı ortak gaye edinip birbirini tamamlayıcı rol oynamalıdır.

Plânda bu iki sektörün sınırlarını kesinlikle ayırmak lüzumsuz hatâ imkânsız görülmüştür. Plândaki temel görüş iktisadî politikanın her iki sektöre de eşit şartlarla uygulanmasıdır. Böylece plânın görevi fiat mekanizmasını desteklemek, yatırımları koordine etmek ve yol göstermektir. Bu durumda, her iki sektöre de aynı kredi imkânlarını sağlamak, selektif kredi tedbirlerinde de eşit şartlar tanımak gayedir. Plânda kanunî faiz haddinin tesbitinden zamanla vazgeçilerek serbest piyasa tarafından belirlenmesi öngörülmektedir.

Devletçiliğin ilk safhalarında sanayileşme politikasına uygun olarak kredi ve sermaye pazarları, özel veya kamu sektörüne muhtelif vadelerle finansman imkânları sağlayan kompartmanlar halindeydi. Ama eğer karma ekonomi sistemi gerçekleştirilmek isteniyorsa tek sermaye ve kredi pazarına gidilmesi zaruridir.

Plân hedeflerinin gerçekleşip gerçekleşmediğini tartışırken % 7 ye varılıp varılmadığı ele alınmaktadır. Oysa önemli olan %18 yatırım hacmine ulaşıp ulaşılmadığıdır. %7 Ziraî alandaki dalgalanmalarla değişebilir. Dolayısıyla önemli olan yatırımların istenen seviyeyi bulup bulmadığıdır.

Elde güvenilir istatistikler olmadığından plân hedeflerine varılıp varılmadığı tartışma konusudur. Hedeflerle neticeleri karşılaştıramadığımızdan plânın temel görevlerinden biri dışarıda bırakılmış oluyor» demiştir.

Prof. Okyar konuşmasını bitirdikten sonra tartışma başlamış, söz alan Prof. Aydın Yalçın «Bence konuşmacının söylediğinin aksine plânın yapılmasına doktriner görüş hakim olmuştur. Plân stratejisi sosyalist Hindistan gelişme modelinden mühlemeldir. Pakistan modelinden farklı olarak mecburî tasarruf ve vergiler ile yatırım kaynakları olarak devlet sektörünü genişletme yoluyla kalkınmanın mümkün olacağı felsefesi vardır. Plânın yapılmakta olduğu sırada plân hakkında kısa bir iktisadi rapor hazırlanmış, döviz sıkıntısının yatırım için bir darboğaz teşkil ettiği, buna rağmen kıt döviz kaynaklarının büyük çapta devlet sektörüne aktarılmakta olduğu, devlet sektörünün geniş rolünün özel sektör yatırımlarını, daraltacağı hakkındaki görüşlerimizi belirtmiştik. Rapor sansür edildi. Karşılaştığımız iktisadi güçlüklerin temelinde çarpık yatırım bünyesinin rolü olmuştur» demiştir.

Konuşmacı buna yatırımların %40 özel, %20 devlet sektöründe yapılmasının sosyalizme bir gidiş olmadığı, Devlet İstatistik Enstitüsünün rakkamlarının, plânın neticelerinin özel sektör yararına gelişmekte olduğunu gösterdiğini cevabını vermiştir.

Bilâhare Prof. Besim Üstünel söz almış: «Konferansçının neticeler plân hedefleri ile karşılaştırılmadığı için plândan beklenenin tahakkuk etmediği iddiasına iştirak etmiyorum. Böyle bir karşılaştırma söz konusu olamaz. Ancak üç aylık uygulama raporları neticeleri vardır.

İştirak etmediğim diğer bir fikir finansman kaynaklarının birleştirilerek piyasa mekanizmasına tabî olması konusudur. Evvelâ kamu

sektörünün finansman problemi çözümlenmeli ki kredi piyasasında (kileşme kaldırılıp her iki sektör için de eşit şartlar yaratılabilsin. Özel sektörün gelişmesi kâfi değildir.

Döviz kaynaklarının plân neticesinde devlete yöneltildiği iddia edilemez. Devletin aldığı döviz proje finansmanı içindir ve özel sektör açık kaynakların dışındadır» demiş, konuşmacı Prof. Okyar ise cevap olarak plândan beklenen tahakkuk etmedi demekle neticelerinin alınmasının ve hedeflerle mukayesenin plândan beklenen başlıca faydalardan biri olduğunu belirtmek istedim. Geçmiş yatırımların dağılımı teferuatı ile tespit edilmedikçe uygulama raporlarının kıymeti yoktur.

Evvelâ kamu sektörü finansmanı problemini halletmeğe çalışmak, eşit şartlar göz önüne alınmadan, zorla sevkedilen fonlarla kamu sektörünün kredi problemini halletmek demektir. Bu takdirde kaynakların birleştirilmesi çabasından uzun bir müddet vazgeçmek icap edecektir. Plânda yazıldığı gibi tek piyasaya gitmek doğru ise kamu finansmanı meselesinin hallini beklemeden harekete geçmek gerekir » demiştir.

Son olarak Koç Holding Genel Müdürü Hülki Alışbah söz almış, «Plânda özel sektör ile kamu sektörünün yeri konusunda Prof. Okyar çok iyimser, Prof. Yalçın ise çok kötümser, Okyar temel yatırımları çıkararak kamu sektörü hissesini %20'ye düşürmektedir. Konut yatırımları da özel sektörün temel yatırımları olarak kabul edilmelidir. Konut yatırımlarını düşersek özel sektör hissesinin iddia edildiğinden çok daha az olduğunu görürüz. Özel teşebbüse ayrılan sahanın tahakkuk ettirilmesine imkân verilmiyor. Özel sektör yatırımları milli tasarruflara dayanır. Bunun mühim bir kısmını vergiler çekmektedir. Büyük gelirler %68 vergiye tabidir. Özel sektörün plâna daha fazla yardımcı olmak bakımından kanadı kırıktır. Plâna yapılan yardım vergilerle tahakkuk etmektedir. Daha fazla ne yardım isteniyor? Gösterilen yatırım indiriminden bile faydalanamıyoruz. Özel sektör vazifelerini ifa edemiyorsa sebeplerinin plânda izale edilmemiş olduğu hatırlanmalıdır » demiştir.

PROF. TORSTEN GARDLUND

Sosyal Demokrat İsveç'te Karma Ekonomiği Anlattı

ERNEST PARSONS «Haftanın Özeti» ni Yaptı

Seminerin beşinci gününde İsveç'in Lund Üniversitesi Profesörü Torsten Gardlund konuşmuş ve İsveç'teki Sosyal Demokrat Hükümetin devletçilik ile liberal ekonomi siyaseti arasında «orta yolu» izlediğini, ancak otuz yıllık sosyalist idareden sonra dahi kamu işletmelerinin memleketin ekonomik hayatında mahdut bir rol oynamakta olduğunu belirtmiştir. Prof. Gardlund İsveç uygulamasını ise şöyle anlatmıştır: «İsveç'te temel kamu hizmetleri gören kuruluşlar dışında (ki bunların bir kısmı şirket halinde teşkilâtlandırılmıştır) devlet yalnız orman işletmeleri ve madencilik sahalarında özel sektörle rekabet etmektedir. Sanayinin hemen hemen tamamı özel sektöre ait bulunmaktadır. Ticaretle ise kooperatifler önemli rol oynamaktadır.

Sosyal Demokrat Parti 30 yıl önce iş başına geldiği zaman İsveç sanayileşme yolunda büyük mesafe katetmiş, memlekette bir sınaî ekonomi düzeni kurulmuş bulunuyordu. Kuruluşunda Sosyal Demokrat Partiye Marksist görüşler hakim olmakla beraber parti iş başına gelince sosyalizmin devrimci ilkelerini terk ederek daha ziyade seçmen kitlelerini ilgilendiren kısmi reformlar üzerinde durmuş, istihsa! vasıtalarını kamulaştırmak yerine vergilendirme yoluyla gelir dağılımını düzenliyen bir politika izlemiş, sosyal güvenlik ve refahın gerçekleşmesini sağlayan reformlar yapmıştır.

Devletin ekonomiyi dolaylı tedbirle kontrol altında bulundurduğu İsveç'teki karma ekonomi düzeninde bugünün Sosyal Demokrat hükümeti daha ziyade sınaî ekonominin verimli bir şekilde yürümesini ve gelişmesini sağlayacak tedbirler üzerinde durmaktadır.»

Tartışmalarda İsveç'in az gelişmiş ülkelere örnek olup olamayacağı konusunda çeşitli görüşler belirtilmiş, İsveç sosyalizminin bazı veçhelerinin herhangi bir memlekete örnek olabileceği fakat az gelişmiş ülkeler için bu örneğin daha ilerdeki safhalara varıldığında uygulanabileceği belirtilmiştir.

HAFTANIN ÖZETİ

Karma Ekonomi Seminerinin ilk haftasının sona ermesi üzerine öğleden sonraki oturumda, OECD Teşkilâtının Başkan Vekili Mr. Ernest Parsons haftanın özetini yapmış, bir haftalık çalışma sonunda

Karma Ekonomide ulaşılan fikir birliğinin dört ana noktada toplanabileceğini belirtmiş ve bu dört noktayı şöyle açıklamıştır:

1. Karma ekonominin tarifi ve niteliği :

Karma ekonomi hızlı bir gelişme ile demokrasi ve hürriyet ilkelelerini uzlaştırmaya çalışan bir sistemdir. Karma ekonomide devlet teşebbüsüne verilmesi gereken önem gelişme seviyesine bağlıdır. Kalkınma hamlesinin ilk safhasında bulunan bir ülke için kamu teşebbüslerinin kalkınmada mesafe katetmiş olmaları daha önemlidir. Bir memleket geliştikçe bir taraftan özel sektörün tecrübe ve cesareti artmakta, diğer taraftan kamu sektörü de özel sektörü dolaylı ve etkili bir şekilde kontrol etme vasıtalarını geliştirmektedir.

2. Özel sektör ve devlet sektörü arasındaki rekabet eşitliği :

Bir kere özel ve kamu sektörünün karşılıklı rolleri, görevleri tespit edildikten sonra her iki sektörün faaliyetlerini tanzim eden kesin kaideler konmalı ve özellikle döviz ve finansman imkânları gibi yönetimleri devlet elinde olan kaynakların kullanılmasında eşitlik sağlanmalıdır.

3. Plânlama :

Plân bir milletin gelişme arzusunu ifade eden siyasi bir döküman veya ekonominin gelişme yönlerini az çok teferruatlı bir şekilde belirten teknik bir yapıttır. Plân muhtelif milli hedefler arasında bir istikrar sağlamak için yapılıır. Plân aynı zamanda uygulamadaki başarıyı ölçmek için bir miyardır. Plânın partiler tarafından benimsenmesini tetkik etmek partilerin plânı bir siyasi yatırım vasıtası olarak mı, yoksa milli bir mesele olarak mı nitelediklerini düşünmek gerekir.

Uygulama, plânı yapmak kadar önemlidir. Fakat çok teferruatlı aşırı bir plânlama, plnsızlık kadar mahzurlu sonuçlar doğurabilir. Plân aynı zamanda özel sektöre bir rehberdir. Devletin karma ekonomideki görevi, özel sektöre hedeflere yatırım yapması için yol göstermektedir.

Ancak zel sektör de plânın hazırlanması ve uygulanması için kendi içinde de teşkilatlanmalıdır.

4. Kamu sektörü konusunda önemli olan hususun bir teşebbüsün kr etmesi değil, gayelerine ulaşması ve fiilen kr etmese dahi, körlük ve verimlilik ilkelerine uygun olarak çalışmasıdır.

Kamu teşebbüslerinin verimli bir şekilde faaliyette bulunmaları için siyasi baskılardan uzak tutulması gerekmektedir. Devlet tarafından kurulan kalkınma bankaları günümüzdeki iktisadi gelişmeyi yöneltmek için kullanılan en etkili vasıtalar arasında bulunmaktadır.

Politik alanda partilerin iktisadi sistemler üzerindeki görüşlerini anlamak için program ve sloganlarını tetkik etmek en iyi yol sayılıır.

Altıncı Gün

Karma Ekonomi Seminerinin İlk Haftasının Son Gününde Açık Oturum Yapıldı

Konu: Türkiyede Karma Ekonominin Doğurduğu İktisat Politikası Sorunları

(Karma Ekonomi) seminerinin ilk haftası yapılan Açık Oturum ile sona ermiştir.

Açık Oturum: Kilyos seminer salonunda saat 9:45 de başlamış, 13:15 de sona ererek 3 saat 55 dakika devam etmiştir.

Oturumu İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörü Sulhi Dönmezer yönetmiş; konuşmacı olarak Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Genel Müdürü Dr. Şahap Kocatopçu, Milletvekili Coşkun Kırca, Prof. Hazım Atif Kuyucak, Profesör Aydın Yalçın ve Devlet Yatırım Bankası İktisadi Araştırmalar Grubu Başkanı Osman Nuri Torun katılmışlardır.

Prof. Sulhi Dönmezer'in açılış konuşmasından sonra hatipler söz almaya başlamışlar, sonra delegeler görüşlerini belirtmiş, sualler sormuşlardır.

Hazım Atif Kuyucak : —Devlet sadece fert refahını temin gayesile kurulmuştur. Bu durumda Devlet gaye değil alettir. Zaman zaman fert Devlete feda edilmek istenmiştir. Bu yanlış bir tutumdur. Devlet amme menfaatine ferde müdahale edebilir, aslına bakarsak, Devlet müdahale demektir.

Karma ekonomi devletçilik prensibinin kabul edilmesi sonucunda doğmuştur. İki türlü müdahale vardır. 1) Devlet iktisadi faaliyet kaidelerini tespit eder, 2) Kalkınmayı hızlandırmak için bizzat iktisadi faaliyete girer. Bunlar karma ekonomiyi meydana getirmiştir.

Devlet müdahalesi bütün dünyada hayatın gerçeklerinden doğmuş bir vak'adır. Ama bu yolda iktidarın kötüye kullanılmaması için bir takım tedbir alınmış ve kaideler konmuştur. Memleketimizdeki karma

ekonomi felsefesi şu özellikleri gösterir. Bazı kimseler karma ekonomi sistemini sosyalizme gidişte bir merhale olarak kabul etmektedirler. Sosyalistlere sorarsak, sosyalizm de komünizme geçişte bir merhale dir. Dolayısıyla karma ekonomi doğrudan doğruya komünizme bir gi diştir. Bazıları ise özel sektörün yaşamasını adetâ bir lutuf gibi gös termektedirler. Fert hürriyeti unutulmaktadır. Devlet işletmelerinin bü rokrasi tarafından arttırılması karma ekonomi sisteminde devlet sek törünün ağır basmasını hazırlamaktadır. Tekstil sanayiinde devlet iki türlü faaliyet göstermektedir. Hem nâzım rol, hem de bizzat işletmeci rolü oynamaktadır. Bu rakip-murakıp durumuna başka alanlarda da rastlanmaktadır.

Ücret rejimi, grev ve lokavt kanunu gibi tedbirler sonucu kazanç farklarının azalaacağı sanılmıştır. Barem kanunları ücretler arasındaki farkları arttırmakta, bu suretle devlet personel kaybetmektedir.

Devlet sektörünün genişlemesi karma ekonomi düzenini tehlikeye düşürmektedir.

Demokrasi için yalnız oy vermek yetmez. Devlet memurları ve dev let işletmesi personeli ücret aldıkları yere bağlıdırlar. Particilik, zihni yet olarak zararlar getirmiştir. Ana fikir, her sahada müdahale ancak zaruret sonucu olmalıdır.

Devlet sektörünün devredilmesi şarttır. Aksi takdirde Sosyalistle rin istediği olur.

Coşkun Kırca : — Sayın Hazım Atıf Kuyucak'ın bahsettikleri mü dahaleyi zaruret tayin eder. Bunun için zaruretlere tesbiti gerekir. Anayasamız bu müdahalelerin ne sahada ve ne zaman yapılacağını be lirtirken, demokratik düzeni öngörür. Anayasamızın 41. maddesi Dev lete kalkınma vazifesini yükleyerek ona millî tasarrufları arttırmak ve bütün yatırımları toplum yararına yöneltmek vazifesini vermiştir. 40. maddede özel teşebbüs faaliyetlerini millî iktisadın gereklerine ve sos yal amaçlara uygun olarak geliştirmek mükellefiyetini de devlete ver miştir. Bunun dışında, özel sektörün karma ekonomideki yerini kabul ederken 39. ve 40. maddelerde kamu hizmeti taşıyan özel sahaların dev letleştirilmesini öngörmüştür. Bence, pragmatik doktrinler kıymet ta şır, dogmatik değil. Anayasamız niçin karma ekonomiyi öngörmüştür. Siyasî gerekçe şudur: Ergeç ferdî hürriyet bürokrasinin baskısı altın da kalır. Bunun karşısında her türlü özel teşebbüsün istismara yol açabileceğini de kabul etmek gerekir. Artık istihsal vasıtalarının hangi elde olduğu eski önemini kaybetmiştir. Bugün Devlet elinde bulunan sa haları 7 kısma ayırabiliriz:

1. PTT, Demiryolları gibi hizmetler,
2. Ziraat Bankası, İller Bankası gibi banka kredi kurumları,
3. Toprak Mahsulleri Ofisi gibi destekleme ve dağıtım hizmet kurumları,
4. Sosyal güvenlik alanında çalışan Emekli Sandığı, Sosyal Sigorta müesseseleri,
5. Ana sanayi ve stratejik sanayi sahaları. Bunların devlet eliyle yapılmasına kimse itiraz etmez. Zira plân yapılabilmesi ve ekonominin bu plâna göre yürütülebilmesi için bu şarttır. Yani plânın kâğıt üzerinde kalmaması için temel iktisat ve yatırım programının Devlet tarafından verilmesi zarureti vardır.
6. Tekel grubu. Burada devletleştirmenin sebeplerinden biri, bu maddelerin fiyatlarının bir vergi vasıtası olmasıdır.

7. Mensucat gibi sanayi sahaları. Bu devlet işletmeleri en çok tenkit edilenlerdir. Buradaki devletleştirme özel sektördeki sermaye kıfayetsizliği, bölgeler arası dengeli kalkınma elde edilebilmesi ve özel sektörün gitmeyeceği bölgelerde yatırım yapılabilmesi zaruretlerinden doğar. Bu teşebbüsler devredilebilir mi? Bunun cevabı verimliliğe bağlanmaktadır. Halbuki verimlilik kıstası yerinde değildir. Türkiye'de iktisadi devlet teşekküllerinin verimsiz oluşu devlet eliyle tahakkuk ettirilen bazı sahalarda gayri iktisadi kararlar alınması zarureti neticesinde meydana gelir. Binaenaleyh bünyevi birşey değildir. Bence Devlet işletmeleri halka ait müesseselerin toplum yararına çalışması için halkın daha fazla söz sahibi olmasına yer verir. Özel sektörün elindeki fonları yatıracak başka sahalarda mevcut iken niçin hep devlet elindeki teşebbüslere yatırılmak istendiği dikkati çekmeye değer bir noktadır.

Şahap Kocatopçu : — Konu üç safhada derlenebilir. 1) Türkiye ekonomisinin ana politikası, 2) Karma ekonomide özel sektör ve devlet sektörü münasebetleri, 3) Karma ekonomi politikasının yarattığı zorunluklar.

Türkiye, sermaye, infrastrüktür yatırımlar, kalifiye işçi, finansman kaynakları gibi birçok iktisadi eksikliklerin bulunduğu bir memleketdir. Böyle memleketlerde kalkınma için iki yol vardır. Dikta ile veya hürriyet içinde gelişme. Türkiye hürriyet rejimi içinde gelişme yolunu seçmiştir. Bir de Türkiye bir intikal devresi sonunda Avrupa Ortak Pazarına girerek açık ekonomi safhasına girecektir. Bu şartlar dahilinde devlete düşen problemlerden bazıları şunlardır:

Devlet milli ekonominin süratli gelişmesinde aktif rol oynamaktadır. Bunu yol gösterici plân hazırlayarak yol, liman, sulama sistemleri gibi infrastrüktür (temel) yatırımları süratle gerçekleştirerek yapmalıdır. Ayrıca, istikrar sağlanmasında gerekli faktörleri tespit etmeli ve bunun için gerekli kontrolleri sağlamalıdır. Yaratılacak ortam içinde yapılacak çalışmalara bu şekilde iştirak ettikten başka kalan boşluklar devlet sınai yatırımları ile doldurulmalıdır. Az gelişmiş ülkelerde devlet müdahalesi ve yatırımları zorunludur. Gelişmenin ileri safhalarında devlet elini yatırımlardan çekebilir. Bugün Türkiyede problem şudur ki Devlet hem nazım hem müdahaleci, hem de işletmeci rolindedir. Bu problemin çözüm yollarını araştırmak gerekir.

Karma ekonominin diğer bir problemi Devlet sektörünün ve özel sektörün eşit şartlara tabi olması konusudur. Eşitlik gerek kredi, yatırım gerekse döviz ve rekabet bakımından ele alınmalıdır.

Devletin şimdiye kadar nazım rolü oynadığı memleketimizde özel müteşebbislerin ehemmiyetini anlamak bakımından eğitime muhtacdır. Ayrıca, çeşitli konularda devletin özel teşebbüse yardımcı olması gerekir. Devletin, plânlamanın yaptığı yardımlar, rantabilite etüdüleri bakımından büyük imkânları vardır. Küçük teşebbüslerin ise böyle imkânları yoktur. Bunlara, bu konularda bilgi verecek organlar lâzımdır. Şimdiye kadar sevk ve idare ve teknik eleman konusunda devlet, yetiştirme gayretlerine girmiş, bu yatırımlar gerek devlet, gerekse özel teşebbüsün gelişmesinde büyük amil olmuşlardır. Eleman yetiştirme gayretlerinin artması faydalı olacaktır.

Politikacı ile sevk ve idareci arasında karşılıklı emniyet unsuru bulunmaması çok acıdır. Demokratik idare gayretlerimiz içinde iktisadi devlet teşekkülleri halkın malı sayıldığı için, bu teşekküllerin halk tarafından murakabesi hak sayılıyor. Bu şirketlerin idarecilerine, işletmeleri kendi çiftlikleri gibi kullandıklarına dair ithamlar yapıyor. Diğer taraftan, şirket müdürlerinin politik tazyiklere boyun eğdiği iddia edilerek bu işletmelerin politikacı çiftliği olduğu söyleniyor. İşletmeciyi tazyik altında bırakan ve tesirli çalışmasını önleyen bu gibi karşılıklı ithamları önlemek için paravana kurulması lâzımdır. İşletmeci, dürüst çalıştığı müddetçe bir takım teminatlar koymak ve çalışma şartı nizamları kurmak lâzımdır.

Devlet elindeki işletmelerin özel sektöre devri plân içinde benimsenmelidir. Kütahya Tuğla ve Kiremit Fabrikası zamanında zaruret itibariyle devlet tarafından kurulmuştur. Bugün Devlet elinde kalması için ne sebep vardır? Fabrikayı anonim şirketi haline getirip hisse senetlerini satarak halka intikal ettirmek umumi fayda sağlayacaktır.

O. N. Torun : — Türkiye’de karma ekonomi zaruretten doğan bir gerçektir ve bu gerek plânda gerekse anayasamızda kabul edilmiştir. Şu anda karma ekonominin gelişmesine bakmalıyız. Türkiye’de sosyalist bir ekonomi kurma kararını kimse vermemiştir aksine özel teşebbüsün teşviki ön görülmüştür. En şiddetli devletçilik anlarında bile bir taraftan özel teşebbüs desteklenmiştir. Bu politika sonunda Türkiye nereye gelmiştir? Yatırımlar itibarile devletin nisbeti %60 özel sektörünkü ise %40 dır. Devlet yatırımlarının önemli bir kısmı kamu hizmetlerine girer. Bu itibarla, bu yatırımları ticarî yatırımlarla karıştırmamalıyız. Meselâ, Türkiye’de imalât sanayiinde kamu hizmeti gayesi çok az olduğu halde bu sahada yatırımlar şu şekilde dağılmaktadır: Madencilikte %75, enerjide %90, ulaşırmada %80, imalâtta %52 devlet sektöründedir. Bu sanayiler çoğunlukla kamu hizmeti mahiyetini haizdir. Diğer taraftan, 1965 yılı rakkamlarına göre tarım, madencilik, imalât, enerji ve ulaştırma sektörlerinde devletin payı %69 olup, özel sektörün payı ise %31 dir. Bu dağılımda, siyasi tercih rol oynamış olmayıp hadiseler müessir olmuştur.

Türkiye’nin birinci beş yıllık plânı Hindistan plânı gibi sosyalist bir ekonomi yaratma gayesile yapılmamıştır. Sadece yatırımları arttırmak öngörülmüş siyasi bir tercih yapılmamıştır.

Devletin ve özel sektörün yatırım kaynakları arasında farklılık mevcuttur. Devletin kaynakları kamu tasarrufları ve kamu borçlanmalarıdır. Halbuki özel sektörün yatırım kaynağı tasarruftur. Özel teşebbüs tasarruflarının çok dağınık ellerde toplandığı ve kolayca mobilize edilemediği bir gerçektir.

İmalât sanayiinde devlet teşebbüslerinin adedi 25 - 30 kadardır. Yine aynı sanayi dalında devletin yapacağı yatırım miktarı ise 1.188 milyon TL. dir. Buna mukabil aynı sahada özel sektörün yapması tahmin edilen yatırım miktarı değer itibarile 1.100 milyon TL. olup teşebbüs adedinin tahminini size bırakıyorum.

Sermaye piyasasını bugün aniden harekete geçiremeyeceğimize göre, büyük yatırımları gerektiren sahalarda devlet teşebbüsü şart olmaktadır.

Görüyoruz ki, plânın uygulanmasından doğan bir takım sorunlar vardır. Özel sektör yatırımlarının istenen hedeflere göre kanalize edilmesi için elimizde en müessir vasıta piyasa teşvik unsurları olmakta, bu hususta plâncının tahminde bulunup ve bu noktada teşvik tedbirleri ittihaz etmesinden başka çıkar yolu olmamaktadır.

Bu sebeplerden dolayı, eğer iktisadî kalkınmayı sağlamak ve sosyal refahı arttırmak devletin asli vazifeleri arasında sayılırsa, devlet yatırımlarda önemli bir vazife almak mecburiyetindedir; bu bir zarurettir.

Diğer önemli mesele yatırımların dağılışı meselesidir. Özel sektör ise, yeni sanayi kollarında risk unsuru büyük olduğundan yatırım yapmamaktadır. Aynı zamanda özel teşebbüs uzun müddet kâr almadan bekliyecek durumda değildir. Halbuki devlet bütçe ile desteklendiğinden beklemesi mümkündür.

Sosyal baskılara karşı ikisinin mukavemet derecesi nedir? Artan ücretler baskısı karşısında özel sektörün kaynakları azalmaktadır. Bundan dolayı özel sektörün kalkınmayı geniş ölçüde meydana getirebileceğini kabul edemeyiz. Bunu böyle görmek gerçekçilik olacaktır. Meselemiz demokratik hürriyeti bu gelişme sırasında nasıl temin edeceğimizdir.

A. Yalçın : — Ben de arkadaşların temas ettikleri hususlar üzerinde bir kaç kelime ile düşüncelerimi açıklayacağım.

Bir defa, karma ekonomi içinde iktisadî politika sorunlarına baskarken, şunu akılda tutmalıyız ki, her ekonomi karmadır ve dolayısıyla memlekette bu ekonominin ortaya çıkaracağı çeşitli sorunlar olacaktır. Nitekim, bu seminerde ortaya şu çıktı ki, en az karma olduğu sanılan A.B.D. de dahi karma ekonomi caridir. Nitekim, New York eyaletinde yüzden fazla teşebbüs devlet elinde bulunmaktadır. Diğer taraftan kollektivist iktisat rejiminin hakim olduğu Rusya'da, bilhassa ziraat sahasında özel teşebbüs vardır. Polonyada ziraat %90 özel teşebbüsün elindedir. Görülüyor ki, burada önemli olan husus, terkipler meselesidir, zaten tabiatte her şey bir terkip meselesidir. Biz de burada karma ekonomimizin ne kadar karma olacağını bulacağız.

Ekonominin karma olma derecesini etkileyen faktörler şöylece sıralanabilir:

1 — Tarihi sebepler: Eğer bir memleket koloni idaresinden kurtulmuş, hürriyetine yeni kavuşmuşsa ilk yapacağı şey yabancı şirketleri devletleştirmek olacaktır. Türkiye de Kurtuluş Harbinden sonra böyle bir manzara arz etmektedir.

2 — Memleketin gelişme safhası, seviyesi, içtimai bünyesi de karma derecesini etkiler. Herşeyden evvel istihsal faktörlerinin bir müteşebbis zümre etrafında teşekkül etmesi, bu itibarla geniş bir müteşeb-

bis ve şehirli sınıfın ortaya çıkmış olması özel sektörün gelişmesi bakımından zaruridir. Yeni istiklâline kavuşmuş bir devlette bu sınıfa rastlanmamaktadır.

Tasarıf seviyesi Türkiye devletinin ilk kuruluş devirlerinde düşüktü, zira milli gelir seviyesi düşüktü. Bu gün fert başına ikiyüz dolar civarındaki yıllık milli gelir tutarı o devrelerde doksan dolar civarındaydı. Şehirleşme derecesi ise bir hayli zayıftı. Bu şartlarla, bugün ekonomimizin içinde bulunduğu şartlar bir hayli farklıdır. Dolayısıyla, ilk safhada doğru olan bir politika, şartlar değişince geçerliliğini kaybeder.

Nitekim, 1932'lerde devlet işçi kitesinin %33'ünü massederken, kalınma çabasına girdiğimiz daha sonraki devrelerde bu oran %49'a çıkmaktadır. Sanayileşmede desantralizasyon politikasının takibi, şehirli sınıfının ortaya çıkması neticesinde bu oranlar yeniden değişiyor ve %33'e kadar düşüyor. Bu değişim, Türkiye'de vatağaşa daha fazla ağırlık veren bir modele doğru gittiğimizi bize göstermektedir.

Son olarak, dış dünya'nın yarattığı atmosferin iyi takdir edilmediğini belirtmek istiyorum. 1930'larda bütün sanayileşmiş memleketlerde bir depresyon görülmektedir. Bunun neticesinde en liberal devletlerde dahî devletçiliğe baş vurulduğu görülmektedir. Zira o devrelerde Türkiye'nin dış ticareti'nin ancak %20'si serbest dövizle yapılabilmekte, %80'i ise kliring ve takasla yapılmakta idi. Halbuki bu gün, şartlar değişmiş, milletlerarası iş birliği artmış, sermaye terakümü hızlanmış, yabancı sermaye akmaya başlamıştır. Bu durum karşısında illâ kendi yağımızla kavrulacağımızı ileri sürmek makul bir politika olamaz. Müşterek Pazara girerken bu politika, Türkiye'nin sonsuz imkânlarını kendi menfaatlerine olarak en iyi şekilde kullanması fikri ile kabili telif değildir. Bütün bu mülâhazalar müvacehesinde Türkiye'nin takip etmesi icap eden politikanın ne olduğunu görebiliriz.

Delegelerin Oturum Heyetine Sorduğu Sualler ve Cevapları

Ekrem Orhon (Rize Belediye Reisi) : — Ben iki misâl vermek istiyorum. Devlet Denizyolları öylesine devletleştirilmiştir ki özel sektör nerde ise gemilerini haddihaneye satacaktır. Karma ekonomi, karma-karışık ekonomi haline gelmiştir. Buna karşılık Devlet Denizyolları her yıl zarar ettiği halde acentalarına kâr taksim eder. Çay fabrikalarında neler olduğunu ise herkes biliyor. (Ereğli Demir - Çelikte ise karma sermaye varken Rusyanın yardımı ile 3'cü bir demir çelik fabrikası kur-

maya gidiliyor. Ereğli fabrikası daha çocukluk safhasında, nasıl gelişeceği henüz belli değilken üçüncü bir fabrika kurmanın sebebi nedir? Bu gidişle ortanın soluna değil, solun tam ortasına mı düşeceğiz?

Özel sektörden daima şahıs ve aile olarak bahsediliyor. Ama yüz sene sonra bu aileler ne durumda olacak? Karma sermayeye gittiğimizde aile senetleri sermaye piyasasında satılacaktır. Halk karma sermayeye alışacak ve terbiye olacaktır. Karma sermayeye dönüş bir eğitim meselesidir. Karma sermaye hakim olduğunda, politikacı idareye emir veremeyecektir, zira işin altında özel kişiler de olacaktır.

Sonra, karma sermayede benim hissem var diye kendi şirketimin malını alırım. Meselâ Ford'un işçileri Şevrole satın alıyordu, çünkü şevrole fabrikasında hisseleri vardı. Demek ki, karma sermaye sürüm ve diğer bakımlardan faydalıdır. Kocatopçu'nun kullandığı terimi beğendim; karma ekonomi yerine karma sermaye.

Kuyucak : — Bir noktayı hatırlatmak istiyorum: Sayın Orhon benim bahsettiğim politik baskıya bir örnek vermiştir.

Kırca : — Umumiyetle devlet teşebbüsünden bahsedilirken siyasi baskı esas tenkitlerden biri oluyor. Fakat özel teşebbüs de kuvvetlendiği zaman orada da siyasi baskılar meydana gelmektedir. Bu mesele umumiyetle bir zihniyet meselesidir ki bu zihniyet şimdilik her iki sektörde de mevcut değildir. İdare hukukumuz vasıtasıyla devlet sektöründe devlet teşebbüsü idarecilerine yapılacak siyasi baskılara karşı daha kuvvetli bir direnme imkânına yer verilebilir.

Sayın Orhon karma sermayeden bahsederek toplumun iktisadi kararların alınışında demokrasiye gitmenin olumluluğuna değindi. Halka açık anonim şirketler kurup muayyen ailelerin murakabesine imkân bırakmayıp iktisadi kararları umumileştirmek doğru olur. Fakat tatbikatta iktisadi kararlar hisse senetlerini eline geçiren muayyen aileler tarafından verilmektedir. Fakat bu arada belirtmek isterim ki ekonomimizde aile şirketlerinin yeri yoktur demek istemiyorum. Bu vaziyete bir çare, sendikaların kooperatifler kurarak kendine has bir sektör meydana getirmesine imkân vermek olabilir.

Refik Erduran (Fıkra yazarı) : — Konuşmalarda iki mantık hatası tehlikesi görüyorum. Kuyucak, Orhon'un konuşmasında verdiği çay fabrikasında politik baskı örneğini, kendisini teyit eder mahiyette görüyor. Dolayısıyla devlet işletmelerinin daima politik baskı tehlikesinde bulunduğunu söylüyor. Bu devletçiliğin bir hatası gibi görülmekte, halbuki bugün devlet tam devletçi değildir, daha ziyade özeldir. Politik

baskıların biraz da özel teşebbüs tarafından geldiğini kabul etmek gerekir.

Aydın Yalçın beyi dinlerken kendimi 20 - 30 yıl geride yaşıyorum zannettim. Yalçın, Türkiye'deki pre-kapitalist safhanın göçmesini 1930 depresyonlarına bağlıyor. Özel teşebbüs daha iyi derken sanki tecrübeler geçirmemiştir gibi konuşuyor. Halbuki 1950 - 1960 devresinde olanlar var. Türkiye bazı çıkmazlar içinde ise özel teşebbüsün bu devredeki faaliyetinin dahilidir. Şimdiye kadar özel teşebbüse düşman iktidarlar gelmemiştir, aksine büyük imkânlar verilmiştir. Buna rağmen devletçiliğe doğru bir gayret varsa özel teşebbüsün bu imkânları gereği gibi kullanamamasının bir sebep teşkil ettiği düşünülebilir.

H. A. Kuyucak — Açıkça belirtmişim ben bugünkü durumu konuşmadım. Objektif açıdan aldım. Bugün durum argümanlarımı değiştirmez.

A. Yalçın — Türk siyasi tarihi çok uzundur. Türkiye'de şehirleşme derecesi vatandaşların kalkınmayı devam ettirebilecek bir seviyeye gelmiştir. Diğer bir deyişle, vatandaşın iştirak devresi açılmış bulunmaktadır.

1950-60 devresinin siyasi hataları, enflasyonist politikası görülmüştür. Enflasyonun kötü neticelerinin telâfi edilmesi başlıca amaç olmalıdır. Bunun başında vatandaşa güven sağlanması gelmektedir. Her şeyi devletin yapacağı inancında değilim. Kalkınmayı bir milli çaba haline getirmek için, desantralize bir kalkınma havasına girmenin zaruretine inanmaktayım. Bu, benim ilmi ve siyasi inancımdır.

N. Neyzi — Anayasanın felsefesi var mı, yok mu münakaşasına değinmek istiyorum. Bu bir tarihi akım meselesidir. Devletçilik de böyledir. 1923'den sonra devletçiyiz, halkçiyiz denmiştir. Kabotaj hakkını aldığımız için bayramını kutluyoruz. Bu Moda Koyunda bir kaç kişinin yeiken yarışması yapmasına kadar düşmüştür. Yelken yarışından ziyade devletçiliğin ve karma ekonominin felsefesinin yapılması gerekir. Nasıl Sümerbank kapatılsın diyemezsek, dolmuşları da devlet işletsin diyemeyiz. Sınırın nerede olduğu tayin edilmelidir. Bence iş adamının sosyal mesuliyeti kabul etmesi başlıca kurtuluş yoludur. Böyle iş adamını yetiştirmeğe çalışmalıyız.

Mehmetcan Köksal (İdare Hukuku asistanı) — Karma ekonomi düzeninden bahsederken devlet müdahalesi gerçeğinden bahsetmek gerekir. Devlet iktisadî hayata daima müdahale etmiştir. Bu konuda Türkiye'de tarihi gelişimin meydana getirdiği özellikler vardır. Otokratik

Osmanlı devrinde devletçilik mecburen vardı. Yalnız bu devletçilik bir ampirizim ve pragmatizmle sınırlanarak ortaya çıkmıştır. Ama ben bu pragmatizmin de sınırları belirtilmelidir diyorum. Devletçilik Osmanlı devrinde bile müşahhas değildi. Bir kere savaşlar dolayısıyla devletçilik zarurî idi. Yani bir savaş çöküntüsü olarak ortaya çıkmıştı. Sonra - dan Lozan muahedesi ve gümrük tarifeleri v.s. devletçiliği devam ettiren amiller oldu. Savaştan sonra askeri kadro siyasî kadro haline geldi. Bu kadronun devletçi olacağı muhakkaktı. Parlemtentoda tek parti vardı. Bütün bunlara rağmen devletçiliği empoze eden bir dereceye kadar Serbest Fırka olmuştur. Buna ekli olarak, sermaye piyasası yoktu. Bütün bu hakikatlar muvacehesinde karma iktisat düzeni zarurî iken niçin o zamanlar Devlet payı küçüktü?

S. Dönmezer — Oturuma katılanlar devletçiliğin zarurî olduğunda müttefiktir.

C. Kırca — Türkiye’de devletçiliğin doğduğu sıralarda iktisadi sistemler üzerine derinliğine bir analiz beklenemezdi. Memleket idaresi zaman ve mekân şartları ile tâdil olmuştur. Memleket realiteleri altında C.H.P. bir çok tesirler altındaydı. Bir yanda Batı dünyasından gelen ve diğer yandan yerli tesirler. Memleket realitelerini göze alarak idareyi doğacak lüzumlar ile ve pragmatik olarak tâdil edecektir. Bunun felsefesini sonra arıyacak ve doktrin gelişine doğru gidecekti. Bu da müspet bir hareketti.

C. İmre (Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu Genel Müdürü) — Anayasa hakkında Kırca’nın görüşleri konferans sırasında hafta içinde konuşulanlarla tezat teşkil ediyor. Dar bir görüşle Anayasanın devletçi olduğunu iddia ediyor. Devletçilik çalışan bir sistemdir, bir zarurettir. Kırca’nın bahsettiği yedinci kategori daha da geniş olabilir. Devlet yeni kuruluşlar yapar, elindekileri tasfiye eder. İktisadi Devlet Teşekkülleri milletin malıdır. İade edilecekse millete verilmelidir. İadeyi halka anlatmak güçtür diyor Kırca. Hisse senetlerini halka arzetmek, anonim şirket haline getirmekle millete devir mümkündür.

C. Kırca : — Anayasamız özel teşebbüsü reddetmiyor, fakat ona istikamet veriyor. Bu arada devlete kalkınma vazifesini yüklemektedir.

Devir meselesine gelince, özel teşebbüse devredilemez diye katı bir doğma taraftarı değilim. Devlet İşletmeleri devir maksadıyla kurulabilir, yine denilebilir ki temel gaye devretmek değildir. Ben bu ikinci fikir taraftarıyım. Fakat gene demiyorum ki hiç bir iktisadi devlet teşekkülü devredilemez. Sadece, özel teşebbüsü geliştirmek için deviri kabul etmiyorum. Kâr ediyorsa niye devrolsun. Özel sektörün yatıracak fonu varsa

başka sahalar mevcuttur. Burada iktisadi bir zorunluluk yoktur. Devretmenin aleyhine gösterilebilecek sosyal bir sebep de devirde hisse senetlerinin bir iki aile eline geçmesi imkânıdır. Bu takdirde iktisadi kararlar umumleştirilmiş olamaz, bu ancak küçük tasarrufları mobilize etmek ile mümkün olur.

Demokrasinin iktisadi sahada da elde edilmesi şarttır. Hisse senetlerini isteyenin almasına bırakmak demek iktisadi kararların alınmasını muayyen kimselere bırakmak demektir.

H. A. Kuyucak : — Ben bazı ekler yapmak istiyorum. Devletçilik fasit daire halinde kartopu gibi ilerlemekte. Devlet kendi yatırımları için vergi yoluna müracaat etmekte. Vergi nispetleri arttırılıyor, özel teşebbüs baltalanıyor, sonra da devrettiğimizde elinizde alacak para, yok diyor. Bence devletin sayın Kırca'nın yedi kategoride bahsettiği alt yatırımlara devamı ve özel sektörün yapabileceği işlere karışmaması lüzumludur.

Ş. Kocatopçu : — Anayasada özel sektörün alanı çok daraltılmıştır. 40'cı Madde herkes dilediği alanda çalışmakta özel teşebbüslere başlamakta serbesttir der. Bunun yanında bu haklar kamu yararı amacıyla sınırlanabilir der. Anayasa orta yolun yolcusunu tavzih etmiştir. Bir taraftan kamu menfaatleri için işletmelerin devletleştirilmesi diğer taraftan kâr eden teşebbüslerin devlet elinde kalması ile Türkiye yüzde yüz devlet işletmesi haline gelecektir. Torun, yatırımların devlet eliyle yapılması zorunluğuna işaret etti. Özel teşebbüse mali yardım sağlarsa bu zorunluluk ortadan kalkar. Zaten bunu yapmazsak vazifemizi ifa etmemiş oluruz.

O. N. Torun — Kanaatimce devletçilik konusunda iki mesele ağırlık noktasını taşımaktadır:

1 — Devlet teşebbüslerinin özel sektöre devri.

2 — Devletçiliğin hacmindeki artış ile verimi arasındaki alâka.

Türkiye'de özel tasarruflar gayrisafi milli hasılanın %6'sını teşkil etmektedir. İstenen kalkınma hızımızı gerçekleştirebilmemiz için asgari olarak gayrisafi milli hasılanın %18'ini yatırıma ayırmamız gerekmektedir. Arzulanan bu yatırım seviyesini %6 tasarrufla idame ettirmek mümkün değildir.

Vergilerin özel tasarrufları azalttığı doğrudur. Vasitasız vergilerin gelirdeki yeri %40 kadardır. Vasitalı vergiler kanalı ile, aksi halde istihlake yönelecek olan fonlar devlete aktarılmış olmaktadır. Böyle bir ver-

gi politikası ile devlete fon temin ederken tasarruftan ziyade istihlaki kısmak hedefi güdülmektedir.

Kamu teşebbüslerinin satışı meselesine gelince, iki mesele söz konusu olmaktadır:

- 1 — Küçük özel tasarrufların kanalize edilmesi.
- 2 — Kârlı devlet teşebbüslerinin kârını özel sektöre aktarmak.

Kârlı devlet teşebbüslerinin özel sektöre aktarılmasını müdafaa etmek, özel teşebbüsün bu sahada daha kârlı bir teşebbüs kurmaya muktedir olmadığını kabul etmek demektir. Diğer bir ifade ile, devletin kârlı iş sahalarını özel teşebbüsten daha iyi gördüğünü kabul etmiş oluyoruz.

Rejim meselesine gelince, temel faraziye anayasa hududu olmaktadır. Muayyen bir sektörde devlet teşebbüsünün genel oranının artması kat'i surette siyasi diktatoryaya delâlet etmez kanaatindeyim. İktisadi hakimiyet ile siyasi rejim farklı olabilir.

A. Yalçın : — Osman Nuri bey'in bir noktada kâfi vuzuha kavuşmadığı kanaatindeyim. Özel tasarruflar % 6 olarak alınamaz. Vasıtasız vergiler çıkmadan gelirin ne kadarının tasarrufa tahsis edileceği özel tasarrufu teşkil eder. Ama siz, adamı zaten vergilemişsiniz. Adam tasarruf edemiyor.

Türkiye'de tasarruf kapasitesinin endikatörü olarak beyanname veren mükelleflerin adedini alabiliriz. Çünkü beyanname veren mükellef demek tasarruf yapıp bunu işletmiş demektir. Beyanname adetleri şu şekildedir :

1953'de	143.000 kişi
1960'da	684.000 »
1964'de	900.000 »

Bu rakkamlar bize tasarruf kabiliyetinin olduğunu ve bunun arttığını göstermektedir.

İkinci nokta, Prof. Papanek'in tebliğindeki bir hususla açıklanabilir. Pakistan'da fert başına yıllık gelir yüz dolar kadardır. Yıllık kapasite artışı ise % 15'dir. Biz ise % 12'lik bir artış için ekonomimizi hırpalıyoruz. Anayasamız altında bal gibi sosyalizme gidebiliriz. Ve bu yönde adımlar da atılmıştır. Vergi alırsanız devlet yatırımlarını finanse edersiniz. Bütçe açığı meydana gelir. Böylece sosyalizme gidebilirsiniz. Bunu önleyecek yegâne şey vatandaşın siyasi politikada uyanık olmasıdır. Di-

ger bir ifade ile vatandaş vergi almanın zaruret ve sonuçlarını şuurlu bir şekilde idrâk edebilmektedir.

S. Güran (İdare Hukuku Asistanı, İstanbul Üniversitesi) — Türkiye’de fert başına millî gelir ve tasarrufun düşük olması göz önüne alınırsa halkın sermayeye katılma imkân ve nispeti nedir?

Zaruretlere neye göre tayin olur?

Sosyalist ekonomi anlayışı nedir? Anayasaya göre sosyalist ekonomi düşünülebilir mi? Devlet ve Plânlama tarafından herhangi bir alanda millileştirme düşünülmüş müdür?

Ş. Kocatopçu : — Halkın sermayeye katılma imkânı arzuya bağlıdır. Devlet herşeyi elinde tutmak isterse halkın arzusu sıfıra gider. Devlet halkı teşvik eder ve eğitirse sonsuza gider. Ereğli Demir Çelik bir misâldir. Şirketin 99 milyon liralık hisse senedi satışa çıkarıldı. 96 Milyon liralığı satılmış durumdadır. Yapılan hesaplara göre 3 milyonun da iki ay içinde satılacağı tahmin edilmektedir.

A. Yalçın : — Halkın toplam tasarrufa ve dolayısıyla yatırım ile endüstriye katılma oranı hakkındaki suale cevap olarak diyebiliriz ki, iktisatta böyle statik bir durum yoktur. Yine Pakistan tecrübesini almak istiyorum. Pakistan’da endüstri liderlerinin hemen hepsinin (Petty Trader) olduklarını gördük. Hatta Prof. Papanek bunların imza atmaya dahi muktedir olmadıklarını belirtti. Ama bu adamlar yatırım yapıyorlar ve Pakistanın kapasitesini yılda yüzde onbeş oranında artırabiliyorlar. Şu halde, görüyoruz ki şartları yaratırsanız, gerekli tedbirleri alırsanız siyasetçi de, ilim adamı da yatırım yapar. Hatta ben de yatırım yaparım. Bu sahada mutlak potansiyel nedir, denemez. Ancak tedbirler alınır, iyi neticelerin alınabileceğine inanıyorum. Vatandaş sektörü kuvvetlendirilmelidir. Memlekette mevcut ezici hava kaldırılmalıdır. Her müteşebbis vergi kaçakçısı değildir. Havayı, müteşebbise uygun hale getirmeliyiz.

H. A. Kuyucak : — Zaruretlere miktarı nedir dendi. Bir kanunun ruhu, metni ve tatbiki vardır. Felsefesi hepsinden önce gelir. Ama ben Anayasa ne derse desin tatbikata bakarım. Endişe doğuran durum burada ortaya çıkıyor. Devletçiliğin çıktığı günlerdeki fert başka, bugünkü başkadır. Bugün ferdin özel teşebbüs sahasındaki tecrübesi artmıştır. Zaruretlere miktarını klâsik usullerle tayin edebiliriz. Devlet Demir Yollarını kimse istemiyorsa devlete kalır, devlet işletir. Endişem şu: Özel teşebbüsün elindeki vergi ile kesiliyor, plânın finansmanında kullanılıyor, sonra özel sektörün elinde satın alacak güç yok deniyor.

C. Kırca : — Zaruretler hangi noktada başlar hangi noktada biter. Ben hiç bir zaman herşeyin devletleştirilmesini istemiyorum. Anayasamızda özel teşebbüslerin kurulması serbesttir. Fakat devlet kamu yararına istikamet verici tedbirler alabilir. Zaruretlere gelince, iki zaruret vardır :

1) Plânlama zarureti. Bir plânın sadece müşevviklerle yürüyeceğine inanmıyorum. Bazı stratejik sanayilerin devletin elinde bulunması plânlama tekniği bakımından bir zarurettir. Meselâ eğer çelik istihsalı özel sektörün elinde olursa plâna aykırı kararların alınmasına imkân verilebilir.

2) Bir de, devlet özel sektörün muvaffak olduğu sahalara girmesin deniyor. Fakat özel sektör sadece kârlılık güder, halbuki yatırımları muntika itibariyle dağıtmak zarureti vardır. Bir parti programı, vergi yoluyla alınacak fonlar krediyolu ile tekrar halka kanalize edilecektir diyor. Bu, müreffeh zümreler lehine bir kayma meydana getirecektir. Bu mevzuda ben kooperatifler tercih ederim.

Türkiye'de özel tasarruf eğilmi yüksek değildir. Beyannameli mükellef sayısının artması bunu ispat eder diyemeyiz. Halbuki Türkiye'de vasıtasız vergi nispeti yüzde 6,5'dur. Türkiye'de çok büyük bir vergi kaçakçılığının mevcut olduğunu OECD raporları gösteriyor. Tasarruf eğilimi sosyolojik bazı sebeplerden dolayı Türkiye'de azdır. Ben bütün tasarrufların vasıtasız vergi yolu ile devlet tarafından temin edilmesini istemiyorum. Bu vasıtalı vergilerle de yapılır. Türkiye'de gerek alt gelir tabakalarında, gerekse üst gelir tabakalarında tüketim eğilimi fazladır, tasarruf eğilimi ise azdır. Böylece vergileri azaltmak ile tasarrufun çoğalacağını kabul edemeyiz.

S. Dönmezer : — Müzakere konusu ihtisasın işi olmakla beraber Anayasa ve kanunlar görüşülürken ben de görüşümü arzetmek istiyorum. Anayasamızın söz konusu 40'cu maddesinin son fıkrasındaki (güvenlik tedbirleri) ile devlete, özel teşebbüsü bükmek ve kırmak görevi yüklenmeyip, meselâ Karabük'te özel teşebbüsün faaliyette bulunması için şartları müsait hale getirmek vazifesini yüklemektedir.

O. N. Torun : — Beyanname sayısı ile tasarrufun artışı arasında paralellik konusuna gelince, beyannamelerin %72'si yıllık geliri 2.000TL'nin altında olanlar tarafından doldurulmuştur.

Aylık gelir olarak meseleye bakınca, beyannamelerin %43'ünü 107 lira kazanan, %29'unu 384 lira kazanan, %14,5'üğünü ise 910 lira kazanan mükellef teşkil etmektedir.

Bu şartlar altında vergiden muf tutarak özel tasarrufları ne kadar arttırabiliriz. 1962 Rakamlarına göre 37,000 lira daha yüksek gelir beyan eden mükellef adedi 20,000 kişi kadardır. Özel sektöre katgıda bulunan bunlardır.

İkinci problem, sosyalizmin gelişmekte olup olmadığı, carî Anayasaya göre bunun mümkün olabileceği meselesidir. Sosyalizm bir vasıta dır. Bu vasıtayı iki ayrı ülke tipinden nazara alabiliriz: a) Geri kalmış ülkeler bakımından kalkınma hızını arttırmak; b) Gelişmiş ülkelerde gelir dağılımını daha âdil bir hale getirmek.

Devlet mülkiyetinin çok az olduğu sosyalist ülkeler vardır. Eğer hedef adaleti sağlamak ise sosyalizm olabilir. Bizin Anayasamıza göre sosyalist iktidar seçilebilir.

Z. F. Fındıkoğlu : — Bazı arkadaşlar 1961 Anayasasını dogmatik bir görüşle ele aldılar. İktisadî toplantılar iktisadî çevre içinde düşünölmeli. Sosyolojik bakımdan metinler geri kalabilir veya ileride olabilir. Bu bakımdan anayasanın maddelerinin şöyle ya da böyle demesi önemsiz. Müesseseler, müessese olarak alınmalı. İkinci husus, sayın Kırca, bir memleket haritasına bakarak bölgeler arası dengesizlikten bahsetti. Gerek 1923 - 33 gerekse 1933 - 38 veya 1960'a kadar geçen devre içinde bu dengesizlik ne derece izale edilmiştir. Devletçilik olmasına rağmen doğu, Güney-doğu bölgeleri ihmal edildi. İlk beş yıllık plânın iki-buçuk senesi geçmiş bulunmaktadır. Dengesizlik ne derece kaldırılmıştır.

Bence hiç ileri bir adım atılmamıştır. Bölge zenginleri sonunda ver elini İstanbul diyorlar. Yukarı ve orta sınıf kaçıyor. Devlet de bu bölgede baskı görmeyince oraya gidiyor.

Son nokta, devletçiliğimiz pedagojiktir, yetiştiricidir. Günün müteşebbisleri devlet kademelerinde yetişmiştir. Devletçiliğin bu pedagojik prensibini muhafaza etmelidir.

H. Furgaç : — Vergi beyannamesi sayısı ile tasarruf artışı arasındaki münasebeti sormak istiyorum. Beyannameye tabi olanların sayısı tasarruf artışından ziyade, vergi tatbikatında olan değişikliklerden meydana gelmiş olamaz mı? İkinci nokta, Torun karma ekonominin lüzumuna temas ederken özel sektörün yapabileceği yatırımı yapması gerektiğini söylediler. Bundan yalnız para imkânları üzerinde duruldu. Yatırım için başka kriter yok mudur?

Meselâ, aynı sahada çalışan devlet ve özel sektörlerinin müstahsili-

yet mukayesesi yapma yoluna gidilemez mi? Aynı sahada çalışan özel ve devlet sektörlerinin milli hasılaya katkıları mukayese edilemez mi?

Devlet iktisadi kurumları halka devredilemez mi dendi? Torun verimli çalışan devlet teşekküllerinin devrinin lüzumsuz olduğunu söyledi. Zararına çalışanları ise halkın almayacağını iddia etti.

Kâr mefhumu izafidir. Sermaye ile mukayesesi gereklidir. Piyasa fiyatları ile fertlere intikal eden hisse senetleri müesseselerin kârlarını ortaya çıkarabilir.

O. Okyar : — Benimki sual değil. Hafta içinde bazı arkadaşlar karma ekonominin sarıh bir reçetesini alamadıklarını üzülerek ileri sürdüler. Yaptığımız münakaşalar gösteriyor ki hiç bir zaman kat'i bir karma ekonomi tanımına varamayız. Karma ekonomi değişebilen bir tutum, bir doktrin haline gelmiştir. Karma ekonomi her tarafta vardır demek hiç de doğru olmayacaktır. Biz karma ekonomi derken iktisadi gelişmeyi hızlandıracak bir sistem düşünüyoruz. Bu sistem Sovyet Rusya'daki ve Amerika'daki sistemlerden uzaktır. Bunu ilk başlatan belki Türkiye oldu. Karma ekonomi ortaya çıkarken ilkin devlet hissesi büyüdü; 1950'den sonra özel sektör lehine gelişme oldu. Bu organik bir gelişmeler. Birinci safha olmasaydı ikinci takip etmiyecekti. Devlet sektörü genişliyor diye, endişeye kapılmak doğru değildir. 1950-60 devresinde özel sektör büyüyor diye endişe edilmedi. Özel sektörün gelişmesi karma ekonominin zaruretiydi, ve faydalı oldu. Bugün, beş yıllık plân her hangi bir ön yargıya kapılmadan iki sektör arasında dengeli bir durum tespit etmeğe çalışıyor. Ereğli Demir ve Çelik Fabrikası karma ekonominin yeni imkânlar ve yeni şekiller bulduğunu gösteriyor. Ereğli muhtemelen Karabük'ten daha tesirli ve iktisadi olacaktır.

Karma ekonominin bir problemi de devir meselesidir. Bence bugün bunu düşünmenin zamanı değildir. Zamanı gelince çözüm bulunur. Satış üzerinde endişelenmemeli, zaten bugün özel sektörle devlet sektörü iş birliği yapmaktadır. Yeni teşebbüslerde iki sektörün beraber çalışması satış meselesini zaten hallediyor.

V. Savaş (Eskişehir İk. Tic. İl. Ak. İktisat Doç.) — Vergi politikası normal olarak istihsale yöneltecek şekilde olmalıdır deniyor. Gerçekte ise, vergi hadlerinin yükseltilmesi ile yüksek gelirliilerin istihlâki kırsılmamaktadır. Yatırım kaynakları devlete aktarılmaktadır. Düşük gelirliilerin ise, istihlâkini dolayısıyla satın alma gücünü ve piyasa talebini azaltmaktadır. Acaba, beş yıllık plânda cebri vergi politikasına benzer reaksiyonlar müşahede edildi mi?

B. Üstünel : — Özel sektörün iyi faaliyet göstermediğine cevap olarak :

- 1 — Devletin özel sektöre faaliyet sahası bırakmadığı.
- 2 — Elindeki fonları vergilerle aldığı ileri sürülüyor.

Bu suretle özel sektörün güç durumunda bırakıldığı söyleniyor. Hakikatler bunun tamamen aksidir. Plânda sanayi yatırımlarında özel sektöre öncelik tanınması öngörülür. Bu önceliğe yıllık programlarda önemle yer verilir. Devlet yaratılması gereken kapasiteyi tespit edip yatırım programını ilân ediyor. Bu yatırımlardan her hangi birini özel teşebbüs yapmak isterse bu yatırım devlet sektörü listesinden çıkarılıyor. Sınai Kalkınma Bankası ile yapılan centilmen anlaşması gereğince, bu bankaya yapılan özel teşebbüs müracaatları plânlamaya bildirilir. Bu yatırımlar stratejik olmamak şartıyla devlet listesinden çıkarılır. Kaldı ki, özel sektöre tanınan kolaylıklar bununla bitmiyor. Vergi indirimleri uzatılmış amortisman tedbirleri vardır. Eğer aksamalar varsa bunlar da düzeltilmelidir.

1963'de plân neticeleri itibarile millî gelir 65 milyardır. Özel sektörün sağladığı gelir vergisi 650 milyon'dur; yani %1. Onbeş milyarlık bütçeye özel sektör sadece 650 milyon ile iştirak etmiş olmaktadır. Kurumlar vergisi de Lâtin Amerika ve Afrikada'ki iki memleket dışında en düşük olan memlekettir. Dolayısıyla, vergilerin yüksek olduğu iddiası doğru değildir. Gene hesaplara göre özel teşebbüs 1963'de üç milyar sekizyüz milyon lira tasarruf, 4.900 milyon lira yatırım yapmıştır. Böylece özel teşebbüsün sadece kendi tasarrufları ile yatırım yaptığı iddiası düşmektedir. 1.600 milyon lira başkalarının tasarruflarından gelmektedir. Net borçlanma oranı % 46'dır. Başka kaynaklardan istifaede oranı ise % 18'dir. Toplam vergi içinde özel sektör vergileri çok düşüktür. Büyük payı vatandaş verir. Halkın ortalama istihlâkı %92,6'dır. % 7,5 tasarruf eder. Vergiler artarsa %10 civarında tasarruf edebilir. Dolayısıyla, vergilerin artması zaruridir. Yatırımların üçte birini özel sektör finanse ediyor. %46'sını devlet, geri kalanını dış yardım finanse eder. Bir süre sonra dış finansmanın sona ereceğine söz verdik. Dolayısıyla, hem devlet hem özel teşebbüs tasarrufları çoğaltılmalıdır.

H. A. Kuyucak : — Tekrar etmek istiyorum ben devletçiliğe muhalif değilim. Devletçilik bir zarurettir. Korkumuz, devlet sektörü genişlerken özel sektörün daralmakta olması ve dolayısıyla sosyalizme gidilmesi. Sonra da malûm safha. İki sektöre de eşit haklar tanındığı doğru değildir. Özel sektör üvey evlât halindedir.

Besim bey, tasarruflar vergiyle alınmıyor diyor. Bu şekilde düşünenler on yıl sonraki durum için ne düşünüyorlar?

Özel sektörle vatandaşın ayrı tutulması bence yanlıştır. Her çiftçi ailesi, her fert özel sektöre aittir.

C. Kırca : — Özel sektörün Türkiye’de yatırım eğilimi fazla fakat tasarruf eğilimi azdır. Özel teşebbüs plânda öngörülenden daha fazla yatırım yapıyor. Fakat özel teşebbüse yönelen tenkit başka mevzuda. Özel teşebbüs bugün halâ lüks konut yatırımı yapmaktadır. Bu verimsiz eğilim ancak vergileme ile tayin edilecek ve vergi indirimleri ile teşvik edilecek sahalara kanalize etmekle düzeltilebilir. Özel sektörün tüketim eğilimi endişe verici derecede fazladır. Yani, her halükârda bir cebri tasarruf yapma zarureti kendiliğinden doğmaktadır. Plânın istikameti hakkında naçiz kanaatim özel sektörü ileride daha da genişleteceğidir.

Ş. Kocatopçu : — Kırca, devlet işletmelerinin özel sektöre devredilmesi lüzumunun halka anlatılamıyacağını iddia etti. İstenirse bu yapılabilir.

İkaz, teşvik ve kontrol yoluyla özel teşebbüs memleket menfaatlerine yöneltilmelidir. İktisadî devlet teşebbüslerinin daha iyi çalışması için personelin değerli olmasına önem verilmelidir. Randımanlı çalışmalar için personel gerekli teminatlarla cihazlanmalıdır.

Enfrastrüktür tesisleri devamlı olarak devlet elinde kalmamalıdır. Hatta yeni tesislerin karma sermaye ile yapılması bir takım doktrinlerin kırılması bakımından faydalıdır. Gaye kalkınmadır. Devlet yatırımları sadece bir âlettir.

O. N. Torun : — Yatırımlar için Türkiye’nin finansman imkânları yeter mi? Şüphesiz hayır. Kârlı işletmeler satılır. Kârsızları kimse almaz derken bunların satışında rantabilite değerlerinin göz önüne alınacağı unutulmamalıdır. Savaş bey ‘cebrî tasarruflar ekonomide daralmaya sebep olacaktır dediler. Devlet sadece kaynakların kullanılış yerlerini değiştirecektir. Bu da ekonomiyi daraltmaz. Mesken standartlarımız Batı Almanya standartlarının üzerindedir. Ankara ve İstanbul’da son iki senede verilen ruhsatnameler bunu belirtmektedir.

A. Yalçın : — Özel sektörün yatırım potansiyeli üzerinde Besim Üstünel’in karamsar görüşüne katılmıyorum. Diğer bir deyişle, özel sektörü küçümser noktaî nazarın, iktisadî ve istatistik esasları olmadığına inanıyorum.

Türkiye’de devlet milli hasılanın % 16’sını alıyorsa, beyler, özel tasarrufun %6 olduğunu nasıl düşünebiliriz? Özel tasarrufun, bu şartlar altında % 10’u aştığı gayet açıktır.

Haydar Furgaç beyin vergi beyannameleri hakkındaki sualine gelince, ben vergi beyannamelerinin özel tasarrufların ancak kaba bir endikatörü olabileceğini ileri sürmüştüm. Tabiatıyla enflasyon olur, vergi politikası neticesinde asgari geçim haddi oranı değiştirilebilir, bütün bu endikatörün geçerliliğine etki yapar.

Öyle görüyorum ki devlet fabrikalarının özel sektöre intikalinde de sofist bir telâkki hâkimdir. Japonya bu problemi halletmiştir. Japonya, iktisadi devlet teşekküllerini maliyeti çok altından halka maletmiştir.

Devlet fabrikalarının özel sektöre intikalinde sadece defter değeri veya ikâme değeri yanında bunların rantabilite değerleri de tabiatıyla nazara alınmalıdır. Eğer bu teşebbüsler kâr ediyorsa, ona göre piyasada takarrur edecek değerlerine göre maliyetleri üzerinde, zarar ediyorsa maliyet değerinin altında halka intikal ettirilebilir. Kısacası, piyasa değeri nazarı itibara alınabilir.

Oturumu idare eden Prof. Dönmezer Açık Oturumun sona erdiğini bildirdi, ve üyelere teşekkür ederek Seminerin ilk haftasını kapadı.

BAŞAK SİGORTA A. Ş.

Sermayesi : 3.000.000 TL.

Acente Sayısı : 750

YANGIN

NAKLİYAT

KAZA

HAYAT

VE

DOLU

HAYVAN HAYAT

HAYVAN BESİ

TARLADA HUBUBAT,

TÜTÜN, PAMUK YANGINI

SİGORTALARINDA

YURDUN HER YERİNDE HİZMETTEDİR.

ADRES : İstiklâl Cad. 324 Beyoğlu - İSTANBUL

TELGRAF : BAŞSİGORTA

TELEFON : 49 31 10 — 49 31 11 — 49 31 12.

A N K A R A

ANONİM TÜRK SİGORTA ŞİRKETİ

Sermayesi : 1.000.000 TL.

İhtiyat ve Karşılıklar : 1.200.000 TL.

YANGIN

NAKLIYAT

KAZA - TRAFİK

HAYAT

ÇOCUK FELCİ

MAKİNA KIRILMASI

MONTAJ RİZİKOLARI

İNŞAAT RİZİKOLARI

**SİGORTALARINIZ İÇİN 30 SENELİK TECRÜBESİYLE
EMRİNİZDEDİR**

Hissedar Müesseseler :

**T. İş Bankası A. Ş., Etibank, Türk Ticaret Bankası A. Ş. Destek
Reassürans A. Ş., T. İş Bankası Memurlar Emekli Sandığı.**

**İş Merkezi : İstanbul - Galata
Bankalar Cad. No: 80 Ankara Sigorta Hanı**

TELEFON : Santral : 49 81 00 (3 hat)
Umum Müdür : 44 26 64 — 44 60 18

Yedinci Gün

Dr. Yaacov Arnon İle Prof. Besim Üstünel Konuştular

Konferans Heyeti Başkanı Dr. Nejat Eczacıbaşı tarafından açılan ikinci haftanın ilk günü İsrail Hazine Umum Müdürü Dr. Yaacov Arnon ile Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinden Prof. Besim Üstünel konuşmacı olarak görev almışlardır.

Dr. Yaacov Arnon

Günün ilk konuşmacısı Dr. Arnon «Karma Ekonomide Kamu ve Özel Sektör Yatırımlarının Finansmanı - Milletlerarası Tecrübe» konusunda söz almış :

«Karma Ekonomi'yi esas itibariyle kapitalist bir ekonomi olarak, başka bir deyimle istihsal vasıtalarında özel mülkiyeti, pazar temini için teşebbüsler arasında serbest rekabeti ve imkânların tahsisi yönünden de fiat mekanizmasını kabul eden fakat; aynı zamanda hükümetin memleket ekonomisine vergi ve mali tedbirlerden başka yollarla da müdahalesini ve alt yatırımların gelişiminde hükümet desteğini gaye edinen bir ekonomi olarak nitelemiştir.

Dr. Arnon, «Devlet bazı hallerde teşebbüsler kurmak suretiyle ekonomiye doğrudan müdahale edebilir. Bunlar:

- 1) Özel sektörün yatırım için tehlike gördüğü yerler,
- 2) Ticarî kâr getirmemekle beraber, sosyal kârlılık açısından faydalı olan sahalar,
- 3) Özel sektörün finansman imkânları dışında olan büyük yatırımlardır» demiş; ve özel sektör ile kamu sektörünün aynı alanda rekabetini faydalı bulmadığını bilâkis bunun zararlı neticeler doğuracağına inandığını belirtmiştir.

Konuşmacı bütün sahaların her iki sektöre eşit şekilde açık olması gerektiğini; bununla beraber özel sektöre öncelik tanınmasını ancak

(Özel sektör istenilen sahalarda yatırım yapmadığı takdirde) devlet teşebbüsleri kurulması gerektiğini söylemiştir.

Dr. Arnon, Karma Ekonominin başarı sağlamasında sermaye piyasasının önemine değinerek devletin sermaye piyasasını teşvik için tedbirler alması gerektiğini belirtmiş ve tedbirleri şöyle sıralamıştır:

- 1) Emniyetli tahviller çıkartarak halka kıymetli evrak satın alma alışkanlığını yerleştirmek,
- 2) Sermaye piyasasını bazı kurallar vaz etmek suretiyle tanzim etmek,
- 3) Menkûl kıymetlerden elde edilen gelirleri vergiden muaf kılmak,
- 4) Kamuya yararlı müesseselerin bu sahadaki yatırımlarını teşvik etmek...

Müzakereler esnasında teşvik tedbirleri ile ilgili bir soruya cevaben Konferansçı vergi muafiyetleri, gümrük himayeleri gibi tedbirlerin geçici olması gerektiğini ifade etmiştir.

Konferansçı Prof. Orhan Dikmen tarafından kendisine yöneltilen «Karma Ekonomi devamlı bir sistem mi yoksa Sosyalizm veya Kapitalizm'e bir geçiş safhası mıdır?» sorusuna karşı; bu sorunun önemli olmadığını, önemli olan hususun ekonomide gelişmeyi sağlayacak düzen olduğunu ve bu düzenin ülkeden ülkeye değişebileceğini ve kamu ve özel sektörün yerinin pratik mülahazalarla kararlaştırılması gerektiğini, peşinen bir sistem seçmenin zaruri olmadığını söylemiş; buna karşı Prof. Sadun Aren (Kamu ve Özel sektörün ekonomideki paylarını tayin etmek için iktisadî kıstaslar mevcut olmadığını ve Sosyalizm ve Kapitalizm arasında bir seçim yapmak zorunluluğunun bulunduğunu, Konuşmacının da bu seçimi yapmış olduğunu ve kapitalist düzeni seçmiş bulunduğunu) iddia etmiş, (Konferansçının kabul ettiği devlet teşebbüslerini halka satmak prensibinin ekonomiyi kapitalizm'e götüreceğini) söylemiştir.

Dr. Arnon buna karşılık şu cevabı vermiştir:

«Devlet kamu teşebbüslerinin satışından hasıl olan gelirleri yeniden verimli sahalara yatırdığı takdirde kamu sektörünün nisbî önemi daralmıyacak ve satış ülkeyi herhangi bir sisteme istemiyecektir.»

Prof. Besim Üstünel

Günün ikinci Konuşmacısı Prof. Besim Üstünel «Türkiyedeki Kamu Sektörü ve Özel Sektör Yatırımlarının Finansmanı İçin Mevcut İm-

kânlar ve Müesseseler - Mahiyetleri ve Ekonomik Gelişme Üzerindeki Tesirleri» konusunda söz almış :

«Özel sektörün kendi tasarrufları yatırımların ancak 1/3'ünü finanse edebilmektedir. Oysa yatırımların yarısına yakın bir kısmını gerçekleştiren özel sektör bunu ancak kamu sektörünün yarattığı tasarruflardan ve dış kaynaklardan yararlanarak gerçekleştirebilmektedir» demiş; yurt dışından sağlanan kaynakların % 70'inin özel sektör ve ancak % 30'unun kamu sektörü tarafından kullanıldığını belirtmiştir.

Prof. Üstünel tafsilâtlı konuşmasında ezcümle :

«Türkiye'de kalkınma gayretlerinin finansmanı ile ilgili başlıca problemler üzerinde yaptığımız kısa tahliller de açıkça göstermektedir ki bu konuda karşılaşılan «temel güçlük» fon yetersizliğidir. Yani, hızlı kalkınmanın zorunlu kıldığı seviyede yatırım yapma gücüne bizi kavuşturacak yurt içi tasarruf seviyesine henüz ulaşamamış bulunmamız reel yönden finansman probleminin esasını teşkil etmektedir.

Bu temel güçlük yanında, Türk ekonomisinde, ayrıca «fonların iyi kullanılmaması»ndan ve «finans mekanizmasının, aracı kurumların iyi çalışmaması»ndan doğan güçlükler mevcuttur.

Karma ekonomi düzeni içinde, hızlı ve dengeli kalkınma gayretlerine bir plân çerçevesi içinde yönelmiş bulunan Türkiye'nin söz konusu finansman güçlüklerini belirli bir sürede yenmesi zorunludur ve mümkündür.

Türkiyenin karma ekonomi düzeni içinde kalkınmasını başarabilmesi için önümüzdeki on yıl içinde hem kamu sektörünün hem de özel sektörün tasarruf ve yatırım gücünü büyük çapta arttırması gerekmektedir.

Tasarruf açığının sebep olduğu yatırılabılır fon yetersizliği ancak iradî ve gayri iradî yurtiçi tasarrufları devamlı olarak arttırmaya yönelmiş şuurlu bir politika ile mümkün olabilecektir. Zira, yurtiçi tasarruflardaki artışın sadece yatırım artışlarını karşılayacak miktarlarda olması yeterli olmayacak, aynı zamanda azalan dış yardımların ve bozulan dış ticaret hadlerinin olumsuz etkilerini de telâfi edecek miktarlarda olması gerekecektir.

Fon yetersizliği problemini on yıllık bir perspektif içinde çözmek mümkün gözükmemektedir. Bu çözüme katkısı bakımından kamu sektörünün toplam tasarrufları arttırıcı direkt ve endirekt etkileri büyük bir önem ve potansiyel taşımaktadır. Gerek devlet bütçesinin, gerek İktisat

di Devlet Teşekküllerinin fon yaratma kapasitelerini ve dolayısıyla yurt- içi tasarrufları arttırma imkânlarını genişletmek mümkün gözükmek- tedir.

İş sektörünün fon yaratma kapasitesini arttırmak daha güç olmak- la beraber, bu konuda da bazı imkânların ve önemli sayılabilecek po - tansiyellerin bulunduğu söylenebilir. Ev-sektörü tasarruflarının büyük mikyasta arttırılması söz konusu olamaz; fakat, burada da tasarrufla- rın daha iyi kullanılması açısından önemli bir potansiyelin mevcut ol - duğunu kabul etmek gerekir.

Türk ekonomisinde finansman mekanizmasının ve tasarrufları ya- tırımlara kanalize eden müesseselerin önemli sayılabilecek noksanlıklar ve tıkanıklıklar gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu durum, özellikle kalkın- ma açısından değerlendirilince «finansman mekanizmasının etkenliği» konusunda, oldukça düşük bir seviyenin mevcut olduğunu göstermekte- dir. Müesseselerin tamamlanması ve/veya etkenliklerinin yükseltilmesi için sarfedilecek gayretlerin, «müesseselere yatırım» olarak çok yüksek bir verime sahip olacağına ve Türk ekonomisinde kalkınmanın finans- manı problemlerinin çözümüne önemli bir katkıda bulunacağına inanı- yorum.» demiştir.

S e k i z i n c i G ü n

M. Philippe Bernard ve Dr. İbrahim Öngüt Konuşular

(Karma Ekonomi) Seminerinde bugün iki iktisatçı konuşmacı olarak görev almışlar, Fransa Plânlama Komisyonundan M. Philippe Bernard «Sanayi ve İşçi Teşekküllerinin Devlet Plânlamasına Katılması - Milletlerarası Tecrübe» konusunu işlemiş, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası İktisat Müşaviri Dr. İbrahim Öngüt ise «Plânlı Karma Ekonomide Özel Sektöre Rehberlik - Türkiye'deki Tecrübeler» konusunda söz almıştır.

Halen Birleşmiş Milletler Endüstriyel Gelişim Komisyonunda Fransa'yı temsil etmekte olan uzman Philippe Bernard; Fransada tatbik edilen plânın; ülkenin şartlarından doğduğunu, zorlayıcı ve itici olmaktan ziyade yol gösterici olduğunu; zaten ülkede özel sektörün plânı ciddiye alarak temel kabul ettiğini belirtmiş ve riski azaltan bir yol olarak nitelediklerini açıklamıştır. M. Bernard, «Fransada plânın ruhu işi devlet sektörü ile mutlaka yapmak değil, plânlı şekilde her hangi bir kuruluşu yaptırmaktır» demiştir.

Konuşmacı özetle şunları söylemiştir: «Fransada plân genellikle on yıllık devreler için hazırlanmaktadır. Projeler hazırlanırken çalışan nüfusun artması, verimlilik hesaba katılmakta; projelerin tahakkuk safhalarında getirecekleri kârlar bugünkü değere irca edilerek değerlendirilmektedirler. Komisyonların çalışmalarından sonra projeler topyekûn bir plânda birleştiriliyorlar. Devlet plânlama çalışmalarında işçi teşekküllerinin temsilcilerine yer vermek istiyor. Fakat şu bir hakikat ki: İşçi teşekküllerinin plânlama komisyonlarına verecek kalitede elemanları yok. Bunun için Devlet, Eğitim Merkezlerinin işçi teşekküllerine burslar vererek, kurslar açarak üyelerini eğitmeyi gaye edinmiştir.

Plânlama, uygulanması zarurî olan projelerin özellikle bu sahada tecrübeli kamu sektörüne verilmesini öngörmektedir. Özel sektörün ana hedeflere yöneltilmesi için Devletin elinde köy, ilçe ve bölge plânları için (İnşaat Permileri) bulunmaktadır. Bu, yöneltim için bir kuvvet sağlanmaktadır.

Bunun yanı sıra kamu sektörünün yatırımlarını plâna tam uygun şekilde yapması da bir örnek olmaktadır. Fransa'da çeşitli sektörlerde görev alanlar aynı okullardan çıktıkları; çoğu zaman görüşlerinin birbirine uyması ve hepsinin devlet sektöründen yetişmiş olmaları sektörlerin (ekonomik gücünü) yapıp toplu projeleri devlete sunmalarını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca millileştirilmiş kaynaklar da ticarî kaidelere göre işletilmektedir.

«Bence en iyi sonuç veren ekonomik sistem Japonyadadır. Büyük firmaların rekabeti, plânın yol gösterici olarak görev alması bu başarıyı neticeye meydana getirmiştir».

Müzakereler sırasında Dr. Yaacov Arnon «Fransanın hedefleri mütevazidir. Sahası dardır. Bu uygulama az gelişmiş ülkeler için yetersizdir» demiş; Konuşmacı iddiayı kabul etmiş ve «Teşvik en önemli meseledir» diyerek müzakereyi bitirmiştir.

Dr. İbrahim Öngüt

Günün ikinci konuşmasını Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının İktisat Müşaviri Dr. İbrahim Öngüt yapmıştır.

Dr. Öngüt, Türkiyedeki; sanayii kotalarla himaye sisteminin Türk sanayiinin geleceği için tehlike arz etmekte olduğunu belirtmiş; ayrıca yatırım indiriminin de tesirsiz olduğunu ilâve etmiştir.

Dr. Öngüt ilgiyle dinlenen konuşmasında şunları söylemiştir :

«Plân, özel sektörden daha fazla yatırım yapmasını, yatırımlarını verimli olamayan alanlardan verimli alanlara kaydırmasını ve verimli alanlardaki yatırımları plânda belirtilen sahalara yöneltmesini beklemektedir.

Türkiye'nin plânlama tecrübesi özel sektörün plân çerçevesi içindeki başarısını değerlendirmek için yeter derecede uzun değildir. Ancak mevcut bilgiler kifayetli olmamakla beraber özel sektör yatırımlarının toplam değer olarak plândaki hedefe varmakla beraber yatırımların dağılımının plâna uymadığını göstermektedir. Plânda; özel sektörü arzu edilen alanlara yöneltmek için öngörülen tedbirler 1963'den sonra alınmış olup neticelerini, tesirli oldukları takdirde daha uzun dönemde vereceklerdir.

Özel sektörün gelişmesi için çevresel şartlar ve ekonomik iklimin yaratılması dışında bu tedbirler para, kredi ve vergi politikaları ile ilgilidir. Yeterli kredi kolaylıklarının temini hususunda öngörülen tedbirler, (bir takım yeni malî müesseselerin kurulması ve mevcutların re-or-

ganizasyonu kısmen gerçekleşmiş olmakla beraber) sermaye piyasasını geliştirmek için öngörülen tedbirler henüz alınmamıştır.

Özel sanayii teşvik için, kullanılan vasıtaların en tesirlilerinden biri yabancı rekabete karşı himayedir. Mevcut himaye sisteminde özel sanayi bugün yabancı rekabete karşı tam bir korunma görmektedir.

Mevcut himaye sistemi, yeni sanayilerde yatırımları cazip hale getirdiği ölçüde plân hedeflerinin gerçekleşmesine hizmet etmektedir. Ancak bu sistem bir tehlike unsuru da taşımaktadır; bahis konusu tehlike kaynakların yanlış dağılımı ve verimsiz teşebbüslerin teşvikidir. Bunun neticesinde Türk Ekonomisinde meydana gelebilecek iktisadi bünye ve maliyet strüktürü, uzun dönemde ve özellikle Türkiye'nin müşterek pazar ekonomilerine entegrasyonu halinde problem yaratabilecek mahiyettedir.

Plân devresinde alınan diğer tedbirler şunlardır:

- 1) İhracaat'da vergi iadesi,
- 2) Yatırım malları için ödenen vergilerin indirilmesi veya taksitide bağlanması, hızlandırılmış amortisman sisteminin uygulanması.

Bu tedbirler genel olarak veya arzu edilen sahalarda yatırımları teşvik edecek mahiyettedir. Diğer taraftan gelir vergisindeki yatırım indiriminin tesirli olmadığı söylenebilir.

Plân'da özel sektör için tespit edilen hedeflerin gerçekleşmesi, özel sektörün mevcut olan veya plânlı kalkınmamız süresinde meydana gelecek fırsatlardan istifade etme kabiliyetine bağlıdır. Kârlı yatırım sahalarının teşhisi zor olmayabilir. Ancak bunların proje haline getirilmesi meslekî ve teknik ehliyete ihtiyaç göstermektedir. Özel sektör, yatırım projelerini hazırlama konusunda, araştırma ve geliştirme ile görevli olan kamu müesseselerinden ve kalkınma bankalarından yardım görebilir. Fakat proje hazırlanması ve uygulanması konusunda mevcut eksikliği gidermek maksadiyle araştırma yapmak, proje geliştirmek ve yeni sahaları keşfetmeye hazır müteşebbislere teknik ve idarî yardım temin etmek üzere özel sektörün kendisinin de teşkilâtlanması lâzımdır.

Plân, özel sektörü yeni piyasalar, yeni teknolojiler keşfetmeye ve kurulması ve işletilmesi daha güç olan sanayilerde yatırımlar yapmaya davet etmekte, başka bir ifade ile özel sektörden çok daha büyük bir gayret beklemektedir. Plân hedeflerinin gerçekleşmesi ve Türkiye'de karma ekonominin geleceği özel sektörün bu çağırığa vereceği cevaba bağlıdır.»

Dokuzuncu Gün

Hindistan'ın Ünlü İş Adamı Bhalchandra Digamber Garware Hindistan'ın Plânlı Ekonomisinde Özel Sektörün Yerini Anlattı.

Seminerin dokuzuncu gününde Hindistanın ünlü iş adamlarından yüze yakın şirketin sahip ve genel müdürü bulunan Bhalchandra Digamber Garware konuşmuş ve (Hindistanın Plânlı Ekonomisinde Özel Sektörün Yeri) konusunu işlemiştir.

Mr. Garware konuşmasında, «Demokratik düzen içinde yapılan herhangi bir plânlama faaliyetinde Özel Sektörün rolü daima büyük olmalıdır. Aynı zamanda kabul edilmesi gereken diğer bir husus ise, özel sektör faaliyetinin plânın umumi gereğine uygun ve ahenkli olması zarurettir, özel sektör, genellikle devlet tarafından yaratılan şartlar dahilinde çalışmak mecburiyetindedir. Kanun ve düzenin muhafazası ve alt-yapı (infrastüktür) yatırımları yanında özel sektörün devlete dayanacağı daha pek çok husus vardır. Devlet, birçok vasıtaları ucuz fiyatlarla endüstri sektörüne sağlar, gelişmekte olan endüstrilerin mali yükünü hafifletmek için vergi indirimleri tanır, mali müesseseler kurarak değişik tipteki finansman sermayesinin arzını ayarlar, gümrükler ve diğer vasıtalarla gelişen endüstrileri korur, uygun çalışma şartları elde edilmesi için kanunlar çıkarır, döviz veya diğer kıt kaynakların tahsisini ihtiyaçlara uygun şekilde ayarlayabilir, üretilen mallara pazar bulunması için yardım eder vs. Buna ek olarak, devlet kendisi endüstri veya imalât faaliyetlerini üzerine alır. Plânlamanın esas ruhu, devletin ve özel sektörün faaliyetlerinin tümünü düzenleyerek, memlekette, kalkınmanın genel hedeflerine erişilmesini sağlamaktır. Demokratik plânlamaya bu noktai nazardan bakıldığında, devlet ile özel sektör arasında bir zıddiyetin lüzumsuzluğu açıkça kendini göstermektedir. Esasen böyle bir ikilik te mevcut değildir.» demiş, Hind sosyalizminin ise tanımını; «Biz, Hindistanda sosyalist düzende toplumdaki bahsederken, bütün kararların merkezî bir organ tarafından alınması ve kayıtsız şartsız riayet mecburiyeti gibi mefhumları içine alan doktriner ve dogmatik bir düzen değil; memleketin iktisadî kalkınmasının sosyal anlamda da kalkınma-

ya yol açtığı, başka bir deyimle, her vatandaşın arzu ettiği entelektüel ve kültürel serbesti ile beraber, hayat standardı bakımından daha rahat yaşadığı bir toplum düzenini ihtiva eden bir sistemden bahsetmekteyiz. Bütün bariz ihtiyaçlar ve stratejik bakımdan ehemmiyeti haiz endüstrilerin veya kamu hizmeti sağlayabilecek faaliyetlerin kamu sektörü elinde bulunması, diğer taraftan, memleket için lüzumlu olup, gerektirdiği yatırım miktarı ancak devletin sağlayabileceği büyüklükte olan başka endüstriler de kamu sektörü elinde olması öngörülmektedir.» şeklinde yaptıktan sonra 1956 Hindistan sınai politika kararnamesinin esaslarını şöyle açıklamıştır:

«Birinci kategoride, gelecekteki gelişmesinin bütün sorumluluğu devlete ait olan endüstriler bulunacaktır. İkinci kategoride ise, mühim bir kısmı devlete ait olan ve dolayısıyla devletin inisiyatifi altında kurulabilecek endüstriler bulunacak, fakat özel sektörün de bu sahadaki çabalarda devlete yardımcı olması ve destekleyici faaliyet göstermesi gerekecektir. Üçüncü kategori ise bütün geri kalan endüstrileri ihtiva edecek, bunların kurulması ve geliştirilmesi çoğunlukla özel sektörün inisiyatifine bırakılacaktır.»

**

Tartışmalar esnasında 1956 kararnamesi üzerinde görüşler belirtilmiş, kararnamedeki üçlü ayırımın çok elâstiki olduğu, birçok hallerde her iki sektör lehine tefsir edilebileceği, diğer taraftan özel sektörden ziyade kamu sektörünün gelişmesine imkân verdiği ileri sürülmüş; önceden bu gibi ayırımların yapılmaması gerektiği savunulmuş ve Prof. Hanson esas kıstas olarak gelişmeyi ön plânda tutarak; kararların günün şartlarına göre ayarlanmasının yerinde olacağını söylemiştir.

Prof. Hanson ayrıca; Hindistanda sanayi alanında yatırımlar için devletten lisans alma sistemini tenkit ederek bürokrasi ile işlerin yavaşlatıldığını, hükümetin ancak ihtiyacı karşılayacak kadar lisans vermesini, sanayide rekabeti zayıflattığını, firmaların hükümetten lisans almak için aracı kullandığını ve bu sistemin mevcut ve büyük müesseseler lehine işlediğini iddia etmiştir.

Prof. Hanson daha sonra Hindistanda sanayi finanse etmek için çok sayıda müessese kurulmuş olmasının mahzurlarına değinmiş, ayrıca bu müesseselerin ticarî prensiplere göre faaliyet göstermek mecburiyetinde bulunmalarının plân hedeflerini gerçekleştirmek ve bölgesel gelişim sağlamak gibi sosyal gayeleri gerçekleştirmeye imkân vermediğini, bu yolla Hindistandaki küçük sanayi programının istenilen netice-

yi vermediğini ve küçük çaptaki sanayilerde de sanıldığının aksine sermaye kesafetinin yüksek olduğunu belirtmiştir.

«Hindistanda devlet teşebbüsleri mi, özel teşebbüsler mi daha verimlidir?» şeklindeki bir suale konuşmacı, makine endüstrisini misâl vererek ilk olarak özel teşebbüsün kurulduğunu devlet teşebbüsünün beş yıl sonra verimlilik açısından özel teşebbüsün seviyesine ulaştığını belirtmiş; misâl olarak bio-kimya sanayiinde de verimliliğini aynı olduğunu ileri sürmüş diğer alanlarda kesin bir sonuca varmanın mümkün olmadığını söylemiştir.

Tartışmalarda otomobil montaj sanayi mühim bir yer işgal etmiş, Dr. Yaacov Arnon, bu sanayide serbest rekabetin sermaye israfına ve yüksek maliyetlere yol açacağını iddia etmiş, diğer taraftan tek firmaya tekel vermenin de birçok itirazlara yol açacağını belirtmiştir.

Mr. Garware cevap olarak, Hindistanda çok sayıda montaj tesisleri kurulmasının maliyetleri yükselttiğini hükümet müdahalesi ile fabrika sayısının azaltıldığına işaret etmiştir.

Bu konuda söz alan Prof. Besim Üstünel montaj sanayi konusunda Hindistanın geçirdiği tecrübelerle değinerek, Türkiyenin durumundan bahsetmiş ve «Devlet Plânlama Teşkilâtı iki yıl önce Türkiyenin kamyon ve otomobil montaj sanayinde Hindistanın vaktiyle geçirdiği acı tecrübeleri tekrarlamamak ve sermaye israfına yol açmamak için yeni kapasite yaratılmasını belirli şartlara bağlayan ve tahdit eden bir politika tavsiye etmiştir. Fakat tıpkı Hindistanda olduğu gibi Türkiye’de de çeşitli baskılar ve çıkarlar karşısında böyle bir politikanın başarı ile uygulanması maalesef mümkün olmamıştır.» demiştir.

Bu konuda söz alan tanınmış iş adamı Vehbi Koç: «Türkiye’de montaj sanayi alanında uygulanan politika istenilen neticeyi vermemiştir. Zaten mahdut olan döviz imkânlarının bugün sekiz firma arasında paylaşılmasıyla maliyetler yükselmektedir. Bu konunun yeniden ele alınması gerekir. Şimdi bir otomobil sanayi kurulması isteniyor. Burada kamyon sanayiindeki hataya düşmeyelim, tek bir tip üzerine gidelim, Yugoslavya ve İspanya bu yolu izledi ve başarıya ulaştı, bugün ihtiyaçlarının %70 - 80’ini yapıyorlar. Bu sahaya ufak arabadan başlamak lâzımdır.» demiştir.

Son olarak Prof. Sadun Aren’in Hindistan plânında özel - yabancı yatırımının yeri, konusundaki bir sualine cevaben konferansçı; Hindistanda yerli ve yabancı sermayeye hak tanıldığını, ancak yabancı sermaye ile kurulan teşebbüslere iştirak eden yerli sermayenin kontrolünün şart koşulduğunu söylemiştir.

O n u n c u G ü n

AÇIK OTURUM

Konu: Türkiyede Endüstri Alanında Kamu Sektörü -Özel Sektör Rekabeti - Çalışma Düzeni Ne Olmalıdır?

Katılanlar :

Hulki Alisbah	(Koç Holding Şirketi Genel Müdürü)
Prof. Sadun Aren	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Ahmet Kılıçbay	(İstanbul Üniversitesi)
Ertuğrul Soysal	(İstanbul Sanayi Odası Yönetim Kurulu II nci Başkanı)
Prof. Memduh Yaşa	(İstanbul Üniversitesi)

Karma Ekonomi Seminerinin 10'ncu gününde öğleden sonra Dr. Nejat Eczacıbaşı'nın yönetiminde bir Açık Oturum düzenlemiştir. (Türkiye'de Endüstri Alanında Kamu Sektörü - Özel Sektör Rekabeti - Çalışma Düzeni Ne Olmalıdır?) konusundaki Oturuma Hulki Alisbah (Koç Holding Genel Müdürü), Prof. Sadun Aren, Prof. Ahmet Kılıçbay, Ertuğrul Soysal, Prof. Memduh Yaşa katılmışlardır.

Aşağıda 3.5 saat devam eden Açık Oturum'un tam metnini bulabilirsiniz.

H. Alisbah : — Endüstri alanında karma düzenin ne olması fikrini açıklamadan evvel tarihçelerine kısaca göz atmalı. Kapitalist ekonomi dünyada yüzyıllar boyunca tatbik edilmiş bir sistemdir. Bunun analizi oldukça derin yapılmıştır. Bu arada sosyalizmin de doğuş ve tatbikatının analizi gerekir. Ben burada Türkiyedeki tarihçe üzerinde durmayacağım. Daha evvelki oturumlarda arkadaşlar bu mevzuyu açıkladılar. Memleketimizde kamu sektörü bir doktrin neticesinde doğmamıştır. Zamanın icapları neticesinde karma ekonomi meydana geldiğine göre iki sektör arasında doktriner bir çelişmeye lüzum yoktur. 1937'de kurulan Sümerbank kökü Osmanlı İmparatorluğundan gelen

bir müessese olduğu halde halka devredilmesi düşünülmüştü. Bu samimi tutum devletçiliğin daimi bir sistem olarak düşünülmeyeceğini gösterir. Türk devletçiliğinin hudutları şu şekilde özetlenebilir:

- 1) Memleket savunma ve emniyetinin gerektirdiği sahalalar.
- 2) Özel sektörün kurulma ve gelişmesini kolaylaştıracak temel teşebbüsler.
- 3) Özel sektörün yapamadığı ve yapılması geciktirilemeyecek sahalardır ki bunların da ilerde özel sektöre devri düşünülmüştür.
- 4) Eğitim ve sosyal düzenliğin icap ettirdiği sahalalar.

Bu kaideler gösteriyor ki kamu sektörünün vazifesi özel sektöre ışık tutmak ve kaynak temin etmektir. Bu düzen altında çalışma programı ne olmalıdır?

Bu mevzu açıldığı zaman daima ortaya bir sınır meselesi çıkmaktadır. Bu sınır devletin nelere girebileceği ile değil nelere girmeyeceğini tespit etmekle daha kolay tayin edilebilir. Bir çok alanlarda devletin müdahalesine lüzum olmadığı meydandadır. Devlet sermaye kredi mekanizmasına yardımcı olmalıdır. Bu mekanizma bugün kurulmuştur. Fakat maddî cephesi kıfayetli değildir. Meselâ Emekli Sandığı veya sosyal sigortalar gibi geniş mali yardım yapma imkânı olan kurumlar özel sektöre de yardım etmelidir. Devlet işletmelerinin özel sektöre kolaylıkla devredilmesi mümkündür. Burada makûl ölçülerin tatbiki ile bu devir muvaffakiyetle yapılabilir. Vergi mevzuunda da iki sektör arasında farklılık düşünülmemelidir. Gene ithal rejiminden de özel ve devlet sektörlerinin aynı derecede istifade etmeleri temin edilmelidir. Sanayideki zarurî ikiliğin ticarî sahada da meydana çıkması münakaşa edilir bir konudur. Sözlerimi bitirirken bugünkü Türkiyenin 40 sene evvelkinden çok farklı olduğuna işaret ederim. Bir sermaye piyasası kurmak artık mümkündür ve devlet teşekküllerinin bidayette öngörüldüğü gibi artık serbest sektöre devredilmesi zamanı gelmiştir.

Prof. S. Aren : — Özellikle endüstri alanında kamu ve özel sektör firmalarının yanyana çalışmalarına karma ekonomi düzeni diyoruz. Karma ekonominin, müstakil ve devamlı bir sistem ya da tamamıyla özel sektör veya tamamıyla kamu sektörü hakimiyetine geçişin bir ara safhası olduğu kanaatindeyiz.

Ancak, ister devamlı bir sistem, ister geçici bir ara safha olarak telâkki edilsin, karma ekonominin uzunca bir müddet devam edeceğine hiç şüphe yoktur. Bu böyle olunca, bu süre içinde memleket kaynaklarının en verimli bir şekilde kullanılması, mevcut karma ekonominin iyi

bir şekilde işlemsine bağlı olduğu açıktır. Bu sebepten, ele alınmış olan konu ciddiyetle tartışılmaya lâyıktır.

İyi bilinen temel ekonomik prensiplere göre halen özel sektör içinde bile kaynakların en iyi dağılımı söz konusu değildir. Çeşitli özel sektör firmaları ne satıcı ne de faktör alıcısı olarak eşit şartlar içinde bulunmamaktadırlar. Karma ekonomi düzeni eleştirilirken özel sektörün içinde bulunduğu bu durumu hatırdta tutmakta fayda vardır. Fakat elbette ki özel sektörde kaynakların zaten rasyonel bir şekilde dağıtılmaması gerçeği, karma ekonomi düzeninde de bu noktaya önem verilmemesinin gerekçesi olamaz. Aksine karma ekonomi kurallarının kaynakların rasyonel tevziinde ilâve bir satma (bözucu olma) unsuru olmamasına azami itina gösterilmelidir. Çünkü kolayca anlaşılacağı üzere, ne kamu sektörünün özelleştirilmesinin ne de özel sektörün kamulaştırılmasının tek ya da en iyi yolu, bunları şu ya da bu şekilde ezerek iflâsa sürüklemek değildir.

Endüstri alanında kamu ve özel sektör rekabetini iki ayrı başlık altında incelemek uygun olacaktır:

- 1) Halen kurulmuş ve çalışmakta olan kamu ve özel sektör firmalarının rekabet ve çalışma düzeni meselesi.
- 2) Yatırım imkânlarının bu iki sektörün genişletilmesi maksadıyla bunlar arasında ne suretle bölüştürüleceği meselesi.

Bu iki mesele birbirlerinden tamamiyle farklı olup ayrı ayrı ele alınmaları konuya açıklık getirecektir.

1) Yukarıdan beri söylediklerimizden anlaşılacağı üzere, birinci meselenin çözümünde prensip hiç şüphesiz olarak, her iki sektörün eşit rekabet şartları altında çalışmalarınıdır. Çünkü ancak bu sağlandığı halde memleketin kurulu üretim gücünden azami fayda sağlanabilir.

Eşit rekabet şartlarını bozabilecek başlıca konuları şöylece sıralayabiliriz:

a) Vergi. b) İş kanunu ve sosyal sigortalar. c) İthalât rejimi. d) Kredi tedariki ve faiz haddi. e) Zararına satış meselesi.

Yukardaki ilk dört konuda kamu sektörü firmalarının özel avantajlardan faydalandırıldığını söylemeye imkân olduğunu sanmıyorum. Çünkü bugün devlet idaresine hakim olan zihniyetin kamu sektörünü özel sektöre tercih ettiğini iddia etmek gülünç olur.

Buna karşılık sonuncu unsur üzerinde durmak gerekir. Bir devlet fabrikası ziyan etti diye iflâs edip kapatılması bahis konusu değildir. Belli hallerde bu gibi zararların devlet hazinesinden karşılanması esası bile kabul edilmiş bulunmaktadır. Bir kamu sektörü firmasının zararına bir fiatla satış yapması aynı piyasada çalışan özel sektör firmalarını da zarara sürükleyebileceği ve piyasadaki çekilmelerine sebep

olabileceği açıktır. Hattâ bu bakımdan, yalnız zarar etmek değil, fakat normalin altında bir kâr haddine razı olmak da aynı sonucu verebilir. Ancak şurasını önemle belirtmek lâzımdır ki buradaki zararın özel sektör firmalarının da maliyetleri altında bir fiatla satış yapılmış olmasından doğması lâzımdır.

Bu mahzuru önlemenin yolu, kamu yararının bahis konusu olduğu haller dışında iktisadi kamu teşebbüslerinin satış fiyatlarının normal kâr sağlayacak şekilde tespit edilmesinin bir kaide olarak kabul edilmesidir. Kamu yararı mülâhazasının hakim olduğu üretim dallarında ise kamu monopollerinin kurulması esası kabul edilmelidir. Devlet sektörü firmalarının da kâr esasına göre işletilmesi kuralının bu firmaların başındaki idareciler tarafından da arzu edildiğinden hiç şüphe etmemek gerekir.

2) Bize göre karşımıza bir sistem meselesi olarak çıktığı için daha önemli olan ve halli için objektif iktisat kaidelerinden yararlanamıyacağımız mesele ikinci meseledir: Acaba yeni sınaî tesislerin ne kadarı özel, ne kadarı kamu sektörü tarafından kurulmalıdır?

Meselenin çözümünü güçleştiren temel unsur her iki sektörün de eşit verimlilikte olduklarını kabul etme zaruretidir. Çünkü böyle telâkki edilmediği takdirde karma ekonominin devamlı bir sistem olarak hiç bir mantığı ve dayanağı kalmaz. Gerçekten, açıktır ki, sektörlerden birisi diğerinden daha verimli ise bütün yeni yatırımların bu sektörde yapılması yani karma ekonominin reddi bir zaruret olarak belirir. Bu hususta kendi kanaatimizi başlangıçta belirtmiş bulunuyoruz. Burada, sadece karma ekonomiyi devamlı bir sistem olarak kabul edenlerin öne sürebilecekleri çözüm yollarının ve bunların keyfilliğini (politik bir karar olduğunu) belirtmekle yetineceğiz.

Birinci çözüm endüstri dalları itibariyle bir ayırım yapmak ve bunların bir kısmını kamu diğer kısmını da özel sektöre bırakmaktır. Bu çözümün hacim meselesini askıda bıraktığı ortadadır. Her iki sektöre bırakılan sanayi dallarının ne hacimlerde olacakları peşinen bilinemez. Halbuki asıl mesele budur.

İkinci çözüm özel sektörün başaramıyacağı kadar büyük kuruluşların kamu sektörüne bırakılmasıdır. Bunun bir ayırma kıstası olamayacağı açıktır. Çünkü özel sektörün hangi büyüklükten sonraki kuruluşları yapamayacağı ona temin edilecek imkânlarla bağlıdır. Gene sektörlerin nisbî hacimleri meselesi askıda kalıyor.

Nihayet her sektörün kendi imkânları kadar yatırım yapması, birinden diğerine kaynak transferi yapılmaması düşünülebilir. Fakat bu

da objektif bir ölçü olma niteliğinde değildir. Kamu sektörünün temel kaynağı vergi hasılatıdır. Bu konudaki karar kamu sektörünün hacmini tayin edecektir. Bu kararın ise parlamentoda verilen yani politik bir karar olduğu malûmdur.

Demek oluyor ki kamu-özel sektör ayırımı keyfi olmaktan kurtulamaz. Meselenin nihai olarak siyasi bir kararla çözümlenmesinden başka bir çare mevcut değildir.

A. Kılıçbay : — Hiç alışmadığım bu topluluk bana son zamanlarda memleketimizde halk gruplarının iki yere alâka gösterdiklerini natırlattı. Bunlardan biri, futbol maçı, diğeri ise açık oturumlardır. Futbol maçında taraflar karşısındakinin durumunu nazara alarak, bir takım kaidelere riayet ederek oynarlar. Biz de burda, önce gayemizi ve kitemizi tesbit ederek görüşmemize başlamalıyız.

Görüşmemizin konusu karma ekonomi sistemi içinde çalışma şartlarının ne olması icab ettiği olduğundan, önce karma ekonominin tarifini yapmalıyız. Ben burada, ortodoks tariften ayrılarak yeni bir tarif ile izahlarıma girişeceğim. Bilindiği gibi, kamu sektörü ile özel sektörün aynı şartlarda iş hayatına atılması karma ekonominin klâsik, ortodoks tarifini teşkil eder. Halbuki ekonomik sistemler üzerine yapılan son çalışmalar açısından da şöyle bir tarifi vermek daha geniş olur kanaatindeyim: Ferdin gerek yoğaltıcı, gerek üretici olarak karar sahibi olması, ve bu sahada tercihlerinin bulunması ile kamu sektörünün tercih sahasına girmesi, karma ekonominin yeni tarifi olarak tanımlanabilir. Şu halde, karma ekonomi kamu ile özel sektörün tercihlerinin bir arada söz konusu edildiği bir sahayı kapsamaktadır.

Sosyalist rejimde ferdin tercih sahası sıfıra indirilmiştir. Aynı şekilde, kapitalist ekonomide kamu otoritelerinin tercih sahası yine sıfıra indirilmiştir. Karma ekonomi bunların ikisinin ortasında olduğundan ferdi karar ve tercih alanı ile hükümetin karar ve tercih alanının bir arada bulunduğu ve bu tercihlerinin uzlaştırıldığı bir sahadır.

Bu tarif, geniş bir tarif olup, bunun dışında mülkiyet ilh. gibi müdahale ortamları bu geniş tarifi birer unsurlarını teşkil eder.

Verdiğimiz tarif çerçevesinde, yer yüzünde hür bir rejim yoktur. Meselâ, devlet, ticari bir bankadan kredi alıp bir fabrika açsa, bu rejim karma bir rejimdir. Zira fabrika, serbest ekonomide çalışmaktadır. Buna mukabil bütçe fazlasile meydana gelen fondan devlet özel teşebbüse kredi verse, bu da bir karma sistemi belirtir. Çünkü devlet kendi bütçe imkânları ile kamu tercihini empoze eder, özel tercihi etkiler.

Seminerin programında son konferans mevzuu olarak «oyun kaideleri» bahsi bulunmaktadır. Rekabet ise, oyun kaideleri kapsamında

mütalea edilemez. Zira oyun kaidesinde, karşınızdakinin durumunu tahmin ederek kendinize bir strateji seçiyorsunuz. Bu, probabiliteye dayanır. Halbuki rekabette probabiliteler yoktur.

Karma ekonomiyi böylece belirttikten sonra devleti özel sektörün tercihlerini etkileyen yeni bir saha olarak görmekteyiz. Devlet, sistemi daha iyi çalıştırabilmek için bir takım aletler kullanılır. Başlıca aletler şunlardır:

1 — Bazı ferdi faydalılığı olmayıp, sosyal faydası olan yatırımları devlet yapacaktır. Meselâ çelik sanayii gibi.

2 — Bazı işletmelerin büyük cesamette kurulmaları lâzımdır ki optimum maliyete ulaşılabilsin. Bu firmalar daha müessir çalışacağından bunların imâl ettiği yarı mamûlleri kendi müesseselerinde ham olarak kullanan firmalar da kârlı faaliyette bulunmuş olurlar. Teknik lisanla dışsal ekonomiler dediğimiz bu olay ile bazı firmalara endirekt sübvansiyonla bulunulmuş olur.

3 — Herkesçe bilinen enfastrüktür yatırımların devlet tarafından yürütülmesi.

4 — Bazı devlet firmaları özel sektör gibi aynı rekabet şartlarında çalışırlar.

E. Soysal : — Ben konuya doğrudan doğruya giriyorum, yani iki sektör içinde rekabet eşitliği mevzuuna. Tedavül halinde bulunan aynı mamûlu üreten kollarda rekabet şartlarının aynı olup olmadığı, bunun üzerinde duracağım. Plân, Anayasamızın gösterdiği gibi, iki sektör eşit rekabet şartları altında çalışır diyor. Tatbikat nedir? Memleketimizde her iki sektörün de yer aldığı bazı endüstriler var. Meselâ, tekstil, suni elyaf, asit sülfirik, seramik, çelik, saç, madencilik, M.K.E. nin bir çok mamûlleri gibi. Bu alanlarda tatbikatı bir futbol maçına benzeteceğiz. Öyle ki iki takım var birinin bütün faul hareketlerini cezalandırıp diğerininkilere ses çıkartmıyorsunuz.

Şimdi tatbikatta eşit rekabet şartları bulunmayan mühim sahaları ele alacağım.

1) Maliyet ve satış fiyatları bakımından. Bu mevzuda özel sektörün sırtında risk yükü var. Kamunun riski ise hazineye aktarılıyor ve bu risk kamu sektöründe kamçı vazifesi görmüyor. Meselâ 1954'de her iki sektör de elyaf plâka sanayi kurmak üzere teşebbüse geçtiler. Özel teşebbüs 1958'de muvaffakiyetle satışa başladı ve Türkiye ihtiyacını karşılamakta idi. Sümerbank ise 10 milyon masrafla aynı kolda 1962'de imalâta başladı ve mamûllerini piyasa şartları ve maliyetle ilgili ol-

mayan düşük bir rekabet ile piyasaya çıkartıp piyasayı altüst etti. Sonra yapılan tetkikte satış fiyatlarının maliyete göre tespit edilmediği Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun raporunda belirtildi.

2) Vergi ve diğer mükellefiyetler yönünden. Kamu sektörü %35 kurum vergisi öder. Serbest sektör ise önce %20 kurum vergisi geri kalandan %20 stopaj öder. Bu eder % 36. Yani ikisinin arasında özel sektör aleyhine %1 fark var. Ayrıca müteşebbisler de kazandıklarından gelir vergisi öderler.

Kamu sektörü özel sektörün ödediği ithalât teminatını ödemez.

Kredi fiyatları bakımından kamu sektörü Devlet Yatırım Bankasından %7 ile kredi temin eder. Özel sektörün Sınai Kalkınma Bankasından aldığı kredi %12,5'a baliğ olur. Merkez Bankasının hususi hallerde verdiği reeskont kredisinin de maliyeti %13'tür.

3) Ham madde ve işletme malzemesi bakımından: Kotada özel sektör sınımsıkı bağlıdır. Kamu sektörü kendini bağlı saymaz.

Tahsis ve tevzi kriterleri bakımından ise özel sektör kriterlerini teşebbüslerin kapasitelerine hattâ geçmiş yıl vergi matrahlarına bakarak objektif bir yola sokmuştur.

Devlet Malzeme Ofisi 200 kalemi devlet adına monopol altında bulundurur. Bunlar kota ile tahditli değildir. Ayrıca geçici fiyat yüksekliğini ayarlamak için fonu vardır.

Arttırma eksiltme kanunu da diğer bir eşitsizlik konusudur.

4) Çalışma mevzuatının tatbikatı bakımından: Kamu sektörü ve özel sektör aynı sendika çatısı altında birleşmeli ve aynı meslek grubunda prodüktiviteye bağlı ücret tatbik edilmelidir. Karabük ve Batman'da politik mülâhazalarla yapılan zamların olumsuz sonuçlarını herkes gördü.

Konuşmama son verirken fikirlerimi iki noktada bağliıyacağım.

1) Rekabet eşitsizliği meydana getiren hususların süratle ortadan kaldırılması.

2) Kamu işletmelerinin özel sektöre devri tedrici olarak yapılmalıdır. Meselâ bu birincisi %50, ikincisi %100 olan iki etapta yapılabilir.

M. Yaşa : — Türkiye sanayileşmeyi karma ekonomile yapmıştır. Bu miiletçe yapılmış bir seçimdir. Karma ekonominin doktriner olmadığı fikrine katılmıyorum. Karma ekonomi hiç değilse müfrit doktrinlerden kaçınma doktrinidir. 1930'larda karma ekonomi muvakkat olarak kabul edilmiştir. Muvakkattan şunu kastediyorum: Karma ekono-

mi düzeni o zamanlar kapitalizme geçiş olarak kabul edilmiştir. Yakın zamanlarda, karma ekonomi (1) zaruri olarak kapitalist bir ekonomiye değil sosyalist bir ekonomiye geçiş de olabilir; (2) karma ekonomi devamlıdır, fikirleri hakimdir.

Ben devamlı olduğu düşüncesindeyim. Başka milletlerin tecrübelerine bakarak yüzde yüz kapitalist bir sistem hedefe (refaha) varmaya yeterli olmadığı gibi, yüzde yüz sosyalist bir sistem de yeterli değildir. Bu hedefe sözü edilen yollardan varılamadı. İki tarafta bugün karma bir düzene yaklaşmıştır.

Türkiye ondokuzuncu yüzyıl tecrübelerini veya 1917 tecrübesini tekrarlamak zorunda değildir. Karma ekonomi eklektik bir sistemdir. Yalnız ekonomik değil aynı zamanda siyasi bir seçim yapılmış bulunuyor. 1930'larda da bir siyasi tercih vardır. Okadar ki bugün denge de bir inhiraf bile düşünülmemektedir. Böyle bir inhirai siyasi dengeyi (iç huzur ve milli istikbal anlamında) bozabilir.

Devlet ve özel sermayenin bir arada yaşaması zarureti kendini göstermektedir. Buna göre istihsal faktörlerinin iki sektör arasında bağılılığının rasyonel olduğunu kabul ediyoruz. Bu faraziye doğru ise (doğru olmasa bile bundan sosyalist bir dağılım gerektiği çıkarılamaz), bu takdirde yaşamakta olan ünitelerin eşit rekabet şartlarına tabi olmaları gerekir. Ben dört konuda rekabet şartlarını ele alacağım:

1 — Fiyat tesbiti için:

Ertuğrul bey temas ettiler. Hususi sektör faaliyet göstermek için muhakkak bir kâr marjı ister. Öyle konjonktür anları vardır ki her iki sektörün de kâr etmemesi bahis konusu değildir; meselâ harp devresi. Özel sektör bu durumda kârını arttırabilir. Kamu sektörünün fiyatını yükseltmediği ve bu fiyat tazyikinden zarar ettiği bir vakadır. Bu fevkalâde halde özel sektör yüksek kâr elde edebilir.

2 — Sermaye tedariki:

İki sektörü ayırmak gerekir. Burda Sümerbank ve hususi sektör tekstil fabrikasını ele alalım. Hususi sektör daha avantajlı bir durumdadır. Kamu sektörü kârını devlet devretmektedir. Devlet tasarrufundan ise (kurumsal işçi sigortaları, Emekli Sandığı tasarrufları, sigorta ihtiyatları) kamu yararlanmaktadır. Ama tek işletmelerde özel sektör daha avantajlı bir durumdadır. Devlet kefaleti ise, kamu sektörünün bir avantajıdır.

3 — Vergi:

Vergi konusunda sayın Soysal'dan ayrılıyorum. Yüzde yirmi kurumlar

vergisi, yüzde yirmi stopaj ve sonra da temeddü dağıtmak dolayısıyla anonim şirketler kötü durumdadır diyor. Bizde hakim teşebbüsler aile şirketleridir.

Hususi sektörün dürüst vergi ödememek dolayısıyla, kamu sektörü ile eşit durumda olduğu söylenemez. Vergi ve sosyal mükellefiyetler bakımından hususi sektör kamu sektöründen daha iyi durumdadır. Türkiye’de muhtelif durumlar ve şahıs tercihlerinden doğmuş karışık bir sistem vardır.

Bundan sonra Açık Oturuma delege olarak katılanlar sırasıyla söz alarak Açık Oturumda konuşmacı olarak yer alanlara sualler yönelttiler.

M. Özdeş (Emniyet Sandığı Genel Müdürü) : — Ertuğrul Soysal beyin belirttiği hususlara değinmek istiyorum. Rekabet hakikaten bir futbol maçı gibi kabul edilirse, burada gizli faullerle netice alınıyor. Bu faullerden özel sektör de şikâyetçidir. Diğer taraftan, resmî sektör özel sektörü ezici rekabete maruz bırakıyor. Netice iki şeye bağlanıyor:

- 1) Ya özel sanayiciler gizli bir din tutuyorlar ve gizli bir cennetleri var.
- 2) Yahut da bunlar başka kârlılık esasları buluyorlar.

Bu hususu izah edip, beni aydınlatmalarını rica ediyorum.

E. Soysal : — Ben gizli faullerin cezalandırılmasına cevap verecek durumda değilim. Özel sektör zarar ediyor da neden yatırımlara devam ediyor sorusunun cevabını siz verdiniz. Toplum mesuliyetini kavramışlardır da ondan.

O. Alisbah : — Panel gayet isabetli seçilmiş. Meselenin mütaleası mantıklı bakımdan bana biraz zayıf geliyor. Bir taraftan omuz omuza çalıştığı kabul edilen özel sektör ile, diğer taraftan kamu sektörü birbiriyle karşılaştırılmaktadır. Halbuki, her müesseseyi kendinden mesul tutmalıyız. Devlet müessesesi, ya mal satacak veya vergiler elde edecektir.

Bana göre, sıkıntı tarihi sebeplere dayanıyor. Bu şartlar altında iktisadi devlet teşekkülleri ya otonom veya otonomsu bir hale getirilmelidir. Aynı zamanda vergi kaçakçılığının azaltılması yolları aranmalıdır. Vergi tedbirleri ile ağır yük altında bulundurulacağı zannedilen küçük işletmeler vergiden korunabilirler. Bizim burada aydınlar arasında yaptığımız münakaşalar Anadoluya gitmemektedir. Benim bu hususta Sayın Başkana pratik bir tavsiyem olacak. Eğer müesseselerinde tatbiki bir çalışma tertip ederlerse iyi sonuçlar verir kanaatindeyim.

M. Köksal (İdare Hukuk Asistanı, İstanbul Üniversitesi) : — Sadun Aren'e şu suallerim var. Kendileri devletçiliğin her iki rejime de geçici bir sistem olduğunu ileri sürdüler. Ben hukukçu olduğumdan bunların iktisadî varsayımlarının ne olduğunu öğrenmek istiyorum. Bu geçicilik tercihini milletin vereceği nazara alınınca, rey mekanizması ile yakında parlamento bakımından nasıl bir neticeye ulaşacağız.

E. Soysal'dan şu hususu sormak istiyorum. Devletin toplu iğne, zarf imâl etmesi bir bürokrasi esprisi olabilir. Fakat bunların ciddi nedenleri de olmalıdır. Özel teşebbüs zarar ettiğinde iflâs eder dediler. Kamu teşebbüsü böyle bir tehlikeye maruz değildir. Bu kaide yalnız Türkiyede olmayıp, genel bir mahiyettedir. Devlet teşebbüsü, tek başına ele alındığında dahi, büyük bir tehlikeyle karşı karşıya bulunmamaktadır. Çünkü devlet patrimuanına dayanmaktadır. Ticaret hukukumuzda da bu husus belirtilmektedir. Ayrıca kamu hizmeti tarifi icabı devlet teşebbüslerinden kâr beklenmez. Acaba bu iddiaların hukukî imkânları ve sosyal muhtevası nedir?

Memduh Yaşa'ya şu hususu sormak istiyorum. Karma ekonominin bizde kendine has bir rejim olduğunu yani bir sui-generis olduğunu ileri sürdüler. Acaba amprik ve pragmatik bu karma dengesi Türkiyede halihazır durumu iyiye götürebilir mi, karmanın dengesi ne tarafa değişebilir? Bu hususun siyasi açıdan değil, ilmi yönden açıklanmasını rica ediyorum.

S. Aren : — Türkiye'de karma ekonomi başlangıçtan beri kapitalizme yönelmiştir. Sosyalizme geçiş olarak kullanılması siyasi otoritenin değişmesi ile olur. Sistemler yalnız akılla seçilemez. Sistemlerle sınıflar arasında bağıntı vardır. Sosyalizm emekçi sınıfın, kapitalizm, kapitalist sınıfın sistemidir. Partiler arasında emekçi ve sosyalist gelişmeyi Türkiye İşçi Partisi ön görür. Bu parti iktidara geçerse sosyalizme geçiş için karma ekonomiyi bir vasıta olarak kullanacaktır. Sosyalizmin demokratik sistem içinde gerçekleşip gerçekleşmeyeceği sorusuna karşılık Türkiye İşçi Partisinin demokratik yollarla iktidara gelme imkânı vardır derim. Çeşitli sebeplerle kapitalist sistem gelişmeyecektir, ve sosyalist bir parti iş başına gelecektir. Zaten kapitalist sistem gelişse memleketi kalkındırabilir ve ortada mesele kalmazdı.

E. Soysal: — Kamu sektörü sosyal hizmetlerinden dolayı zarar eder bu dünyanın her yerinde olur, dediniz. Ben her ikisinin beraber buldukları sahalardan bahsediyorum.

İntikalin mümkün olduğu kanısındayım. Hukukçu olmadığım için bu meselenin hukukî mevzuunda size tatmin edici bir cevap veremem.

M. Yaşa : — Köksal'la ufak bir ayrılma noktası: Türkiye'de pragmatik bir alandan karma ekonomiye geçiş diye bir şey yoktur. Uzun uzun doktrin münakaşaları yapılmıştır. 1930'ların doktrin münakaşalarına bakarsak, Kadrocular hususî sektörün rolünün tamamen bittiğini söylemiş, tüccar denilen mahlûkun devrini doldurduğunu iddia etmiştir. Milliyet Gazetesi mensupları ozamanlar devletin fabrika kurmasını tel'in etmişlerdir. Bu münakaşalar 6-7 yıl devam etmiştir. Doktrin-siz geldiğini söylemek bir yanlışlıktır tekrar etmek olur.

Denge değişmemelidir, ama muhteva değişebilir. Önemli olan iki sektörün ekonomi üzerindeki dominasyon vaziyetlerinin bozulmamasıdır. Muhteva değişebilecektir. Ama hakimiyet nispetleri ve karşılıklı kuvvet dengesi bozulmamalıdır. Kompromi yapılmalıdır. Bu denge bozulduğu başka önemli bozukluklar getirir. Özel sektöre eğilim sosyal adalete, kamu sektörüne bir eğilim fert siyasi hakları ve dış siyaset mü-nasebetlerine zararlar getirir.

H. Başer : — Açık Oturumun konusu Türkiye'de karma ekonomide çalışma şartları şeklindedir. Halbuki görüyoruz ki tartışmaya katılan konferansçılar kendi aralarında karma ekonominin tarifi hakkında anlaşmış değildirlere. Meselâ sayın Alisbah karma ekonominin özel teşebbüse doğru yöneleceğini müdafaa ettiği halde, sayın Aren bunun sosyalizme bir geçiş olduğunu belirttiler. Sayın Yaşa ise karma ekonominin devamlı bir sistem olduğunu belirttiler. Eğer oturum karma ekonominin ne olduğu noktasında yürütülseydi daha iyi netice alınırdı.

Bugün realitede karma ekonomi sistemi yürüyor, bunu yürüten kuvvetler var. Devlet otoritesiyle bu sistemi yürütüyor. Eğer iktidar sayın Aren'in belirttiği gibi emekçilerin elinde olsa, bunlar her türlü yolları kapayıp, özel teşebbüsü baltalıyacak. Diğer taraftan iktidar özel teşebbüsçülerin elinde olsa sistem diğer tarafa yönelecektir. Halbuki bizde devlet siyasi bir sınıfın elinde olmayıp bir memur elindedir. Şu halde, bu düşünce realist değildir. Şu halde, bugün devletin kontrolü «kapıkulu» elindeyken, bu idare bir sosyal sınıfa geçmeden, bunlar bir anlaşmaya varmadıkça, devlet idaresini elinde tutanlar arzu ve iradelerine göre rejimi tayin edecklerdir. Şu halde, önce sistemin devamlı olup olmadığından anlaşmaya varmalıyız.

N. Eczacıbaşı : — Oturuma katılanların konu etrafında mutabakata varmaları zaten matlup değildi. Konu yerindedir. En aşırı durumu savunan S. Aren bile bugün için karma ekonomiyi tasvip etmektedir.

K. Karpat (New York'ta Siyasi İlimler Profesörü) : — Siyasâ esaslardan müfrit görüşü savunacağım. Karma ekonomi geçicidir. Karma

ekonominin mevcudiyetini izah eden şartlar kaybolunca bu sistem de ortadan silinecek, sola veya sağa gidecektir. Karma ekonomi sosyalist ve kapitalist rejimlerde de kabul ediliyor. Bu hallerde rejimlerin ana fikirlerinden feragat ediliyor mu? Hiç zannemiyorum. Karma ekonomi sisteminin değişik derecelerde tatbik edildiği Fransa, Almanya ve Birleşik Amerikada özel teşebbüs fikrinden feragat etti mi? Buralarda karma ekonomi özel teşebbüsü desteklemekte vasıta olarak kullanılmaktadır. Sosyalist ülkelerde karma ekonomiye doğru bir kayış vardır. Sosyalist prensiplerden fedakârlık yapılıyor mu? Bu belirli ideolojileri bulunanların durumu. Gelişmekte olan Türkiyede sosyal gelişmeyi ekonomik ihtiyaçlardan ayıramayız. Karma ekonomi zaruretlerin icabı olarak kuruldu. Devlet sektörü kuvvetlendikten sonra devletçilik teorisi doğdu ve Anayasaya girdi. Şimdi de karma ekonomi Anayasaya girmiştir. Bu nasıl ve kimin zoru ile oldu? Ortaya çıkan müteşebbis sınıf temsilcileri meclisi seçildi ve emekçilerin karşı koymasına rağmen karma ekonomiyi kabul ettirdi. Bugünkü münakaşalar iki sektörün birbirini kabul etmediğini gösteriyor. Vergi, sosyal haklar gibi birçok alanlarda iki sektörün görüşleri ayrıdır. Sonunda bir taraf bertaraf edilecektir. Karma ekonomi gelişen müteşebbis sınıfın zaferidir. Fakat nihai sonuç ne olacaktır. Açık bırakıyorum.

Prof. A. Kılıçbay : — Yanlış anlamadımsa siz karma ekonomiyi grupların ayrı ideolojilere sahip oldukları ve bunların iktidara gelme şanslarına göre bu cemiyette bir rejimin meydana geleceğini ileri sürdünüz. Burada sistemler, teorik incelemeden ziyade grupların baskı vasıtaları olarak ele alınmak temayülü göstermektedir.

Halbuki kanaatimce, karma ekonomi tarifi iki ayrı açıdan ele alınıp incelenmelidir.

1) Doktriner açı: Burada belki bahsettiğiniz grupların siyasetleri hakimdir. Bu veçhe daha az ilmi ve teknik bir mahiyet arz etmektedir.

2) Daha teknik, daha pragmatik açı, burada devleti inkâr etmedikçe, halkın tercihlerini bir tarafa atmadıkça karma ekonomiyi kabul etmek mecburiyetindeyiz. Bu ayırım daima daha pratik ve daha teknik esaslara dayanmaktadır. Karma ekonomi iktisadî zaruretlele ortaya atılmaktadır. Bu nosyon dahilinde karma ekonomi ebediyen yaşayacaktır.

Ş. Eranlı : — Tafsilâta girerek, hem kamu ve hem de özel sektörün takib ettiği sahalarda söz söylemek istiyorum. Son zamanlarda kuvvetlenen bir rekabet şekli var. Kamu sektörü elindeki imkânlardan istifade ederek rekabet yapıyor. Bu imkânlar (a) millî hislere hitab etmek ve (b) rekabete politik veçhe vermeğe çalışmak, (c) toplulukları

tahrik etmek ve otorite tavrı ile baskı yaparak hususi muamele temin etmeğe çalışmak. Kamu ile özel sektör arasında bu metodlarla rekabeti doğru bulmuyorum, ne dersiniz?

O. N. Torun : — Konu dışında tartışıldığını zannediyorum. Alisbah, transformasyon endüstrisine devlet girmemeli dedi. Özel sektör her türlü ağır transformasyon sanayiini gerçekleştirebilecek seviyede midir? Alisbah, ayrıca özel sektörün iç tasarruf imkânlarının yatırımlarına yetmiyeceği ve devletten transfer yapılması gerektiğini iddia ediyor. Acaba anlayışım doğru mudur?

Devlet teşebbüsleri özel sektöre devredilmelidir dendi. Bu devlet ile özel sektörün aynı sahada rekabet etmemesini öngörmek midir?

Yaşa, karma ekonomi kararının enine boyuna düşünüldükten sonra alınmış olduğunu iddia etti. Ancak, kalkınma hedefleri yüksek tutulduğu takdirde devlet sektörünün ağır basacağı bir karma ekonomiye gitmek kaçınılmaz olacaktır. Tabii gelişme yolu Hindistan'daki gibi olacak devlet payının arttırılmasına yönelecektir. Bu durumda yatırım kaynaklarının transferi veya diğer siyasi müdahalelerle şimdiki durumun muhafazasına mı çalışılacaktır?

H. Alisbah : — Karma ekonomi nizamının esas prensibine dayanarak mütalealarımı yürüttüm. Bunun ilk yazılı hükmü Sümerbank kanunudur. Bu kanunda esas itibarile özel sektöre intikal gayesi güdülmüştür. Özel sektör bugün Türkiye'de mesuliyetlerin idrak edecek durumdadır.

Özel sektöre devletin malî müzaheretini iki noktada hülâsa edebiliriz:

1. Devletin sermaye müzahereti,
2. Devletin kredi imkânı ve kredi müesseselerini takviye etmesi ile yapacağı müzaheret.

Devletin, sermaye yatırımlarını muvakkat bir zaman için tatbik edip sonra özel sektöre devrini öngörmekteyim. Kamu sektörüne ayrılan kredi imkânlarından özel sektöre de ayrılmasını temenni ederim. Özel sektörün yatırımları imkânlarının üzerine çıkmıştır, bu da kredi yardımı ile mümkün olmuştur. Sosyal kurumlar ve Emekli Sandığı nasıl devlet müesseselerine yardım gösteriyorlarsa bunların sıhhatli buldukları özel teşebbüslere de kredi yardımında bulunarak kredi bakımından eşit şartların kurulması gerektiğine işaret ediyorum.

M. Yaşa : — Ben enstantane bir dengeden bahsetmedim. Zaman zaman inhiraflar olabilir. Aşırı inhiraflar politikacılar tarafından sezi-

lebilir. Bir Beş Yıllık Plân içinde de kamu ya da özel sektör lehine de eğilim olabilir. Ama toplu kalkınma felsefesi içinde kurulu düzen yalnız siyasi değil ekonomik kararlarla da değişmez. Meselâ kamu sektöründe bazı şartlardan fazla ileri gidilirse o zaman devlet teşekkülleri devredilebilir.

C. İmre (M.K.E. Genel Müdürü) : — Sualim iki kısımdan meydana geliyor.

1) Karma ekonominin felsefesini sormak istiyordum, fakat arkadaşlar tarafından açıklandı.

2) Karma ekonominin dengesinin hangi yönde değişeceğini sormak istiyordum, o da soruldu.

Sayın Alisbah kamu sektörü ile özel sektör arasında kati, hudut çizilemeyeceğini belirtti ve bu sektörlerin faaliyette bulunduğu sahaları gruplandırdı. Ancak bu ayırım tam değildir.

Bir defa monopoller hariç, çoğu sahalarda özel sektör yer aldı. Monopol kırıcı faaliyetlere devlet girmelidir.

Sosyal fayda sağlayan endüstri sahalarına devlet girip, işletme kurmalıdır.

Bir üçüncü saha da, vakit vakit özel sektörün yardım istemesi hali ile ortaya çıkmaktadır. Devlet buraya da girip batmak üzere olan ve millî servetin bir kısmını temsil eden özel teşebbüsü kurtarmalıdır.

Buna mukabil sayın Alisbah'ın özel sektör için çizdiği hududu da tam olarak tasvip etmiyorum. Netice olarak bu iki sektör arasında hudut çizilemeyecektir.

Madem ki gaye memleketin iktisadî kalkınmasını sağlamaktır şu halde devlet müteşebbis sıfatıyla bu işte öncülük yapmalıdır.

T. İ. Erdem (İstanbul Pamuklu Sanayi A.Ş. Genel Müdürü) : — Bütün hedefler kalkınmayı sağlamaktır. Bugün devlet 55 - 60 milyar civarında bulunmaktadır. Yılda 5 - 10 milyar yatırım yapmaktadır. Bu yatırımlar donmaktadır. Bu donma ile kalkınmamız nasıl sağlanacak? Yatırımlardan normal %10 elde edilse başka kaynağa ihtiyaç kalmadan devlet istediği fonları elde edebilir.

Bir yatırım hastalığı içindeyiz. Halbuki yatırımın ihracatı arttırma fonksiyonu üzerinde durmalıyız. Aksi halde milletçe iflâsa sürülmekteyiz.

Anayasamızın veçhesi Batıdır. Batıda refah var, kapital var. Anayasamızı oradan alıyoruz da, kapitali niçin almıyoruz!

A. Şasa (Tüccar) : — Yanlış anlamadımsa, muhterem S. Aren bey buyurdular ki hiç bir hudut ayırmadan, büyüklük, küçüklük gözetmeden, iktisadilik gözetmeden kamu sektörü özel sektörün yaşaması için zaruridir. Özel sektör olsa da olur olmasa da olur. Eğer böyle ise yüzde yüz kamu sektörü ile çalışan ekonominin aldığı neticelerle yüzde yüz özel sektörle çalışan ekonominin aldığı neticelerin mukayesesi karşısında hâlâ bu fikrinde ısrar ediyorlar mı? Bunu nasıl izah ederler?

S. Aren : — Bir yanlış anlaşılma var. Ben kamu ve özel sektör rekabeti meselesini ikiye ayırdım. Biri mevcut düzeni iyi işletme, ikincisi yeni fabrika yapılırsa hangi sektör eliyle yaptırılacağı konusu. Gelişme bahis konusu olduğu zaman ortaya iki sektör arasındaki sınırın tayini sorunu çıkıyor. Bu sınır tayini ne işletmelerin hacmi ne iş kolu ne de kendine mahsus kaynakların kullanılması itibariyle yapılabilir. Yani gelişme hacmi teknik olarak tayin edilemez. Ancak politik kararlar olur.

M. Mermerci (İş adamı) : — Aren karma ekonominin bir geçiş safhası olduğunu söyledi. Kamu sektörünün nasıl özelleştirileceği hakkında fikrimiz var. Özel sektör nasıl kamulaştırılacak bunu bilmiyoruz. Birincisi hisse senetlerinin satışa çıkarılması gibi tamamen ekonomik kaidelerle yapılıyor. İkincisinin yapıldığı bir devleti ve bunun gerçekleştiriliş yollarını misâl verebilirler mi?

S. Aren : — Siyasî hakimiyet emekçilere geçince mevcut özel sektörün aynı şekilde çalışmasına imkân verilmekle beraber daha fazla gelişmesi önlenecek, ekonomi içinde nisbî yeri azalacaktır. Böylece zamanla ve diğer memleketlerde görülen devletleştirilme yollarıyla sosyalizme geçilecektir. Kamulaştırma işleminin şahısları ezecek tatsız şekiller almaması mümkündür. Üretim araçları karma ekonomi içinde mevcut hukuk düzenine bağlı kalarak devletleştirilebilir.

B. Üstünel (Siyasal Bilgiler Fakültesi Profesörü) : — Karma ekonomi tartışılırken zaman çerçevesi içinde ele alınmalı. Yani kısa uzun ve çok uzun dönemde karma ekonominin ne şekil alabileceği düşünülmeli. Kısa dönemde karma ekonomi düzeninin problemlerini çözümlemek, gelişmeyi optimum seviyeye çıkarmak için teknik çalışmaların yapılması gerekir. Sadun beyin karma ekonominin uzun müddet zararlı kalacağını kabul etmesi, Vehbi Koç'un da «Karma sisteme çoktan razıyız demeleri iki ektrimistin de bu sistemde karar kıldığını gösterir.

Yüz yüzelli yıl gibi çok uzun devre nazara alındığında münakaşa manâsını kaybeder, zira ekonomik sistemin manâsı kalmaz. Gelir çok

artmış olacağından iktisadi faaliyetleri düzenleme şekli ehemmiyetini kaybedecektir.

Şu halde bütün mesele orta vadede çözüm yolu bulmaktır. Bu konuda şu fikri belirtmek isterim: Karma ekonomi, mantıktan noksan olan ve oyun kaidelerini kullanmayan bir sistem değildir. Çok fakir ülkeler için belki bu sistemi kullanmak makul olmayabilir. Fakat Türkiye gibi fert başına yıllık gelirin 250 dolara yaklaştığı bir ülkede rejim değişikliğini istemek normal değildir. Rejim değişikliği ancak 20-25 yılda oturur, Türkiyede bu devre içinde kalkınmasını sağlamak durumdadır.

Ancak sayın Yaşar'ın dediği gibi dengeyi muhafaza etme fikrine bağlı kalmak kâfi değildir. Ekonomi tashihe muhtaçtır. Başarıya ulaşma, dengeli süratli bir kalkınma ve sosyal adaleti gerçekleştirmekle mümkündür. Bu iş güç ama yapılacaktır.

Türkiyede karma ekonomi karışıktır. Optimal durum mevcut değildir. Tasarruflar gibi rakkamlar ancak bize global neticeleri verir.

B. Osmanağaoğlu : — (Ticaret Odası Başkanı) Şu sualleri sormak istiyorum, Sadun bey'den.

1 — Bu iki sektörün birbirini tahrib etmeleri doğru değildir dendi. Tahrip nereden geliyor?

2 — «Kapitalist sistem karma ekonomide yaşayacak, ama bu belli değil» dediler. Bu ne demektir?

3 — «Her şey akıl ile seçilmez» dediler, ya ne ile seçilir?

4 — Devletin her sahaya girmesi doğru mudur?

5 — Kılıçbay'ın belirttiği «survival of the fittest» kaidesini kabul ediyorlar mı?

6 — Ford Fabrikası fabrikatörün olsun arabalar işçilerin olsun, böyle bir sistemi mi istiyorlar, yoksa fabrikanın devlete ait olup, arabaların iktidardaki siyasî organ mensuplarına ait olmasını mı kabul ediyorlar?

7 — İsveç'i sosyalist olarak kabul etmiyorlar. İsveç'teki refahı kabul etmezler mi? Oradaki rejimi beğenmezler mi?

Memduh Yaşar'a da şunları sormak istiyorum:

1 — Harp devresinde iktisadi devlet teşekküllerinin fiat politikası tasvipkâr mı kabul edilebilir?

2 — Hususî teşebbüslerin vergilerini ödemediği ileri sürülüyor,

hükümet vergi kontrolü için her çareye baş vurdu. Halâ bu iddiayı ileri sürmek doğru mudur?

S. Aren :

1 — Tabi böyle bir tahrip varsa önlenmelidir.

2 — Karma ekonomide özel teşebbüsün yaşama şansı devlet ile desteklenirse artar dedim.

3 — Sistemlerle sınıflar arasında bağlantı vardır. Sınıfların menfaat çatışması sistem çatışmalarını doğurur. Menfaat meseleleri ise akılla halledilemez. Yani, iki tarafın menfaatleri çatışıyorsa bir tarafın kendi menfaatlerini öteki tarafa akıl yoluyla kabul ettirmesi mümkün değildir. Bu meseleler sosyal kuvvetler tarafından halledilir. Demek istediğim buydu.

4 — Devlet sektörü ve özel sektör de her şeyi yapabilir. Onun için ikisinin arasında ilmi bir sınıf tayin edilemez dedim.

5 — «Kuvvetlinin yaşaması» kanunu orman kanunudur. Oysa ki insan topluluklarını hayvan topluluklarından biraz ayırt etmek lâzımdır. İnsanlarda bir birini koruma ve kayırma vardır.

6 — Herkesin otomobil sahibi olmasını arzu ederim. Ancak, elde etme yolu mühimdir.

7 — Sosyalizm üretim araçlarının devlet elinde olmasıdır. Dolayısıyla İsveç sosyalist değildir. Onsekizinci asrın başında olsaydık Batı'nın metodları ile refaha kavuşabilirdik, fakat şimdi bu metodlar için vaktimiz olmadığından devlet teşebbüsünün daha üstün bir organizasyon şekli olduğunu zannediyorum.

M. Yaşa : — Harp konjonktürü sırasında fiatların arttırılmaması Murakabe Heyeti tarafından tenkit edilmiş. Fiatların ayarlanmaması bu teşekküller için sermaye terakümü ve malî bünye bakımından kötü olmuştur.

Vergi kaçaklığı turistin adam soyması kadar nadir değildir. Mesele iki sektörün eşit şartlara tabi olmaması meselesi. Bazı devlet teşekkülleri vergi konusunda özel teşebbüslerden daha iyi durumdadırlar. Likidite bahanesi, verginin affedilmesi v.s. gibi - 450 milyonluk bir af meselesi hatırlardadır.

Türkiyede vergilerle insanların nefesi kesilmemektedir. Bazı kişiler sıkılmakta fakat çok rahat şekilde nefes alanlar çoğunluktadır.

C. Parman (Transtürk Ticaret A.Ş. İdare Meclisi Başkanı) : — Karma ekonomi madem ki pragmatik ve rasyonel esaslarla yürütülüyor, şu halde bu ekonominin siklet merkezi kapitalizm olmaz mı?

S. Aren'e bir soru sormak istiyorum: Karma ekonominin bir geçiş rejimi olduğunu söylediler. Bu geçişte bir sektör diğer bir sektörü ortadan kaldıracığını peşinen belirtmektedir. Bu, ortadan kaldırılması istenen sektör aleyhine bir kanser çıbanının yaratılması demek değil midir?

Suallerden sonra Açık Oturumu yöneten Dr. Eczacıbaşı konuşmacıların üçer dakika içinde konularını toplayacaklarını ve suallere toplu şekilde cevap vereceklerini açıkladı ve sözü H. Alisbah'a verdi.

H. Alisbah : — Karma ekonomi memleketimizde bir vakıadır. Memleketimizin icaplarına uygundur ve devam edecektir. Karma ekonomi herhangi bir tarafa kaydığı takdirde ne tarafa kayacağı demokrasi altında sandık başında belli olacaktır. Çok şükür ki Türkiyedeki bugünkü eğilim sayın Aren'in umduğu tarafa doğru değildir.

İki sektör için kurulacak eşitliğin sade iktisat sahasında değil, bütün idari sahaya şamil olması gerekir. Milli duygular istismar edilerek bu memlekete hizmet eden yerli ve yabancı sermayeyi ürkütecek hareketlere imkân verilmemelidir.

Özel sektör istatistiklerin gösterdiği ilerlemeyi kaydedebiliyorsa bunu azami tasarruf ve feragat ile yapabilmektedir. Şu halde devletin Anayasa çerçevesi içinde ve plânda öngördüğü eşitliği temin etmesi gerekmektedir.

Devlet sektörü ve özel sektörün beraberce çalışmalarının zedelenmemesi memleket menfaati bakımından gereklidir. Bunun için bu beraberce çalışmayı zedelemeyecek tedbirler alınmalıdır.

Devletçiliğin sınırlarını çizmeye çalışırken bunun katiyetle yapılabileceğine inanmakta değilim, fakat umumî olarak bu mevzu konuşulduğundan belki işe başka bir noktadan bakmakla yani devletin nerelere el uzatmaması gerektiğini tesbit ederek bu işi belki biraz daha kolaylaştırabileceğimi umdum.

S. Aren : — Kılıçbay'ın verdiği kapitalizm tanımı ile mutabık değilim. Hem üretimde, hem tüketimde fertlerin serbest karar verebilmesi özelliği maksada uygun bir tanım değildir. Bence, maksadımıza daha uygun bir tanım kapitalizmde sermaye ve üretim araçlarının bir azınlığın elinde olması ve geri kalan çoğunluğun bu azınlığın emrinde çalışmaya mecbur olmasıdır. Kapitalizmin özü budur. Yoksa üretim ve tüke-

tim serbestisi sosyalizmde veya her hangi diğeri bir rejimde olabilir. Sadece iyi plânlama meselesidir. Batı kalkınmasını üretim kaynaklarını eline geçirebilen bir müteşebbis sınıfı gerçekleştirmiştir. Türkiye'de yetişmesini beklemek için vakit yoktur. Özel teşebbüslerin kamulaştırılmasının bir çok fertleri ezeceği iddia edildi. Sektör ile insanı birbirine karıştırmamalıyız. Özel sektör aleyhinde verilen kararlar fertlere tesir etmez. Fertler gene işlerini yürütebilirler. Tabii kamulaştırmanın kat'iyen hiç bir ferde ziyânı olmaz, diyemem ama bahsedilen ezilme durumunun meydana gelmesi için bir sebep yoktur.

Milliyetçiliğin rekabette unsur olması konusu ortaya çıktı. Tabii bu rekabet milli sermaye ile yabancı özel sermaye arasında olabilir ancak. Bir memleketin kalkınması ilk evvelâ sömürge olmaktan kurtulması mümkün olur. Sömürgelelikten kurtulmak da memleketin kendi kaynaklarını milli sermaye ile işletmesiyle kabildir. Bu bakımdan yabancı özel sermaye yatırımlarına karşı tavır alınması gerekir.

A. Kılıçbay : — Sayın Sadun Aren kapitalist düzenin tarifini yaparken ferdin hem üretici ve hem de çoğaltıcı olarak serbest davrandığını belirttiler. Bu arada benim tarifimi kabul etmediklerini belirttiler. Halbuki benim tarifim geniş bir şekilde incelenecek olursa, sayın Aren'in bahsettiği hem üretici ve hemde çoğaltıcı fert serbestisinin bu tarif içinde bulunduğu kolayca görülebilir.

Bu itibarla, konuşmamın başında verdiğim ortodoks olmayan tarifte inatla, sabırla ısrar edeceğim. Burada da tercih var, ancak devlet bu ferdi tercihlere müdahale etme yollarını aramakta ve bazı enstrümanlar kullanmaktadır. Şu halde sayın Sadun Aren'in tarifi, benim tarifimin dışında olmayıp, bu onun dramatize edilmiş bir versiyonu olmaktadır.

Görülüyor ki devlet bir yönü ile regülâtör, hazırlayıcı ve ahenk getirici olmaktadır. Bütün bu hususlar benim tarifimin içinde bulunup, onun kapsamı dışına çıkmamaktadır.

«Survival of the fittest» ifadesini fertler için değil fakat firmalar için kullandım. Bu şu demektir, kamu ve özel sektör firmaları aynı şartlar altında rekabete girişinler neticede kim galip gelirse o yaşama hakkını o haiz olur. Şu halde mesele karma ekonominin bir sistem olup olmadığı ve müessiriyeti temin edip etmediğidir. Genel fikir karma ekonominin bir sistem olduğudur. Şimdilik pek müessir olmayabilir. Fakat düzeltilebilir.

Karma ekonomi mantık prensiplerine dayanarak, müessir bir sistem, insanî bir usul bulma faaliyeti neticesinde meydana gelmiştir. İn-

sanlık, müessiriyet, ilmîlik birbirini iten değil, bağdaştıran bir sistemde bir araya gelebilir.

E. Sosyal : — Karma ekonomi yalnız Türkiyede değil dünyanın bütün devletlerinde bir vakıadır. Rusya ziraatte özel teşebbüse yer vermektedir. Amerikada da sosyalist bir çok teşebbüsler mevcuttur.

Anayasamızın ferdi teşebbüsü mahfuz tutuşu ile bence ileride politik bir değişim olsa dahi karma ekonomiden Türkiye'nin uzaklaşabileceğine inanmıyorum. Dünyada bir çok devletlerin geçirdikleri tecrübelerden anlaşılıyor ki özel sektör devlet sektöründen daha verimli çalışmaktadır. Bunu görebilmek gerekir. Esasen Plânımız özel teşebbüs eğilimlerine göre kamu yatırımları ayarlanacaktır diyor. Tedavülde olan ve özel sektörün başarabileceği teşebbüslerin devir edilmesi gerektiğine inanıyorum.

M. Yaşa : — Kalkınma ihtiyacındayız. Bu, demokratik bir düzende sosyal adalet ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Karma ekonomi bu yüzden devamlıdır. Dengeye doğru gitme istidadı önemli bir faktördür.

Karma ile karışığı karıştırmamalıdır.

Emekçi sosyalist demek olmadığı gibi, her emekçi de sosyalist değildir. Bir nokta vuzuh getirir: Dünyada parlamenter bir kararla kamulaştırılmış bir devlet mevcut değildir. Ancak cebri yollarla olabilir bu. Buna ihtiyaç bırakılmıyacaktır. Sosyal adalet ilkelerine uygun olarak ve demokratik bir düzen içinde kalkınacağız.

Yönetmen Dr. Nejat Eczacıbaşı Oturum'u kapayarak konuşmacılara ve delegelere teşekkür etti.

Onbirinci Gün

Türkiyede İktisadi Devlet Teşekkülleri

OSMAN NURİ TORUN: Reorganizasyon Meselesi

CELÂL İMRE : Sevk ve İdare Sorunları

Seminerinin onbirinci gününde iki tanınmış Türk uzmanı İktisadi Devlet Teşekküllerini incelemişlerdir. Sabah seansında Devlet Yatırım Bankası İktisadi Araştırmalar Grubu Başkanı Osman Nuri Torun (Türkiye'de İktisadi Devlet Teşekküllerinin Yeniden Organizasyonu Problemi) üzerinde durmuş, öğleden sonraki seansta ise Makina ve Kimya Endüstrisi Genel Müdürü Celâl İmre (Türkiye'de İktisadi Devlet Teşekküllerinin Sevk ve İdare Sorunları) konusunu incelemiştir.

Osman Nuri Torun: Reorganizasyon Meselesi

Orman Nuri Torun ilgi ile izlenen konuşmasında ezcümle:

«Türkiye, kalkınmanın ve ekonomik bağımsızlığın bir aracı olarak devletçiliği ilk kabul eden memlekettir. Devletin ticarî ve iktisadi işletmecilik fonksiyonlarına girişmesi ise devletçiliğin de kabulünden önceye rastlar. Bu durumu ile memleketimiz statik devlet anlayışından dinamik devlet anlayışına ilk geçenlerden biri olmuştur.

Kamu iktisadi teşebbüslerinin, özelliklerine uygun bir organizasyon altında toplanmaları gayreti 1925 yılından bu yana devam etmektedir. En son 1961 yılında, bütün teşekkül, iştirak, müessese ve kuruluşları içine alan bir araştırma yapılmış ve yeniden düzenleme çalışmaları bu araştırmalara dayandırılmıştır. Araştırmalardan sonra 1964 yılında yayınlanan 440 sayılı kanun ile organizasyonun temel prensipleri tespit edilmiştir. Yetkili organ olarak, yasama ve yürütme organları, ilgili bakanlıklar, teşekkül yönetim kurulları ve genel müdürleri tesbit edilmiştir. Denetleme görevi ise, evvelce olduğu gibi, Yüksek Denetleme Kuruluna verilmiştir. Teşekküllerden her birinin özel kuruluş kanununun hazırlanmasına devam edilmektedir.

Kurulmuş olan yeni organizasyon şekli, çeşitli teşebbüsler için ortak hedefler tesbiti, bu hedefleri gerçekleştirebilecek âhenkli bir çalışma sağlanması ve koordinasyon kurulması bakımlarından yetersiz görünmektedir.

Kamu iktisadi teşebbüslerinin çalışmalarında, çok defa, siyasi müdahaleden şikâyet edilmiştir. Devletçe ele alınan bir görevi, zorunlu olarak siyasi unsurlardan ayıramıyacağına göre, devlet müdahalesi dışında tutmaya çalışmak çelişik bir durum yaratır. Başarısızlığın asıl sebebi, devletin çeşitli organları arasındaki yetki ve sorumluluk dağıtımında bu bağların yeteri kadar kuvvetli bir şekilde kurulamaması ve işletmecilik fonksiyonunun devlet organizasyonu içinde özelliklerine uygun nitelikte düzenlenememesidir.

Devletin işletmecilik fonksiyonu yeni bir görevdir ve devlet teşkilâtı içinde mahiyetine uygun düşecek şekilde yerine oturtulamamıştır. Bu durum, yanlış olarak, siyasi müdahalenin şikâyet konusu yapılmasına sebep olmaktadır.

Reorganizasyon çalışmaları henüz sonuçlanmadığı için, bu çalışmaların değerlendirilmesi için henüz zaman erkendir. İlk belirtiler, yeni organizasyon şeklinin koordinasyon sağlamada yetersiz kalacağı inibitabını vermektedir» demiştir.

Müzakerelerde üzerinde en fazla durulan konu İktisadi Devlet Teşekkülleri üzerindeki siyasi baskı konusu olmuştur. Genellikle İktisadi Devlet Teşekküllerinin siyasi otoritenin dışında kalmasının mümkün olamayacağı üzerinde fikir birliği hasıl olmuş ve tartışmalar daha ziyade müdahalenin mahiyeti üzerinde cereyan etmiştir.

Konuşmacı bu konudaki sorulara cevaben siyasi müdahalenin yerinin, ölçüsünün ve şeklinin açıkça belirtilmesini yetkisiz müdahalelerin önlenmesini, müdahale edildiği takdirde müdahale edenin sorumluluğu üzerine alması gerektiğini belirtmiştir.

İktisadi Devlet Teşekkülleri arasındaki koordinasyon konusunda bir suale cevaben Torun: Bugün İktisadi Devlet Teşebbüslerinin yedi Bakanlığa bağlı olmasının mahzurlarını belirtmiş ve koordinasyonun tek bir bakanlıkta toplanmasının uygun olacağını söylemiştir.

İktisadi Devlet Teşekküllerinde verimsizliğin temel sebepleri konusundaki bir soruya karşılık Konferansçı: İktisadi Devlet Teşebbüslerinde kârın bir ölçü olmayıp başarının hedeflere yaklaşıma göre değerlendirilmesini ve Türkiyede bu hedeflerin kesinlikle belirtilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

İşçi teşekküllerinin İktisadi Devlet Teşekkülleri yönetim kurullarında temsili ile ilgili bir soruya; konuşmacı Torun İşçi teşekküllerinin temsiline daha açık ve objektif esaslara bağlanması gerektiğini belirtmiştir.

Celâl İmre : Sevk ve İdare Sorunları

Makine ve Kimya Endüstrisi Genel Müdürü Celâl İmre 440 sayılı kanunun çalışma tarzını inceleyen konuşmasında ise özetle:

«Öz ve yabancı kaynakları ile 54,6 milyarlık bir değer kullanan İktisadi Devlet Teşekküllerinin verimi tatmin edici olmaktan çok uzaktır.

Gerçekten 1963 yılında bilânçosu Meclis müzakerelerine tâbi olan 51 teşekkülden 36'sı bilânçolarında 1.029.000.000,- TL. lık kâr, diğer 11 işletme 414 milyon liralık zarar kaydetmiş, 4 teşekkül ise bünyeleri icabı kâr sağlamamışlardır.

Bu durumun çeşitli sebepleri vardır. Bir kısmı kuruluşları ile ilgilidir. Yer seçimi, kapasite tesbiti, sermaye tefriki ve imalât metodu seçiminde kuruluş esnasında kullanılan ilkeler bu günün icaplarına uymamaktadır.

Bir takım tesisler sosyal ve politik mülâhazalarla yurdun dört bucağına rastgele serpiştirilmiştir. Bazılarının da tesis mahallinin iyi seçilmemesinden yatırımlar ve istihşâl pahalıya malolmuştur. Tesislerin çoğu eskimiştir. Yeni ilâvelerde dahi eskiye bağlılıktan kurtulmak her zaman kabil olamamıştır.

Bir takım işyerlerinde istihşali ilk kuruluş gayesinden ayrı bir istikamete yöneltmek zorunluğu doğmuş ve dolayısıyla maliyetler yükselmiştir.

Maliye Bakanlığının ziyadesile tasarrufkâr tedbirleri yüzünden bideyette çok dar tutulan sermaye, kârlarla beslenemediği gibi 1951 - 60 yılları arasındaki yatırımlar yüzünden büsbütün kifayetsiz hale düşmüştür. İktisadi Devlet Teşekkülleri halen sağladıkları kârlardan daha fazla faiz ödemektedirler.

Bütün bunlardan daha önemli olarak İktisadi Devlet Teşekkülleri çeşitli personel problemlerinin etkisi altındadır. İşçi kadroları istisnasız olarak şişkindir. Bu şişkinlik, işçiye daha iyi bir ücret verme imkânını ortadan kaldırmaktadır. Sosyal şarjlar yüksektir. Memur ve müstahdem kadroları da keza kalifiye eleman temin edilememesi yüzünden lüzumsuz genişlemiştir. Barem kanunları ve tadilleri kalifiye eleman istihdamı imkân vermemektedir. Sevk ve İdare sorumluluğunu yüklenmiş elemanların çoğu senelerdir ücret tavanına ulaşmışlar ve orada beklemekten usanç getirerek işe heves ve alâkalarını kaybetmişlerdir. Sevk ve idarenin elinde bunları gayrete getirmek için hiç bir teşvik unsuru yoktur.

İlgililerin de meçhulü olmayan bu durumun islâhı için 12.3.1964 tarihinde 440 sayılı kanun yürürlüğe konmuştur. Bu kanun şu tedbirleri kapsamaktadır:

- a — Teşekküller tüzel kişiliğe sahip ve faaliyetlerinde özerktirler. (Md. 3)
- b — Genel Müdür aynı zamanda Yönetim Kurulu Başkanıdır. (Md. 10)
- c — Teşekküller mal ve hizmet fiyatlarının tesbitinde serbesttirler. (Md. 24)
- d — Teşekküllerin personeli Yönetim Kurulu tarafından atanır. (Md. 25)
- e — Sözleşme ile istihdam caizdir. (Md. 29)
- f — Teşekkül mensuplarına kârdan temettü hissesi tanınmıştır. Ayrıca üstün başarılar için ikramiye verilmesi öngörülmüştür. (Md. 30)
- g — İktisadi Devlet Teşekkülleri yeniden düzenlenecektir. (Geçici Md. 1)
- h — İktisadi Devlet Teşekkülleri arasında Bakanlık ve Başbakanlık seviyesinde koordinasyon kurulacaktır.

Kanun genel hatları ile sevindirici ve ümit verici olmakla beraber bir çok özlü problemleri halletmemiş, sadece mevcudiyetine işaret etmekle yetinmiştir. Kanunun bir seneyi aşan uygulanmasında daha ziyade şekle ait hususların tatbik sahası bulunduğu, diğer hususlarda eski teâmül ve itiyatların aynen hükümferma olduğu müşahede edilmektedir. Yeniden düzenleme çalışmalarının kısa zamanda olumlu sonuçlara ulaşacağı şüphelidir.

Netice olarak 440 sayılı kanun daha modern bir sisteme geçiş için bir istihale formülü diye mütalea edilmelidir. Daha modern sistemler için yeryüzünde denenmiş ve başarılı sonuçlar vermiş birçok modeller mevcuttur» demiştir.

Müzakereler esnasında İktisadi Devlet Teşekküllerinin farklı Bakanlıklara bağlı olması dolayısıyla koordinasyon zorunluğu ortaya çıkardığı, bağlı oldukları Bakanlıklarda kendi bünyeleri ile mahiyet icabı ilgili olmayan organlar tarafından kontrol edilmelerinin bu teşekküllerin çalışmalarını verimsiz kılmakta olduğu iddia edilmiştir. Bunun düzeltilmesi için bütün bu teşekküllerin Başbakanlık veya Özel bir işletmeler bakanlığı dahilinde; uzmanlardan kurulu bir organ tarafından denetlenmesi teklif edilmiştir.

O n i k i n c i G ü n

Karma Ekonomi Semineri Haftanın Özeti İle Sona Erdi

Seminerin son gününde İsrail Hazine Genel Müdürü Dr. Yaacov Arnon 2 nci çalışma haftasının özetini yapmıştır.

Dr. Arnon konuşmasında:

«12 çalışma günü süren Konferansın altı günlük ikinci haftasında konuşmacılar çeşitli konuları tartışmış, bazıları üzerinde mutabakata varılmış, bazıları üzerinde ise görüş ayrılıkları belirmiş, fakat; herhalde bir çok meseleler aydınlığa kavuşturulmuştur. Fikir birliği olan konuların en önemlilerinden birisi Plânlamanın zaruretidir.

Karma Ekonominin sosyalizme veya kapitalizme geçiş safhası olmayıp kendi içinde tutarlı bir sistem olduğu hususunda bu konferansın çoğunluğu fikir birliğine varmıştır. Bu netice azınlıkta kalan fikir sahiplerinin düşüncülerinin tamamen yanlış olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Ancak, şahsi görüşüm (Karma Ekonominin bizi nereye götürdüğü) sorusunun çok önemli olmadığı hattâ bu tartışmanın bizi çok daha önemli konulardan uzaklaştırdığı merkezindedir.

Karma Ekonomideki oyun kurallarının önemi konusunda da fikir birliği hasıl olmuş, burada hakem rolünü oynayan Devletin Kamu ve Özel teşebbüs arasında tarafsız hareket etmesi gerektiği belirtilmiştir. Diğer önemli bir konu olan kamu teşebbüslerinin verimliliği meselesinde demokratik bir rejimde siyasi müdahalelerin tamamen kaldırılması mümkün olmamakla beraber kanunlarla hududlanması gerektiği konusunda fikir birliğine varılmıştır.

Kamu ve özel sektörlerin ücret farkları arasında devlet teşekkülleri personeli için bir orta yolun bulunmasının en iyi çare olduğu kabul edilmiştir.

Kamu sektöründe verimliliğin kârla ölçülemeyeceği ve Kamu teşebbüslerinin başarısının ancak, önceden tayin edilen hedeflere yaklaşmakla değerlendirilebileceği konusunda da ittifak edilmiştir.

Özel sektörde ise proje hazırlama ve geliştirme işlerinin önemi üzerinde durulmuş özel sektörü daha verimli hale getirmek için inisyatifin kendisinden gelmesi gerektiği, ancak kalkınma bankalarının özel sektöre yardımcı olabilecekleri ifade edilmiştir.

Üzerinde fikir birliği hasıl olan diğer konulardan birisi de devletin özel sektörü, çeşitli gümrük ve vergi tedbirleri ile himaye etmesi gerektiği, fakat bu himayenin geçici olması lâzım gelmiştir,» demiş ve sözlerini şöyle bitirmiştir:

«Karma ekonominin başarısında finansman mekanizmasının ve tasarrufları yatırımlara kanalize eden müesseselerin etkenliğinin çok önemli bir rol oynadığı ve bu yönde sarf edilecek gayretlerden çok yüksek bir verim alınacağı hususunda ileri sürülen fikirlere tamamen iştirak ediyorum.»

Kapanış

Konferans Heyeti Başkanı Dr. Nejat Eczacıbaşı haftanın özetinden sonra Seminere katılanlara ve seminer için çalışanlara teşekkür etmiş ve semineri kapatmıştır.

STANDARD BELDE TİCARET ve SANAYİ A. Ş.

Şişli Halâskârgazi Caddesi 266-1 İstanbul Tel: 48 26 96 - 48 40 89

FORD Resmî Bayii :

Kamyon, Otobüs, Otomobil, Belediye Vasıtaları Arözöz, Vidanjör,
Çöp Kamyonları
